

SUMARI

Canvi de Junta a l'Ateneu de Maó. Discursos de Guillem d'Olives i de Josep M. Quintana.

Aspectes Polèmics d'un fet cultural

Francesc de B. Moll

Les meves inquietuds i les meves esperances davant el futur d'Espanya.

Josep Tarradellas

Posibilidad de explotación de algas marinas en Baleares

Juan Bosch Florit, biólogo

Richard Kane y su mundo (conclusión)

Bruce Laurie

Memòria de les Activitats de l'Ateneu

Catalina Seguí de Vidal

Necrológica

La leyenda de Santa Galdana

Francisco Aristoy Santo

**CANVI DE JUNTA A L'ATENEU
DE MAÓ.
DISCURSOS DE GUILLEM D'OLIVES
I DE JOSEP Ma. QUINTANA (*)**

PARAULES DE GUILLEM D'OLIVES

Senyores i senyors: Avui no he vingut ja a parlar com a President; veng com a mostra de solidaritat amb la nova Junta Directiva el dia de la seva presentació oficial als Socis, a donar compte de les darreres actuacions i a despedir-me de tots a través dels amics presents. Alguns m'han sentit dir que havia adoptat aquesta decisió de no presentar-me a la reelecció amb tota tranquil·litat, ben conscientment, perquè considerava que podia adoptar-la en les condicions actuals. Si no vaig errat, l'economia de l'Ateneu ho permet; les deficiències del local —les més greus al menys— han quedat resoltes; el problema que suposava els últims anys la provisionalitat del personal administratiu d'aquesta casa s'ha superat, com també la ineptitud o manca d'eficàcia

(*) Discursos pronunciats el dia 10 de juliol de 1981, en el solemne acte de presa de possessió de la nova Junta i del tancament de curs del setanta-cinquè aniversari de la fundació de l'Ateneu.

dels subalterns o conserges, dificultat evident en què ens hem trobat en repetides ocasions en els anys del meu mandat; el retard en el lliurament de la “**Revista de Menorca**” ha desaparegut, i com a punt que ho englobava tot, creim que hem trobat persones responsables que podien constituir una Junta que donàs continuïtat a l’Ateneu, amb un President al seu cap que jo particularment consider la persona idònia, i per aquest motiu el vaig proposar i presentar...

De manera que aquestes observacions que, qualque vegada, algú m’havia fet —i que més aviat crec que són mostra d’un afecte que no pas d’una realitat— de què era una llàstima que me n’anàs i que no estava bé que fes abandó, crec senzillament que eren producte d’aquest afecte, d’aquesta amistat; perquè en el fons estaven convençuts que aquest moment era oportú i la meva actitud, normal. Era un fet que un dia o altre s’havia de produir i més val aprofitar aquests moments que d’altres en els quals les decisions s’hagin de forçar.

Després d’això sols afegiria que, si totes aquestes coses que en alguns moments ens havien suposat dificultats estaven superades, creia fermament que —a més— estaven respaldades amb el que s’havia conservat i suposava que en endavant es podria mantenir, l’esperit de l’Ateneu i que les activitats de la nostra Entitat es podrien desenrotllar sense grans dificultats.

Però, malgrat tot, a dintre meu hi havia un remordiment que procedia de dos principals directrius: una respecte als actes del 75 aniversari de l’Ateneu ja que havia promès que, entre ells, n’hi hauria un d’homenatge dedicat als anteriors Presidents i que si bé l’havia iniciat no l’havia complert. A la sala de juntes hi ha una galeria amb el retrat dels anteriors Presidents en la qual ho són tots els qui hi estan però no hi estan tots els qui ho han estat, i com que per a realitzar-ho havia demanat les fotografies dels que hi mancaven a fi de poder completar-la, em considerava obligat a no anarme’n sense “penjar-los”. Avui he de confesar que no he complert totalment aquesta promesa però tenc la tranquil·litat de que no podran dir els altres que he desitjat per a

ells quelcom que no he volgut per a mi mateix, és a dir que també jo hauré de “passar per ses baquetes”; els marcs estan preparats i les fotografies dispostes, sols hi falta “el verdugo” disposat a “penjar-nos” a tots.

Cancel·lat aquest incompliment referit al 75 aniversari, i per tal l'hi don, l'altra vertent dels meus remordiments era la referida a les activitats d'aquest curs 80-81 amb tres coses iniciades que era forçós resoldre i que avui tenc la satisfacció de poder dir que estan enllestides.

Per això puc presentar ara les tres obres que estaven en curs d'impressió i que en aquest moment donarem per nascudes.

Per antiguitat i també pel seu gran format i volum de feina, em referiré en primer lloc a les **Páginas Menorquinas del Bien Público** que havíem dit que aquest any —a ser possible abans de l'estiu— serien al carrer i que gràcies a un lloable esforç del personal d'Editorial Menorca avui tenc l'orgull de poder presentar aquí el nombre 0, enquadernat i que, com poden veure, constitueix una obra major, una feinada, un llibre d'artesanía que es relligarà d'un a un i exigirà paciència als esperits inquiets que tant prest surt un llibre referit a Menorca els hi agafa un gran sagardiu fins que poden obtenir-ne un. Els hi recoman paciència perquè es serviran per ordre de subscripció, conforme als butlletins que fa un parell d'anys es van anar publicant al Diari Menorca. (En aquest moment he de justificar l'absència de l'autor de l'Índex d'aquesta edició facsímil Miquel Barber, que m'ha telefonat comunicant-me que tenia un compromís contret i no podia acompanyar-nos).

Una volta presentat, encara que sigui a corre-cuita, aquesta “**Página del Bien Público**”, que crec també i propos pugui servir en altre moment per retre un homenatge a n'En Lorenzo Lafuente que va ser primer secretari de l'Ateneu i va dur el pes de sa “Página” quan es va editar, he de fer esment de l'altre pa que estava dins el forn però sense coure: em referesc al llibre que aquí veiem de Micaela Mata, aquí present, i a la qual agraesco la seva presència, titulat **Menorca, franceses, ingleses y la guerra de**

Sucesión, un senyor treball que va ser guardonat amb els Premis Ateneu i que també, després d'algun retard, a darrera hora, sense forceps, l'hem fet néixer. Aquí el tenim també i els inquiets sàpiguen que, des d'avui el tindran al seu abast a les llibreries.

Finalment, com deia el dia de l'obertura del present Curs Acadèmic, i en relació amb el propòsit de que la "**Revista de Menorca**" quedés actualitzada, aquí tenc també avui la satisfacció de presentar el nombre que correspon al primer semestre d'enguany. A l'obertura de curs vaig dir que en ordre a publicacions esperàvem normalitzar-la plenament, la qual cosa permetria una programació més fluïda i una major atenció, dedicant a ser possible un nombre extraordinari a l'efemèrides que commemoram..." Idò bé, aquí tenim aquest nombre mig normal i mig extra que, una volta apareguts fa uns mesos el llibre sobre Arquitectura Menorquina i el fullet sobre Cançons Menorquines, clou la relació de promeses i intencions manifestades sobre publicacions.

Per a presentar les obres que estaven a punt de sortir d'impremta però no estaven llestes el dia de la renovació dels càrrecs de la Junta Directiva és per lo que vam parlar amb el President Sr. Quintana que faríem un acte públic en el qual la Junta anterior presentaria el final de la seva actuació, i d'altra banda la Junta actual podria oferir als socis el seu programa d'actuació.

Idò bé, aquí ens hem reunit avui per aquestes dues finalitats. Jo tenc l'alegria de presentar el que vaig prometre i de veure que la Junta entrant s'ho pren amb tot interès, o, segons la temperatura ambient d'aquesta sala, **con todo calor**.

Fora d'aquestes dues finalitats no n'hi havia cap més de programada. Per això he d'afegir que per a mi ha estat una sorpresa aquesta idea, que sembla ser romania incubada, d'un possible homenatge. Sincerament, en lo que afecta a la meva persona m'estranya aquest homenatge perquè crec que no hi havia motiu ni lloc, no era aquest el cas, perquè la meva actuació ha estat

normal i no ha donat motiu per a fer un acte extraordinari. Crec, de totes maneres, que lo mateix que a una confiteria a una tortada o a un pastís de congret i crema s'hi afegeix a darrera hora un poc de marenga per adornar-lo i unes fruites o guindes verdes i vermelles, també aquí s'ha fet l'afegitó, no tenc altre remei que acceptar l'atenció que han tingut d'afegir —a l'acte programat— aquest homenatge, puix així aquest acte pot resultar més apetitós i saborós, i se pot aplicar a tots els presidents anteriors “no penjats”. I referent a les guindes, també fixaré el simbolisme: Els meus néts a les guindes dolces verdes i vermelles d'adorn els hi diuen *lucecitas*, crec que influenciats per les senyals circulatòries actuals que indiquen el pas lliure i la prohibició de passar. Imaginant que també a l'afegitó d'avui hi ha les guindes, vull interpretar llum vermella per a totes les actuacions que ens havíem proposat i no hem lograt realitzar, per això hem de demanar disculpes als socis perquè hem fracusat en aquests punts. Pel que fa als llums verds hem d'aprofitar l'ocasió per agrair a tots els qui ho han fet possible, als socis, als que m'han acompanyat a la Junta, a la meva dona (“cherchez la femme”), i concretament en aquest acte als autors dels treballs presentats que han facilitat la nostra tasca, que com passa en aquesta època a les feines del camp, ha consistit en recollir i lligar com si fossin gavelles i una volta lligades poder-les presentar. Sense matèria no haguéssim pogut lligar. Per tant, a tots els qui durant aquesta època de l'Ateneu han fet possible que lligàssim: Moltes gràcies!

Ja com a final, en aquest moment no puc repetir les paraules que tantes vegades hem sentit en les set darreres de Jesucrist, *Consumatum est*, perquè, com he dit a alguns, jo no deix el vaixell sinó que sols deix el pont... però segueix a dintre. Si és necessari em trobareu a coberta, si no aniré a dormir al camarot, i si m'han de menester a la sala de màquines, sàpiguen que com a fogoner em tindran a la seva disposició.

Repetesc el que ja vaig dir en altra ocasió i que el Secretari ha recollit a les “Actividades del Ateneo” de la Revista d'aquest semestre: *Me voy pero me quedo...* Moltes gràcies.

Després d'aquestes paraules, el President Sr. Quintana va pronunciar el discurs, que reproduïm a un altre lloc d'aquest nombre, i acabat el qual va fer entrega al President sortint Sr. de Olives d'una placa d'agraïment pels seus setze anys al front de l'Ateneu. Una vegada rebuda la placa, el Sr. de Olives mostrant-la als assistents juntament amb les fotografies dels presidents anteriors, va pronunciar les següents paraules:

En aquests moments sols em resta manifestar el meu agraïment i puc fer-ho amb paraules semblants a les que pronunciava fa uns dies el Comte de Motrico, en ocasió d'un sopar d'homenatge per haver-lo nomenat President de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa i en les quals expressava la seva alegria per la confluència i unanimitat manifestada per totes les tendències ideològiques i polítiques, quasi bé una excepció ara a Espanya on lo normal són la disconformitat i els enfrontaments.

Agraesc al nou President el record de les èpoques viscudes dificultosament en aquesta casa i a tots els aquí presents d'unes i altres tendències polítiques que han estat sempre disposats a ajudar-me a empènyer aquest carro de l'Ateneu i els hi agraesc igualment la seva presència en aquest acte, en el qual, si espigolàssim, no hi ha dubte de que hi trobaríem els set colors de l'Arc de Sant Martí. A tots, moltes gràcies!

G. de O.

PARAULES DE JOSEP M. QUINTANA

Estimat President, benvolguts socis de l'Ateneu, senyores i senyors:

El motiu de la nostra trobada aquest vespre es vari: el tancament del curs del setanta-cinquè aniversari de la fundació de l'Ateneu, la presa de possessió de la nova Junta Directiva, la presentació dels llibres i treballs que estaven en curs de publica-

ció dins d'aquest any i també la despedida de Guillem d'Olives com a president de la nostra Entitat.

La despedida, però, no es trista perquè —com molt bé ha dit ell mateix— Guillem d'Olives abandona el pont, però no deixa el vaixell i amb nosaltres continuarà la tasca de treballar per a la nostra estimada Institució.

Les Institucions tenen sobre les persones l'avantatge que els trascendeixen. Els homes som sempre petits engranatges d'una llarga cadena transmissora. Sense els homes no són possibles les Institucions, però els homes no som altra cosa que peces —més o manco importants— però sempre accidentals, que en un determinat moment servim les Institucions i els fins que aquelles s'han proposat dur a terme.

Entrar a dirigir l'Ateneu és sempre entrar a complir un servei, és entrar disposat a servir una determinada concepció de treballar per la Cultura i per Menorca. Per això mateix, a un país com el nostre on els homes solem tenir poca memòria i molt prest ens oblidam de tot allò que ha bastit la nostra personalitat i la nostra manera d'esser, convé recordar què és i què ha estat l'Ateneu per tal de poder edificar sobre segur, sobre roca ferma, els esquemes d'una actuació que ha d'anar encaminada en la

fidelitat als principis que, des de la seva fundació ara fa 76 anys, han marcat la vida de l'Ateneu.

Els Ateneus són unes institucions que sorgeixen a l'Espanya del segle dinou i que constitueixen un fet singular de la vida espanyola. No es tracta de clubs socials a l'estil dels clubs anglesos; tampoc és tracta de clubs polítics com els francesos nascuts de la Revolució; no són tampoc els Ateneus una Acadèmia o una Escola d'Alts Estudis, i, això no obstant, els Ateneus són una mica de tot, fet que els converteix en entitats extraordinàriament singulars que, allí on han arrelat, han tingut un paper importantíssim —decisiu possiblement— en el desenvolupament cultural dels pobles.

El treball per la Cultura, pel coneixement del conjunt de tradicions (literàries, històrico-culturals i cíviques) i de formes de vida (materials i espirituals) d'un poble o d'una societat és, potser, l'element primigeni que va moure els homes que durant el segle passat i principis de l'actual van aportar llurs esforços per a la creació i difusió dels Ateneus. Es tracta, en general, de persones que tenen una visió de la natura i de la societat properes al pensament enciclopedista de la segona meitat del segle XVIII. Rebutgen el dogmatisme i la tradició establerta, es basen en l'empirisme i el racionalisme i pretenen assolir l'objectivitat crítica mitjançant la unió entre ciència i tècnica, entre raó i praxis social.

Treballar per la cultura no és, simplement, acumular saber, omplir la ment amb noves dades de l'especulació. Treballar per la cultura és sotmetre a crítica les manifestacions del pensament, és posar en quarantena els resultats de la pròpia reflexió, és acceptar el diàleg com a mètode i cercar la veritat sense imposicions ni dogmes preestablerts.

Hom pot comprendre que treballar per la cultura des d'aquest punt de vista exigeix una especial qualitat: la tolerància, difícil i magnífica actitud teòrico-pràctica d'aquell qui respecta les conviccions d'altri en tots els camps: en materia

religiosa, política, ètica, artística... i no sols les respecta sinó que tampoc n'impedeix l'exercici.

Aquestes tres característiques esmentades (visió un tant enciclopèdica de la vida, adopció de la crítica com a mètode de treball i esperit de tolerància) són les que han configurat la vida dels Ateneus i que, sens dubte, assumiren els fundadors del nostre, com va posar de manifest el Doctor Alabern en el discurs inaugural i ens recordava don Joan Hernández Mora en el parlament que obrí el curs del setantacinquè aniversari.

La lectura de les paraules del Doctor Alabern pronunciades el dia 23 d'octubre del 1905 —lectura que recoman a tots els ateneïstes— ens posa en contacte amb una important minoria intel·lectual de la Menorca de primers de segle, minoria que el professor Hernández Mora va qualificar de “vertadera aristocràcia intel·lectual menorquina”, aristocràcia intel·lectual de la que es podien esperar moltes coses importants quan els seus components deixassin d'actuar individualment i emprenguessin una acció mancomunada.

Aquesta acció mancomunada es produí amb la creació de l'Ateneu i avui no podem abrigar dubtes que l'obra d'aquella minoria intel·lectual ha condicionat i marcat decisivament la societat menorquina —principalment maonesa— de tot aquest segle.

Qualsevol canvi en la Junta d'una Institució important —i més quan aquest canvi afecta a la presidència— provoca certa expectació. La gent espera novetats, idees renovades, canvis en la manera d'actuar. He de manifestar que m'agradaria respondre adequadament a les expectatives despertades, però també voldria deixar ben clar que el meu interès fonamental —juntament amb el de realitzar una bona gestió— és aconseguir una fidelitat absoluta als principis definitoris que, per a la nostra Institució, van establir els seus fundadors i definí el Doctor Alabern en el discurs inaugural.

Alabern definí l'Ateneu dient que es tractava d'una “*agrupación enciclopédica de hombres doctos que, practicando la*

más absoluta tolerancia, van a la Cultura por la crítica". La definició —magnífica definició— mereix uns comentaris.

Parla el Doctor Alabern, en primer lloc, d'una agrupació enciclopèdica de persones doctes. És aquesta, possiblement, la part de la definició més influenciada per les concepcions del moment. He dit més amunt que l'enciclopedisme rebutja de pla els dogmatismes preestablerts i, basant-se en l'empirisme i el racionalisme, pretén assolir l'objectivitat crítica mitjançant la unió entre ciència i tècnica, entre raó i praxis social. *"No hay duda —diu Alabern— de que los centros enciclopédicos como los que representan los Ateneos son altamente provechosos para la inducción científica y para la generalización"*. El mètode experimental pot aplicar-se també al camp del pensament ja que no més del contacte, del contrastament de parers, sorgirà la sabiduria. *"Aquellos que no tengan sino el interés puro de las ideas, aquí convivirán por muy distintas que ellas sean, porque en su contacto con los contrarios está el principal fin de unos y otros que tienden a absorberse mutuamente, y ya es sabido que, como se dice en Química, la reacción por qué se genera un cuerpo nuevo no se realiza si no hay contacto. "Corpora non agunt nisi soluta". Se necesita contacto para desarrollar la fuerza de afinidad así en la vida social como en el fondo de las retortas"*.

El segon aspecte de la definició és el que fa referència a la finalitat de l'Ateneu: la recerca de la Cultura, per medi de la crítica, tot practicant l'actitud de la tolerància. *"El papel que el Ateneo representa en el orden intelectual —diu Alabern— es, asimismo, trascendental y altamente conveniente para la expansión de las ideas. Como que su medio de expresión está en la libre crítica, sostenida por el principio de la tolerancia. El libre examen es un derecho inherente a la personalidad humana que no se ejerce bien ni menos se exterioriza sin el principio, practicado por los otros, de la tolerancia, virtud de los tiempos modernos que las generaciones pasadas casi no conocieron. Sin ella el Ateneo no viviría, porque el libre examen, o sea la Crítica, lo*

informa todo en la Institución; la tolerancia, en fin, es el “punctum saliens” en el Ateneo”.

L'Ateneu, idò, com a agrupació de persones doctes que es proposen treballar per la Cultura, és una Institució que ha de respectar els principis següents: En primer lloc, la llibertat de pensament i criteri de les persones, condició indispensable per a fer de la nostra societat una societat lliure i sense hipoteques de cap casta. En segon lloc, el lliure examen, la llibertat de pensament ha d'anar acompanyada d'un principi lògic de contradicció: la Crítica, que s'ha de practicar a l'Ateneu més ampliament que a cap altra banda. *“Los Ateneos —diu Alabern— negarían su condición primitiva de existencia si esa crítica libre y amplia, aunque siempre cortés y comedida en sus formas, no se ejerciera en su seno; pero siempre, claro está, en el terreno de las ideas, como se requiere hasta por reglamento, y sin descender a la lucha candente de las opiniones callejeras, de las banderías y de los personalismos más o menos políticos. Así es posible que en diferentes épocas hombres eminentes de las más opuestas tendencias en la Ciencia hayan dejado oír su voz desde la Cátedra del Ateneo, sin que jamás pasara por las mientes de los contrarios en ideas otra cosa que oponer el discurso al discurso en el debate; la conferencia a la conferencia, cuando de ésta se tratare; la lección o el curso a otros análogos siempre que a algún ateneísta le ocurriera inspirar sus lecciones en doctrinas opuestas a las del primero”.*

En tercer lloc, després de la llibertat de pensament i de crítica, hem de destacar el principi de la tolerància que aquí actua enfront de l'individu. La tolerància és una actitud que hem d'adoptar tots i cadascun dels membres de la nostra Institució respecte de la persona que lliurement exposa la seva filosofia, la seva manera de pensar.

Aquest principi de la tolerància és un element indispensable per a la recerca de la veritat que és, en definitiva allò que es pretén amb l'exercici de la Crítica. *“La luz de la razón —diu Alabern— ilumina con diversa intensidad las ideas y las cosas,*

según el poder luminoso del foco que cada cual aplica. Así hemos de chocar constantemente con los más opuestos criterios y convivir con ellos. La tolerancia es, pues, una vez más, elemento de vida en el Ateneo, siempre en demanda de esa Verdad tan pronto hallada como fugitiva, y el mejor instrumento de que aquí disponemos para su investigación, como medio de mantener en contacto las más opuestas escuelas, de cuyo constante choque ha de ir brotando la luz, como del choque entre el eslabón y la piedra salta la chispa luminosa”.

Arribats aquí podem entrar a veure quines són les finalitats o funcions de l'Ateneu. El professor Hernández Mora les va recordar en el seu discurs inaugural del curs que avui tancam seguint les pautes del Doctor Alabern: *1^a, Albergue de la crítica; 2^a, Institución superior de Enseñanza; y 3^a, Círculo de amistad y comercio social”.*

La primera funció de l'Ateneu és, idò, esdevenir un lloc on el camí vers la cultura es dugui a terme des d'una actitud de crítica i de debat. L'Ateneu consagra la plena llibertat d'expressió i d'opinió ja que no practica opinió alguna i les respecta totes. I la Crítica s'exerceix en els debats que donen lloc a la manifestació de totes les tendències que tenen llurs representants a l'Ateneu. Però el dret a la crítica no té sentit si no va acompanyat d'una actitud de tolerància per part dels ateneïstes. Hi ha hagut persones que això no ho han entès i han pensat que la crítica es podia exercitar però no sofrir, han pensat que era una actitud activa simplement, quan aquest és, només, un aspecte de la qüestió, una cara de la moneda. La crítica pot tornar-se, evidentment, contra el qui l'ha feta i llavors hom l'ha de sebre encaixar. La grandesa de l'Ateneu —com la del sistema democràtic en política— és la de no excloure ningú. *“Hemos de acostumbrarnos —deia Alabern— a la idea de que la Ciencia, hoy por hoy al menos, no es absoluta, y como no lo es, sus dictados y sus mismas conclusiones son criticables; están sujetos a ese análisis del juicio y de la razón pura, como diría Kant, que llamamos*

Crítica". I quan parlam de la Ciència no ens referim, només, a disciplines com la Biologia, les Ciències Naturals, la Història o la Matemàtica. Ens referim també a la Ciència Política, ciència realment ampla que pot anar des de la crítica més abstracta de les idees fins a la molt més concreta de la filosofia expressada en matèria d'ordenació urbana per un Ajuntament, per a posar un exemple.

Avui en dia són moltes les associacions ciutadanes que han anat sorgint. Totes elles intenten treballar seriosament per uns objectius, però no totes assumeixen nítidament la necessitat vital d'acollir al seu interior persones de les més diverses tendències. L'Ateneu això ho té ben clar des de la seva fundació. L'Ateneu mai no exclourà ningú per la seva manera de pensar sempre que en l'exercici d'aquesta facultat hom assumeix també una actitud de respecte envers les idees de l'adversari. Només així la Crítica pot esdevenir positiva per al progrés dels pobles i de la societat.

En aquest sentit vull avançar que durant el meu mandat la tribuna de l'Ateneu estarà oberta a tots aquells qui tinguin alguna cosa a dir. Només se'ls exigirà un nivell adequat en l'exposició de les idees i un respecte a les idees dels altres. Per això mateix faig des d'aquí una crida als investigadors de la història, de la literatura, de les arts, de les ciències i la tècnica en general perquè ens exposin lliurament els resultats dels seus treballs. També des d'ara vull convidar als pensadors, als teòrics i, fins i tot, als dirigents de partits o altres entitats o col·lectius polítics econòmics o socials perquè ens exposin les seves idees, la seva manera d'entendre la vida o de concebre la societat. Això no implicarà cap innovació en l'esperit d'aquesta Casa i, en general, de tots els Ateneus. "*Y para que veais a que extremo de desapa-sionamiento magnánimo y longanimidad se lleva esta libre manifestación de las ideas, os diré —assenyalava el Doctor Alabern— que no ya los ateneístas, sino que hasta personas ajenas a la Corporación han sido invitadas a terciar en debates, como en 1885*

en Valencia sobre el problema social, y ha pocos años —en 1901— en el de Madrid, sobre la conveniencia de cambiar la forma de Gobierno en España, llegando hasta el extremo de hacer que en el primero de dichos Ateneos (es refiere al de Madrid), bajo la presidencia de un conspicuo conservador (...) se invitase a socialistas y anarquistas militantes para que dieran a conocer genuinamente en los debates la doctrina profesada por ellos, amén de haber oído a los oradores de aquellas otras escuelas que tenían su representación dentro de la casa”.

Avui, de la mateixa manera, aquest nou president vos repeteix la invitació i espera col·laborar a fer d'aquesta casa una casa de diàleg, de debat, de tolerància i de respecte mutu.

La segona funció de l'Ateneu és la de ser un centre superior d'ensenyança —segons les paraules del Doctor Alabern—. Aquesta funció neix i és fruit de les circumstàncies i necessitats del moment. L'Espanya del segle XIX o de la primera meitat del segle XX és una Espanya amb un alt índex d'analfabetització. La iniciativa privada havia de suplir, per tant, a la pública en molts camps que han esdevingut avui competència gairebé exclusiva d'aquesta. No debades l'Ateneu de Maó va sorgir —com ens explicava el professor Hernández Mora— de la necessitat d'establir a Menorca l'Extensió Universitària, títol sota el qual hi havia una noble aspiració que destacava l'il·lustre professor: *“posar la Universitat, la Cultura, a l'abast del poble. O dit amb altres paraules, extendre l'obra formativa de la institució universitària al poble que no hi podia tenir accés i portant amb açò a terme una obra social de gran transcendència”.*

Avui, és clar, l'Ateneu no pot tenir per missió suplir la manca d'Universitats. El seu paper ha de ser el d'oferir càtedres, cursos, conferències, exposicions i concerts. A més dels cursos d'idiomes, l'escola de dibuix, les activitats musicals i els premis ja instituïts, procurarem oferir altres cursos monogràfics sobre matèries d'interès que puguin ampliar el camp de coneixement dels nostros socis.

El Ateneo —deia Alabern— *al practicar la enseñanza por*

medio de sus cátedras o de sus conferencias educa a los hombres en la convivencia de las ideas y aun de los sentimientos e intereses más opuestos". I això ho fa l'Ateneu sense sotmetre's a doctrina alguna, sense sotmetre's a cap escola.

Si féssim un bon repàs de la història de l'Ateneu de Madrid —el primer dels Ateneus d'Espanya— veuríem com allí han pronunciat cursos magistrals homos com Salustiano Olózaga, el Duque de Rivas, Francisco Pacheco, Donoso Cortés, Alcalá Galiano, Unamuno, etc. L'Ateneu de Madrid fou el qui sentà precisament les bases del doctrinarisme francès sobre el qual Cánovas —que en fou president— bastí la teoria de la monarquia constitucional de la restauració borbònica. Però de la mateixa manera que a l'Ateneu de Madrid se forjaven les bases de la monarquia constitucional, també, anys més tard, a l'Ateneu de Madrid es pronunciaren les crítiques més dures contra el Monarca i la seva política que abocà en la Dictadura de Primo de Rivera.

L'Ateneu de Madrid va tenir sempre clars els seus principis i va saber adaptar-se a les necessitats del temps esdevenint una espècie de baròmetre de les inquietuds polítiques i socials del moment. Així pot entendre's que en fossin president personalitats tan diverses com el General Castaños (Duque de Bailén), el Duque de Rivas, Salustiano Olózaga, Alcalá Galiano, Miguel de los Ríos, Mesonero Romanos, Moreno Nieto, Cánovas del Castillo, el Conde de Romanones, Miguel de Unamuno, Manuel Azaña o Ramón del Valle Inclán, entre altres.

Això ha estat, precisament, el que ha possibilitat que l'Ateneu de Madrid hagi estat qualificat, a temps d'escassa tolerància, com l'"**Holanda del pensament**", ja que com molt bé ha afirmat el professor Saiz Rodríguez, ministre d'Espanya al Govern de Burgos de l'any 1938 i ex bibliotecari de l'Ateneu de Madrid, "*en un país como el nuestro en donde las diferencias intelectuales y doctrinales se dirimen habitualmente en guerras civiles, el único islote de paz en donde las ideas más contradic-*

torias se debatían y discutían sin acudir a la violencia era el Ateneo de Madrid”.

Per això mateix crec arribat el moment de referir-me a una qüestió important que convé deixar ben clara des del primer moment: Farà política l'Ateneu? L'Ateneu ha estat, és i serà apolític i aconfessional, la qual cosa vol dir que no practica, com a tal, ni fa seva cap tesi en matèria política o religiosa, encara que totes puguin esser objecte d'exposició o debat.

Fixau-vos en les paraules que el Duque de Rivas pronunciava en el discurs inaugural de l'any 1836: *“Aquí —deia— sentamos postulados de la razón; fuera, los políticos realizan los convencionalismos de la práctica (...). Nosotros no gobernamos ni aspiramos a gobernar, y gracias a ello mantienen en el Ateneo los representantes de cada escuela la limpieza de sus principios (...) Sus fundadores desean que el Ateneo sea reflejo de las opiniones todas; que lejos de temer su contraposición, la desean porque saben que sólo del choque de las ideas brota la luz y sólo por la discusión pueden depurarse los principios en que ha de descansar la organización de la res pública”.*

Aquests postulats són fonamentals i s'han de mantenir sobretot vivint, com vivim avui, al si d'una Espanya democràtica. Dic això perquè quan les llibertats civils i polítiques són objecte de restricció, llavors les Institucions solen —i possiblement han de— suplir, en certa manera, funcions que, en circumstàncies normals, no els corresponen. Així comprenem —com ha dit el professor Saiz Rodríguez— perquè l'Ateneu de Madrid s'ha vist més o menys involucrat amb el desenvolupament de la vida política del país quan —per raons excepcionals— ha vingut a substituir la funció del Parlament.

En efecte, recordau les conseqüències del desastre d'Anual i la qüestió de les responsabilitats polítiques de la desfeta. Ningú no dubte avui que aquesta fou una de les causes que decidí a l'Exèrcit a seguir el pronunciament de Primo de Rivera i, per tant, l'establiment de la Dictadura. Idò bé, establerta aquesta, el nou règim silencià immediatament la qüestió de les

responsabilitats. Fou precisament llavors quan l'Ateneu, responent a una necessitat pública, es convertí en un genuí substitut del Parlament. *“No se podía hablar en ninguna parte del desastre de Annual —diu el professor Saiz Rodríguez— pues bien, en el Ateneo no se hacía otra cosa que hablar del desastre de Annual. El Ateneo vino a ser el órgano substitutivo de los órganos de opinión que la dictadura trataba de ahogar”*. I de la mateixa manera que a l'Ateneu de Madrid es bastí —com he dit més amunt— la tesi de la monarquia constitucional, durant la Dictadura es forjà l'oposició més forta a la monarquia en el pla del debat i del pensament, tot acusant al soci 7.777 (pensau que estava prohibit parlar malament d'Alfonso XIII) dels desastres de l'Espanya del moment.

Quelcom semblant —tot salvant les distàncies— va passar al nostre Ateneu els darrers anys del Govern del General Franco. La tribuna d'aquesta casa acollí tota classe d'oradors contraris al règim. L'Ateneu i altres institucions —com l'Església mateixa— van suplir, en certa manera, la manca d'institucions representatives que el règim polític impossibilitava. Avui les circumstàncies han canviat sortosament. L'accés als llocs públics de responsabilitat política és lliure ja que tenim una democràcia establerta i, per tant, un sistema d'eleccions clarament representatiu. A l'Ateneu, per tant, en el camp de la política li toca, només, observar, estudiar i debatre, però no practicar, ja que això correspon als qui, fora d'aquesta casa, han merescut la confiança dels ciutadans expressada als comicis electorals.

La tercera finalitat de l'Ateneu és —com hem vist— la de ser cercle d'expansió i relacions socials. Aquesta finalitat pot dur-se a terme de diferents maneres: per mitjà del cinema, de la filatèlia o bé de les tertúlies. Diferents són les tertúlies que ha conegut aquesta casa i la Junta Directiva actual està disposada a fomentar-les, per la qual cosa és necessari crear l'ambient adequat. Però no, només, les tertúlies han de ser el focus d'expansió i de foment de les relacions socials, també ho han de ser una sèrie d'activitats que siguin capaces d'atreure les persones i,

sobretot, el jovent, que tan enfora està avui de les tasques de l'esperit i de les activitats intel·lectuals.

Cánovas observava l'Ateneu de Madrid com un viver de gent culta. Allí els joves començaven les seves pràctiques oratòries i culturals per tal de poder entrar a la vida política o distingir-se en el món de la cultura i de les arts. El nostre repte és d'atreure la gent jove que és la que pot donar dinamisme a la Institució i ajudar a trencar la imatge un tant esquerpa de l'Ateneu. Som conscients que en aquest sentit hi influirà una renovació de la Biblioteca, que mereixerà una atenció preferent de la nova Junta Directiva, tot i que no podem oblidar les limitades possibilitats econòmiques de què disposam. En aquest sentit es fa precís de verificar una política de captació de socis tot conscienciant als assistents a les conferències i demés actes culturals que no és suficient d'assistir-hi, sinó que és precís contribuir al sosteniment de l'Ateneu fent-se socis de l'entitat.

Finalment i com a cosa que mereix un tractament propi, he de dedicar unes paraules a la Revista de Menorca. La Revista de Menorca és la publicació periòdica de més importància que s'ha publicat a la nostra illa en el camp de la investigació. La Revista de Menorca, adscrita a la Presidència de l'Ateneu d'ençà aquest n'adquirí la propietat, ha de merèixer una dedicació preferent i especialíssima de la Junta Directiva. La nostra idea és de retornar a la publicació trimestral, a la vegada que volem fer una revista plena de vitalitat que sàpiga donar sortida als múltiples treballs d'investigació que s'estan realitzant. En aquest sentit voldria demanar la col·laboració de pensadors i investigadors a la vegada que exprés la creença en la necessitat de constituir un Consell de Redacció ampli, que inclogui les persones més representatives de tota Menorca per tal de fer una revista científica que sigui capaç de respondre a les exigències del nostre temps.

I no vull afegir massa cosa més. Recordar, simplement que començam una feina amb il·lusió, amb l'esperança de complir dignament un servei a la cultura i a la societat. Venim a

continuar una tasca que acertadament s'encetà l'any 1905 i que, amb un esperit de fidelitat als orígens, s'ha continuat ininterrompudament. Jo esper que el dia de demà, quan els sociòlegs i investigadors estudiïn a fons la vida de l'Ateneu, comprendran un poc més aquest esperit de tolerància, aquest tarannà liberal i respectuós que caracteritza en general el poble de Menorca i de què fa gala la nostra ciutat de Maó.

L'Ateneu ha estat regit per homos de molt distinta procedència i de formació diferent i estic segur que quan l'historiador desapassionat i objectiu espigoli la tasca d'aquests darrers setze anys, es trobarà amb la figura d'un dels presidents que més hauran influït en la vida de la nostra entitat. No és el moment d'enumerar fets, només vull destacar de la teva persona, amic Guillem d'Olives, la manera educada i sincera de ser respectuós amb tot i amb tots. Tu, en un exemple constant de tolerància, has fet possible que aquí exposassin la seva manera de pensar persones de les més enfrontades ideologies i ho has fet en uns moments que això no era especialment fàcil de fer. Tu has sabut aguantar serenament l'acusació injusta de voler convertir l'Ateneu en bressol prerrevolucionari, quan tu únicament defensaves el principi sagrat de la llibertat de pensament i de crítica tan íntimament lligat amb l'essència de la nostra Institució. I tu has sabut també aguantar, pocs anys més tard, serenament i discretament, dels mateixos que tu vas acollir quan no tenien habitatge, l'acusació de voler convertir l'Ateneu en una entitat momificada, patrimoni de la dreta més conservadora. És la tolerància enfront de la intolerància, la raó enfront de la irracionalitat.

I crec que ha arribat el moment de dir les darreres paraules d'aquest discurs de presa de possessió. No voldria cometre l'error —tot pecant de falsa modèstia— de dir amb frase lapidària que *"tomo posesión de la presidencia del Ateneo, cargo para el cual soy indigno"*, no sia que em passi com al Conde de Romanones que, tot seguit d'haver-la pronunciat en accedir a la presidència de l'Ateneu de Madrid, va contemplar amb sorpresa com un dels socis assistents s'alçava i amb veu clara i solemne assen-

tí: “*¡Evidentemente, señor Conde!*” Sí, però, voldria dir que a partir d'avui em pos a la vostra disposició i a la de tots els socis de l'entitat als que deman l'ajut i la crítica per tal de mantenir l'Ateneu fidel als seus principis fundacionals i perquè —com volien els seus fundadors— continui essent una agrupació enciclopèdica de persones doctes que, practicant la més absoluta tolerància, van a la Cultura per la crítica.

Moltes gràcies.

J. M. Q.

ASPECTES POLEMICS D'UN FET CULTURAL (*)

per FRANCESC DE B. MOLL

Quan una persona ralla en públic dels anells de Saturn o dels canals de Mart, és normal que hagi estudiat astronomia. Quan qualcú escriu un article sobre la teoria de la relativitat, sol haver estudiat física i matemàtiques superiors. Per a parlar sense dir gaire disbarats sobre qualsevol tema científic, és necessari haver fet abans un estudi de grau superior, i ningú no s'atreveix a sortir a parlar-ne públicament si no té una preparació tècnica relativament elevada.

Però hi ha una excepció: sobre qüestions de llenguatge, qualsevol semianalfabet gosa opinar i doctorejar sense una mínima preparació lingüística. Sobretot d'ençà que ha estat reconeguda l'oficialitat de les llengües anomenades regionals, està proliferant una febre, una epidèmia d'escrits dedicats a discutir coses ja sabudes, a impugnar-ne de ben llegendimes i a defensar-ne de completament absurdes.

* Conferència pronunciada a l'Ateneu de Maó el dia 7 de setembre del 1981.

Els autors de tals escrits solen parlar en un to doctoral, agressiu i fins i tot insultant. No pensen que les qüestions de llenguatge no poden tractar-se per pura simpatia o antipatia, sinó que són pròpies de la lingüística, que és una ciència tan respectable com pugui esser-ho la medicina o l'enginyeria. De les llengües espanyoles no pot parlar-ne amb coneixement de causa ùn qui no hagi estudiat llargament el llatí clàssic i el llatí vulgar, qui no conegui els diversos idiomes romànics o qui ignori la història de la formació i propagació d'aquests idiomes després de la caiguda de l'imperi romà.

Però això és en teoria. En la pràctica, qualsevol indocumentat es creu capaç per a opinar sobre coses de la nostra manera de parlar. En els periòdics mallorquins podem llegir cada parell de dies uns escrits molt expressius de la ignorància i moltes vegades de la grosseria i la barra dels autors. Generalment aquests escrits són anònims o firmats amb pseudònim. Els qui firmen amb nom i llinatge autèntics són més pocs, i demostren que són més valents, però també més curts de gambals, perquè ni sospiten que fan el ridícul.

A Menorca no teniü aquest espectacle, o el teniu molt mitigat, perquè aquí el nivell de cultura general és més alt i

perquè des de sempre els menorquins han mantingut més relació que els mallorquins amb Catalunya, i molta gent d'aquí coneix més Barcelona que Palma de Mallorca.

Fa un parell de mesos que en el diari "Menorca" va sortir un article sobre qüestions de llenguatge, escrit d'un senyor mallorquí que no amagava el seu nom. Aquest article va provocar comentaris i una rèplica del professor López Casanovas que van donar actualitat a les qüestions referents a la nostra llengua. Per això he cregut que seria oportú adherir-me als comentaristes menorquins amb la millor voluntat de deixar aclarits els punts principals de la polèmica lingüística que interessa molta gent d'aquestes Illes i de València.

L'acusació bàsica d'aquests protestataris va contra els qui afirmam que la llengua nativa dels baleàrics és una modalitat del català: és a dir que el "rallar en pla" procedeix de la llengua que els conquistadors d'aquestes Illes ens van dur en el segle XIII i que va continuar introduint-se pels repobladors vinguts en els segles successius. No deim que els catalans vagin **imposar** aquí el català; simplement, els qui s'hi van establir **parlaven en català**, i els seus fills i successors, naturalment, **van seguir parlant-hi**, i així ha arribat, de generació en generació, fins al nostre temps.

Els anticatalans diuen que els qui van repoblar les Balears després de la conquesta no eren catalans, sinó provençals o llemosins. Ben segur que entre els repobladors n'hi havia que eren del Llemosí i Provença i d'altres regions de França i d'Itàlia. Però eren una minoria molt petita, mentres que la gran majoria dels repobladors venia de Catalunya i del Rosselló (on encara ara es conserva el català).

També a València hi ha la febre anticatalanista, però tots els qui han aprofundit en l'estudi del valencià estan convençuts que el cas de València és el mateix de les Balears: el valencià és una variant o modalitat del català.

Aquesta identitat d'origen i d'estructura entre el parlar de Catalunya, de les Balears i de València, és afirmada per tots els qui han estudiat la qüestió científicament. Si només l'afirmessin

els catalans o els catalanòfils, el seu testimoni tindria poca autoritat; però el cas és que hi ha unanimitat entre tots els especialistes en filologia romànica, tant si són espanyols com estrangers. La millor garantia que tenim és l'opinió dels mestres de la filologia castellana. Si no fos ben real la procedència catalana dels parlars baleàric i valencià, no l'ensenyarien en la càtedra i en els llibres els millors filòlegs espanyols no catalans, entre els quals podem citar els noms de Ramón Menéndez Pidal, Américo Castro, Tomás Navarro, Amado Alonso, Rafael Lapesa, Emilio Alarcos, Antonio Tovar, Alonso Zamora Vicente, etc. Tampoc no haurien proclamat tal procedència catalana els romanistes estrangers de primera categoria, com els francesos Grammont i Jeanjaquet, els italians Tagliavini, Tavani i Sansone, els suïssos Jud, Gauchat i Steiger, els alemanys Meyer-Lübke, Schädel, Spitzer, Gamillscheg, Krüger, Rohlfs, Baldinger, els anglesos Entwistle i Russell-Gebbett, el romanès Coseriu, l'hongarès Faluba, etc. Aquests són imparcials; no els interessa el plet entre catalanòfils i anticatalans; ells són purs científics i ensenyen allò que la lingüística professa com a veritat científica.

I molts d'ells no es limiten a ensenyar l'extensió i les característiques del català i de les seves varietats com una simple lliçó d'un programa, sinó que en fan part principal del seu ensenyament i formen lingüistes especialitzats en català. Hi ha càtedres de català (que dediquen a la llengua i la literatura de les nostres illes tota l'extensió que es mereixen) a una multitud d'Universitats de França, Anglaterra, Alemanya, Itàlia, Rússia, Nordamèrica, etc.

Com que fins fa molt poc temps la immensa majoria d'habitants de València i de les Balears eren analfabets de la seva pròpia llengua, desterrada de les escoles, i no acostumaven a llegir literatura de les diverses regions, la ignorància els feia creure que el parlar de cada illa i el del País Valencià eren formes de llenguatge essencialment diferents entre si i molt més diferents de les de Catalunya. Si a la ignorància afegim l'apassionament i l'antipatia entre una regió i una altra, i les suspicàcies d'una ima-

ginària colonització i predomini de la regió més poderosa damunt les altres, comprendrem no la raó, però sí la causa que cada dia se sentin frases negatives com aquestes: “Jo no parle català, sinó valencià”; “Jo no xerr català, sinó mallorquí”.

Fora de les fronteres estrictes del Principat i del Rosselló, existeix un clima de lluita entre els partidaris de la unitat d'idioma i els de la disgregació: entre els qui no volen sentir ni el nom de català i els qui es proclamen històricament catalans.

A València els disgregatius són els anomenats “blaveros” o “Búnker-Barraqueta”, i arriben a estats de violència i fins i tot de terrorisme. A Mallorca tenen altres noms i altres tàctiques. Els partidaris de “mallorquí sí, català no”, són els “gonellistes”. Aquest nom es deriva del pseudònim “Pep Gonella”, amb què, fa vuit anys, va firmar tres articles un autor desconegut, al qual vaig contestar amb altres tres escrits de refutació. Entorn d'aquest duel periodístic, durant dos mesos i mig, sorgiren altres polemistes dels dos costats, i amb el conjunt d'articles dels uns i dels altres es va formar un llibret titulat “Polèmica den Pep Gonella”, molt divertit, que va tenir gran acceptació.

Això succeïa en els darrers anys del franquisme, i ara, tal vegada per por que amb l'autonomia el poble recobri la consciència de la seva identitat, ja fa més de dos anys que surten articles i cartes al director dels diversos periòdics mallorquins, sobre la mateixa mania del “mallorquí sí, català no”. Els qui segreuen aquests escrits, són gent que no havien escrit mai en aquest “mallorquí” que ara estimen tant, sinó en castellà (i dolent!). Demostren tenir una ignorància enciclopèdica del tema que volen tractar, i una mala bava que bastaria per a demostrar que els qui pensam contra ells estam carregats de raó. Diuen que han fundat un “centro cultural mallorquí”, han publicat una Ortografia Balear que és un vertader llibre humorístic i segueixen fent mèrits i aportant materials per a omplir algun dia un altre llibre divertidíssim que podrà titular-se “Antologia Manicomial”.

Moltes vegades m'al.ludeixen amb vertadera ràbia, com si jo fos el culpable de la identitat catalana del nostre parlar. El

senyor que va escriure en el diari "Menorca" aquell article contra Mn. Salord Farnés, em té una fòbia especial, manifestada en escrits a la premsa i en uns fulls mecanografiats on m'insulta tant com pot sense exposar-se massa. Jo tenc per norma no contestar a les rucades que diuen ell i altres, per no rebaixar-me a discutir amb gent que parla de coses que no entén i també perquè en consciència no puc dedicar-hi el temps que necessit per coses més útils i que sempre me ve just.

Perquè vegeu que realment aquell senyor no sap de què va, fixau-vos que s'atreveix a parlar de provençal i llemosí un home que diu que el llemosí és "la langue d'oïl", quan tots sabem que precisament la **langue d'oïl** és el francès del nord, que s'anomenava així en contraposició als parlars meridionals (un d'ells el llemosí) que eren la **langue d'oc**. En el mateix article parla de la carta encíclica del bisbe Sever i diu que està escrita "en un menorquín perfecto", quan tothom sap que està en llatí i que en el segle V (en què va ser escrita l'encíclica) un bisbe cristià no podia escriure en altre idioma que en llatí o en grec, perquè encara no existia cap llengua romànica. Ha llegit —i no ha entès— el capítol que "*el gran filòlogo Coromines*" dedica a estudiar l'origen del nom de Catalunya, i diu: "*Cualquier filólogo sabe que "Catalán, del provenzal Castlan, quiere decir Castellano"*"; i no veu que en Coromines no diu això, sinó que aquesta és una de tantes opinions que s'han donat del nom de **català**. I demostra que les seves lectures són superficials quan, per anomenar el monestir pireneic de Sant Miquel de Cuixà, li diu ben seriosament "*Sant Miquel de la Cuixa*".

En el seu qüestionari - pamflet que va publicar contra "el viejo profesor" (que som jo), em demana què entenc jo per llengua vernacla d'un poble com el balear, que té més de trenta segles d'existència i cultura pròpies. Què li hem de dir? Que jo entenc per llengua vernacla la que és parlada en aquest poble per tradició oral de pares a fills, i que és ben segur que la llengua vernacla actual no s'assembla de res a la que sonava a les Balears fa tres mil anys.

Una prova de la desorientació dels gramàtics improvisats del Centro Cultural Mallorquí és la veneració que demostren tenir a Mn. Antoni Ma. Alcover. Com que va escriure les seves famoses rondalles en llenguatge mallorquí popular (i bé que va fer), i saben també que va canviar el títol del Diccionari de la Llengua Catalana convertint-lo en Diccionari Català-Valencià-Balear, el consideren un anticatalà com ells. No saben (i jo sí que ho sé, que vaig conèixer amb ell els seus onze darrers anys) que, encara que es vagi barallar amb els principals polítics i intel·lectuals catalans, en la qüestió lingüística va continuar essent, fins a la mort, un dels catalanistes més convençuts.

A la Introducció a la hilarant Nova Ortografia Balear, els "centreros culturaleros" diuen: "*De cap manera hem d'olvidar es filòleg mallorquí (manacorí) Mossén Antonio (sic) María Alcover Sureda, mestre de mestres, que además de sa seua monumental obra, es "Diccionari Català-Valencià-Balear", deixà clarament definit es nom i lèxic de ses llengos conversades i escrites a ses Illes Balears, a València i a Catalunya*".

Aquests socis del centro cultural van ben calçats per aigua. Per demostrar-lis que Mn. Alcover va sostenir sempre la unitat idiomàtica de Catalunya, València i les Balears amb el nom global de "català", només llegiré dos fragments d'escrits seus: un publicat l'any 1901, i l'altre el 1919.

L'any 1901, tot just començada la campanya d'organització del projecte d'Obra del Diccionari de la Llengua Catalana, escrivia i publicava aquestes paraules: "*El Diccionari que volem fer, és de la llengua que es parla a Catalunya, Rosselló, illes Balears i reine de València. La llengua que es parla en aquests territoris, ¿és o no la mateixa? Si me deis que no, no en parlem pus... No volem perdre el temps discutint amb gent que nega l'evidència. Ara, si regoneixeu que és la mateixa llengua, haureu de convenir en que no pertoca dir-li llemosina ni mallorquina, sinó catalana*".

L'any 1919, quan Mn. Alcover estava barallat amb els intel·lectuals i polítics catalanistes per qüestions personals molt

complicades, veient que a Catalunya li feien el buit, va creure que es guanyaria les simpaties dels valencians i dels mallorquins anticatalanistes si variava el títol de Diccionari de la Llengua Catalana en Diccionari Català-Valencià-Balear. I mirau quina explicació donava d'aquest canvi de nom: *“Que no l'oblidin mai els catalans de bona voluntat, la prevenció que hi ha contra el nom de català dins les terres que parlen la mateixa llengua que ells! No fa gaire que un seminarista de València que conquistí per l'obra del Diccionari i me prometé fer propaganda entre sos companys de seminari, m'escrigué que no n'havia pogut ginyar cap a cercar paraules per fer el Diccionari Català, perquè li deien que ells no eren catalans, sinó valencians. Bé els deia ell que valencià i català eren tot u. Com més els ho deia, manco ho creien i més fort l'hi negaven, i fins i tot l'insultaven. Per això he resolt que mon Diccionari no se diga just Català, sinó Català-Valencià-Balear. ¿Tal volta actualment hi ha més substància lingüística catalana a Catalunya que en el Reine de València i a les Balears? Què hi ha d'haver! N'hi ha molta més en el reine de València i a les Balears que no a Catalunya! N'hi ha molta més, just a Mallorca, que no en tot Catalunya! per això, mon Diccionari s'ha de dir Català-Valencià-Balear... perquè no vull que en tenir-lo fet, llavò valencians i balears, en sentir Català, no diguin: —Ai, català? Doncs no és per nosaltres! Duis-lo an els de Catalunya!*

Així, que quedi ben clar: mossèn Alcover va creure sempre en la unitat de la llengua i en el caràcter bàsicament català dels parlars valencià i baleàric. No podia pensar d'altra manera un home que havia recorregut totes les comarques de Catalunya, València i les Balears per estudiar-ne el llenguatge i havia comprovat que les diferències de comarca a comarca eren purament dialectals. La mateixa comprovació he fet jo recurrent, durant molts de mesos, prop de cent cinquanta poblacions des del Rosselló fins a Guardamar i des de Fraga fins a aquesta ciutat de Maó: pertot arreu he trobat diferències purament accessòries en el parlar de la gent.

CCIV

Valencia, 17 febrer 1362

PERE III DEMANA' L LLIBRE DE LANÇALOT EN CATALA¹

Lo rey.

Manam vos que, vista la present, per persona certa nos trametats aci a la ciutat de Valencia lo libre de Lançalot qui es escrit en lengua catalana e en pergami, e lo cual lo duch primogenit nostre tenie l altre die en Barchinona. e aço no laquiets. dada en Valencia, sots nostre segell secret, a .xvii. dies de ffebrer de l'ayn .mcccclxii.⁶

Fuit directa Petro Palau.

Arx. Cor. Aragó, reg. 1 337, f. 40.

CCV

Valencia, 16 març 1362

PERE III TORNA A DEMANAR EL METEIX LLIBRE

Lo rey.

Manam vos que decontinent, vista la present, nos enviets per l'arquebisbe de Caller o per altra persona, lo libre de Lançalot, de pergami, escrit en cathala, en lo qual legia nostre fill lo duch quan erem a Barchinona. e maravellam nos

1) Ab el descobriment del Lançalot català de l'Ambrosiana de Milà y del fragment de Mallorca (A. Rubió y Lluch: *Noticia de dos manuscrits d'un Lançalot català*, en la *Rev. Bib. Cat.*, III, 5), y ara ab aquests documents, s'ha demostrat completament el fet de la traducció d'aquell llibre en nostra llengua, confirmant la categòrica afirmació de l'anònim autor del *Curial*:

...yo vull seguir la manera d'aquells cavallers qui trasladaren los libres de Tristany e de Lançalot, e tornaren los de lengua francesa en lengua cathalana... (*Curial y Guelfa*, Barcelona, 1901, pàg. 124.)

El manuscrit de Milà porta la data de 1380, però'ls nous documents adelanten de molts anys l'època de la traducció. ¿Seria també catalana alguna de les copies del *Lançalot* que en 1339 y 1346 feyen Domingo Gil d'Arenós y Jaume Capcir respectivament, per orde del rey? (Cf. documents CV y CXXVII.)

Fotocòpia de la pàgina del llibre d'Antoni Rubió i Lluch "Documents per la història de la cultura catalana mig-eval", on hi ha la falsificació del document de 1362.

Si Mn. Alcover va canviar el nom de **català** en **Català-Valencià-Balear**, no va ser perquè hagués deixat de creure que tot era una mateixa llengua, sinó per una estratègia ingènua i equivocada per atreure's els valencians i mallorquins quan va veure que li fugien les amistats de Catalunya. Amb una ingenuïtat molt pròpia del seu caràcter infantil, declara que a València i Mallorca hi ha més substància catalana que a Catalunya i que el canvi de nom és simplement un subterfugi per conservar l'amistat dels valencians i baleàrics.

Fins ara he exposat dues característiques dels enemics del nom de català: d'una banda, la ignorància, i de l'altra, l'esforç per presentar arguments completament insostenibles. Davant aquestes "virtuts", no em preocup de contestar i refutar-los, ni tan sols quan m'ataquen personalment i m'insulten. Però una vegada sí que vaig contestar, i sense que m'ataquessin directament: va ser davant un cas flagrant i claríssim de falsificació de textos.

Fa més d'un any que en el diari "Baleares" va aparèixer un article signat amb el nom i llinatge d'una senyora valenciana (segons deia), ple de disbarats elementals que culminaven en una escandalosa falsificació: citava el llibre d'Antoni Rubió i Lluch, **Documents per la història de la cultura catalana mig-eval**, que, segons ella, en el document CCIV, pàgina 201 del tom primer, deia que "*fins al 1362 no existix la llengua catalana, d'aon es deduix que malament pugueren dur-la els catalans l'any 1238, quan la conquesta de València, si no va existir el català fins a 124 anys després*".

Conec bé el llibre de Rubió i Lluch i sabia que ell no podia haver dit una tal bestiesa. Sense dubtar que en la cita de la senyora valenciana (o el que fos) hi havia un gran error o una gran falsedat, vaig obrir el llibre en la pàgina citada i vaig trobar el document CCIV, que diu exactament i únicament això:

"Lo rey. Manam vos que, vista la present, per persona certa nos trametats ací a la ciutat de Valencia lo libre de Lança-

lot qui es escrit en lengua catalana e en pergami, e lo qual lo duch primogenit nostre tenie l'altre die en Barchinona, e açò no laquiets. dada en Valencia, sots nostre segell secret, a .xvii. dies de ffebrer de l ayn .mccclxii. Fuit directa Petro Palau”.

Com es veu, la senyora valenciana (o qualcú que la va enganar) havia falsificat el document des de la primera paraula fins a la darrera. En aquella carta el rei Pere el Cerimoniós demanava a Pere Palau que li enviés a València el llibre de Lançalot “*escrit en llengua catalana*” (o sia, traduït del francès al català) que el príncep (“*lo duch primogenit nostre*”) tenia a Barcelona feia pocs dies. Resulta ben clar que existien llibres traduïts al català, i per tant, que havia passat prou temps, d'existència del català perquè poguessin traduir en aquesta llengua una obra literària francesa com és el Lançalot. Idò la senyora valenciana dedueix, del tal document, que la llengua catalana naixia en aquell mateix instant, com si fos un fillet que naixia en una estoneta i amb el rei fent de comare!

¿I com pot atrevir-se a opinar sobre l'antiguitat de la llengua catalana una persona que vol ignorar que ja en el segle XIII la figura de Ramon Llull és la del primer i màxim escriptor de les Lletres catalanes? Mirau com argumenta la senyora valenciana: “*Si Ramón Llull era mallorquín, lo natural es que escribiera en mallorquín y no en catalán. Y todavía es indignante y sorprendente que pudiera Ramón Lulio escribir en catalán, cuando esta lengua no existió como tal hasta finales de 1362 y este insigne filósofo y escritor de Mallorca murió cuarenta y siete años antes, o sea en 1315. Y no crea nadie que esto me lo he inventado. Precisamente por la confusión que los catalanistas están creando entre los valencianos, estoy continuamente leyendo para documentarme de lo que estoy segura: que siempre hemos sido y somos valencianos, que hablamos la lengua valenciana y que nuestra cultura es valenciana*”.

Aquí la senyora valencianíssima deia que “*por ello... sé que en Documentos... de Rubió y Lluch... dice que fins al 1362 no existix la llengua catalana...*” i tot allò que he llegit abans,

“y este párrafo —afegia— sirve para invalidar también el que Ramón Llull hubiera escrito en catalán”.

En la meua rèplica, publicada en el mateix diari “Baleares” cinc dies després de la carta valencianera, li deia: *“Però santa dona! Ramon Llull, nat a Mallorca pocs anys després de la conquesta, era fill de pare i mare barcelonins, i naturalment parlava i escrivia en pur català (que, per altra banda, era la llengua de la majoria de famílies que es van establir com a repobladores de la nostra illa). Segueix demostrant ignorància quan diu que Ramon Llull no podia escriure en català perquè aquesta llengua no va existir com a tal fins a finals de 1362 quan ja feia anys que aquell era mort. Aquesta senyora suposa que una llengua comença a existir de repent, en pocs dies o en poques hores, com si fos el naixement d'un ninet. Ara bé, tots els lingüistes saben que la formació d'una llengua és obra de centenars d'anys. Podrà començar a usar-se en literatura més o menys tard, però la seva existència és molt anterior, i justament en el cas de Ramon Llull ens trobam que, quan no escrivia en llatí o en àrab, escrivia en perfecte català.”*

Els al·legats i escatafalls dels valencianesos resulten una cosa anecdòtica, còmica i divertida. Però quan ho relacionam amb altres manifestacions publicades a la premsa de Mallorca, és hora de deixar les rialles i d'establir una relació de lligam entre la carta de Doña Amparo i la insistència amb què es publiquen escrits fundats en les ridícules afirmacions i negacions de la seva carta. Ens trobam davant una campanya premeditada i molt orquestrada, que, a base del text fals, atribuït a Rubió i Lluch com si fos autèntic, formula raonaments i treu conseqüències que provoquin reaccions d'indignació i de violència de persones incultes, contra la doctrina de la catalanitat del valencià i del mallorquí i menorquí.

Això explica que en el núm. 1.187 de la revista Teleradio de Madrid, vagi sortir, ara fa un any, a la secció de “Cartas a los lectores”, un escrit titulat **“El valenciano no puede derivar del catalán”**, firmat per un tal Antonio de Escofet, de València

—pero compost, segons diu, amb paràgrafs d'un article de Vicent Giner Boira—, que va directament encaminat a confondre la gent de bona fe i a fer-la reaccionar contra la unitat del nostre idioma.

Després de donar cínicament com a autèntic el text falsificat del document CCIV del llibre de Rubió i Lluch, en treu aquestes conseqüències:

1a. Que la llengua catalana no va existir fins a l'any 1362, en què neix repentinament gràcies a la traducció del Lançalot al català, és a dir, a una **llengua inexistent**.

2a. Que ni els soldats ni altres acompanyants del rei en Jaume I a la conquesta de València (i molt menys a la de Mallorca, que era anterior) no parlaven català, perquè aquesta llengua havia de tardar més de cent anys a existir.

3a. ¿Quina llengua parlaven, idò, tota aquella gent, i de quina llengua es deriva la valenciana? Diu que parlaven una cosa que es deia "romanç", que era —segons diu Giner Boira— *“la misma lengua única que hablaban todos los pueblos de España: romance. Por eso, en 1238 es el romance lo único que podían traernos y nos trajeron las huestes del Conquistador, las cuales procedían de todas partes de España”*. I afegeix: *“El valenciano se formó directamente del romance. Tan directamente como se formó el gallego, el castellano, el francés, el italiano, y también el catalán. Pero jamás pudo derivar de éste, por la poderosa razón de que el catalán no existía aún cuando Valencia fue conquistada en 1238”*.

Sortosament, el País Valencià no és habitat únicament per **valencianeros**: hi habiten també **valencianistes** autèntics, universitaris preparats científicament i capaços d'evitar que prosperi la política dels exaltats, dels indocumentats i, en el millor dels casos, dels ingenus influïts pels crits dels energúmens.

Naturalment, l'afirmació que el **romanç** o **romance** era una llengua **única** de tots els pobles hispànics està en contradicció amb tota la història lingüística d'Espanya. El nom de romanç no s'aplicava a una llengua única, sinó a totes les formes

que havia pres el llatí parlat en els diferents països d'Europa. A cada gran regió ocupada pels romans, el llatí canviava de forma segons els diversos pobles que aprenien de parlar-lo, i els mateixos invasors i colonitzadors romans modificaven el seu llatí per la influència dels idiomes dels pobles ocupats. El llatí adoptava diferents formes segons que les nacions on s'havia introduït fossin de llengua celta o visigoda o fràncica o longobarda o il·lírica; així el llatí d'un país anava prenent forma diferent del dels altres països romanitzats. Aquesta forma nova de llatí, venia un moment que ja no era llatí normal, sinó una manera de parlar que els invasors o colonitzadors romans ja no entenien, i procuraven adaptar-se'hi modificant el seu propi llatí. Aquelles noves formes o noves llengües eren anomenades **romanç**.

Hi havia els colonitzadors, que parlaven **latine**, i els colonitzats, que parlaven la seva llengua mesclada amb la llatina i deien que parlaven **románice**. D'aquí ve el nom de **romanç**, que no era una forma única de llenguatge, sinó que designava la manera de parlar llatí la gent que no era llatina d'origen i que a cada regió havia format el seu llatí diferent del que parlaven a les altres regions. Aquests diversos **romanços** o derivacions regionals o nacionals del llatí eren i són les actuals llengües romàniques: italià, francès, castellà, galaico-portuguès, reto-romànic, franco-provençal, romanès, sard, occità i català.

Per demostrar que és un mite la suposada unitat del romanç en el temps de la conquesta de Mallorca i de València, basta veure que abans d'aquelles dates ja havien aparegut nombroses obres literàries en llengües diferents, produïdes per la diversa evolució del llatí: citem només la **Chanson de Roland** en francès, Gonzalo de Berceo en castellà, les **Cantigas** d'Alfons el Savi en galaico-portuguès, Jaufré Rudel en occità, Jacopone da Todi en italià... I així moltes altres obres de cada llengua.

Si el català no existia abans de Pere el Cerimoniós, ¿com s'explica l'existència del Llibre de Contemplació de Ramon Llull, de la Crònica de Jaume I, de les Cobles d'Anselm Turmeda, de les Cròniques de Desclot i Muntaner, i tantes altres obres

de catalans i en català, anteriors al regnat del dit rei En Pere? Com s'explica que els grans escriptors valencians del segle d'or de València, com Auziàs March, Jordi de Sant Jordi, Jaume Roig i Joanot Martorell, escrivissin les seves obres en un idioma que no es distingeix en res del que usaven els literats catalans del mateix segle o dels anteriors?

Els màxims intel·lectuals que els **valencianeros** anticatalanistes exhibeixen (pràcticament els únics que poden exhibir, perquè els altres no estan disposats a fer el joc a maniobres tan absurdes) són en Xavier Casp i en Miquel Adlert, antics amics meus, dels quals jo mateix vaig editar, fa anys, llibres en vers i en prosa valenciana que, en tornar-los llegir ara, els trob tan normals de llenguatge autènticament català com els llibres de Carles Riba o de Manuel de Pedrolo, catalans de Catalunya, o com els dels mallorquins Joan Alcover i Miquel Costa i Llobera.

Idò bé: ara els senyors Adlert i Casp són capdavanters de l'absurda campanya contra la catalanitat bàsica del valencià, i ells mateixos reneguen del nom de la llengua en la qual han guanyat categoria de literats. És difícil de comprendre com uns escriptors tan conscients de la realitat de la nostra llengua en èpoques difícils (en què la ignorància era disculpable per la manca d'informació) poden ara aixecar banderes absurdes de valencianisme anticatalà, o almenys permetre que els seus noms siguin manipulats per semblar la confusió. La llengua, en aquests vint anys, no ha mudat. Qui ha mudat són els amics Casp i Adlert, arrossegats per la ventada valenciana d'anticatalanisme: perquè és ben segur que hi ha una campanya conscient i ben instrumentada per evitar que el poble valencià tengui idees clares sobre la seva llengua i la seva cultura. No sé qui la fa, aquesta campanya, ni com se fa (ni ho vull sebre: som un ignorant en política i ja és massa tard per a posar-me a aprendre les primeres lletres en aquesta matèria), però sé que ho fan, i també que han intentat semblar la mateixa confusió a les nostres Illes.

La carta de la senyora valenciana de què parlava fa poc, no és més que una de la llarga sèrie de cartes de valencians —o de pseudovalencians— que van apareixent en els diaris de Palma aconsellant als mallorquins que no es deixin enganar pels catalanistes i que defensin la nostra llengua “balear”.

Naturalment, aquestes cartes estan escrites en castellà. Realment, la millor manera de fer creure que el valencià o el “balear” no són català, és no escriure-hi: si escriuen en aquestes llengües, resulta massa clar que són una mateixa cosa. Per sort, tant el Consell Interinsular com els Consells Insulars i en general el poble de les Balears tenen un nivell d'informació i de coneixença de qui som, que ha fet impossible que aquelles manipulacions siguin res més que bestieses de gent indocumentada que s'esbrava escrivint cartes en els diaris. Però és segur que existeix la intenció de sembrar el desconcert, i hem d'estar alerta perquè no arribi mai a influir oficialment en la nostra vida.

Dic això perquè aquestes “bestieses d'indocumentats”, si són admeses a certs nivells i influeixen en decisions administratives, poden ser molt perilloses. Intentar fer creure que el menorquí no és català resulta un absurd inofensiu; però si s'organitza l'ensenyança, per exemple, com si realment fossin llengües diferents, la cosa se complica.

Per exemple: ara s'han publicat en el **Boletín Oficial del Estado** els programes pels quals s'han de regir les oposicions d'ingrés als Cossos de Catedràtics i Agregats d'Instituts en l'assignatura de “Llengua i Literatura catalanes”, en virtut del Decret de Bilingüisme de les Balears. En realitat, ja hi ha uns programes d'aquesta assignatura dictats pel Ministeri d'Educació, i sembla clar que les oposicions a places per a Balears s'haurien de regir per aquests programes, així com les places de Llengua i Literatura Castellana es regeixen per un programa únic dictat pel Ministeri, tant si les places són per a Castella com per Catalunya, Andalusia o qualsevol altra regió. Però, amb gran sorpresa, ens trobam amb aquesta orde ministerial que diu que, pel nostre decret de bilingüisme s'han de crear places de

“**Lengua y Literatura Catalanas**” (**modalidad balear**), i que, com que no hi ha programes d'aquesta assignatura, el Ministeri dicta els que segueixen.

Resulta que aquest estrany parèntesi (**modalidad balear**) no figura en el nom de les Càtedres en el Decret de Bilingüisme i per açò l'han hagut de posar després de les cometes que indiquen el nom de l'assignatura. Resulta també que els programes (que es publiquen prèvia consulta al Consell General Interinsular, que per part seva va consultar la Comissió Mixta i la Universitat Balear) són pràcticament els mateixos que va publicar el Ministeri i que han servit de pauta a les oposicions que s'han fet per a Catalunya. L'afegitó no l'hi ha posat el Consell ni la Comissió Mixta: ha sortit de Madrid.

En principi pot semblar que, ja que els programes són els mateixos, la cosa no té importància. Però en té, i molta. Per exemple:

a) És una ofensa contra la nostra llengua, que és tractada com si fos una sèrie de llengües diferents que justifiquen oposicions diferents per a ser-ne professors numeraris. No ho podem acceptar mentre no s'accepti que es faran oposicions a professors de “**Lengua y literatura Castellana**” (**modalidad canaria**) per a ocupar plaça de professors de castellà a Canàries.

b) Per culpa d'aquesta absurda divisió administrativa, el menorquí Miquel Melià i altres illencs que ja són professors numeraris de català a Catalunya, si volen venir destinats a les nostres Illes, hauran de fer oposicions especials, perquè ells són professors de Llengua i Literatura Catalanes broixes i no de “**modalidad balear**”... Naturalment, els qui guanyin aquestes oposicions de “**modalidad**”, si després volen ensenyar català fora de les Illes, també hauran de tornar a opositar. És una injustícia i una ridiculesa.

Aprofit aquesta ocasió per felicitar cordialment el Consell Insular de Menorca per la moció aprovada la setmana passada per reclamar la intervenció del Consell Interinsular que procuri

fer corregir aquest disbarat. Confiem que aquesta gestió tindrà l'èxit que mereix.

Aquest fet demostra també que és necessari que tots els mallorquins, menorquins, eivissencs i formenterers, així com els valencians i catalans, tinguem una visió ben clara de la realitat de la nostra llengua i cultura, a fi de poder judicar quan una decisió administrativa és perjudicial a la nostra comunitat, perquè puguem així fer sentir la nostra protesta.

F. de B. M.

SOLEMNE SESSIO D'OBERTURA DEL CURS 1981-82 A
L'ATENEU DE MAO (*)

**LES MEVES INQUIETUDS I LES MEVES
ESPERANCES DAVANT EL FUTUR
D'ESPANYA**

per JOSEP TARRADELLAS

**PARAULES DE PRESENTACIO DE L'HONORABLE TARRA-
DELLAS PRONUNCIADES PEL PRESIDENT DE L'ATENEU,
JOSEP M. QUINTANA.**

*Excel.lentíssim Senyor Ministre de Cultura,
Molt Honorable Senyor Josep Tarradellas,
Excel.lentíssim Senyor Governador Civil de les Illes Balears,
Il.lustríssim Senyor President del Consell Insular de Menorca,
Il.lustríssim Senyor Delegat del Govern a Menorca,
Senyor Batlle President de l'Excel.lentíssim Ajuntament de Maó,
Senyores i senyors ateneïstes:*

*L'Ateneu de Maó es retroba cada any a sí mateix en el
solemne acte de l'obertura del curs, tot fidel al compromís
fundacional de continuar la tasca —tan necessària com apassio-
nant— de treballar pel redreçament cultural del nostre poble. I
és evident, senyores i senyors ateneïstes, que el redreçament*

(*) Vegeu nota de la pàgina 282.

cultural d'un poble exigeix un clima de llibertat, de tal manera que només els pobles que respecten les llibertats arriben a assolir un paper important en el camp del pensament, de les lletres o de les arts, perquè només des de la llibertat, el saber i la cultura poden estendre les seves arrels creadores.

L'Ateneu és i ha estat sempre conscient d'aquesta realitat, i per això mateix ha assumit, des del moment de la seva naixença, el compromís de treballar per la cultura des del respecte més sagrat a la llibertat de pensament, ja que només des del respecte i la tolerància és possible el desenvolupament cultural dels pobles.

Els ateneïstes, però, som conscients que l'exercici de la llibertat és quelcom que no s'improvisa i que exigeix un llarg aprenentatge que sovint ens ve fressat de dificultats. Per això hem assumit el compromís de contribuir amb la nostra feina de cada dia a la creació d'un clima de convivència, de diàleg i de tolerància que ajudi a fer possible l'assentament definitiu entre noltros d'un sistema polític de llibertats, únic sistema que permetrà la consolidació d'una Espanya gran, culta i respectada al si d'una Europa unida i solidària.

I és dins d'aquest marc de compromís que pot entendre's el fet de la vostra presència, Honorable Senyor, al nostre Ateneu. Vós heu sabut fer possible el redreçament de la política catalana amb fermesa, intel·ligència i serenitat; vós heu aconseguit de lligar harmoniosament i perfecte la legitimitat històrica amb la legalitat vigent, i ho heu aconseguit sense emprar altra força que la del diàleg i de la raó, la qual cosa us converteix en un dels homos que agudament ha incidit en els fets condicionants de la nostra Espanya contemporània.

Com us deia a una carta que vaig adreçar-vos a principis del passat estiu, d'ençà la vostra tornada a Catalunya —terra on m'he format intel·lectualment i que estim com la meua pròpia— he seguit la vostra tasca i m'ha admirat de vós la tenacitat i l'esforç que heu mostrat per a fer de la vostra terra una Catalunya forta i unida dins d'una Espanya sòlida i governable. Per això

mateix, Honorable Senyor, la vostra presència a Menorca constitueix per a tots noltros un honor i una esperança: un honor, perquè malgrat les vostres múltiples obligacions heu volgut acceptar l'hospitalitat d'aquest poble que us respecta, i una esperança perquè la vostra trajectòria vital em pens que ens pot ajudar en l'assumpció del compromís que tenim de treballar units, colzo a colzo, en la recerca de tot allò que ens és fonamental per al futur de la nostra petita pàtria.

L'esperit d'unitat i d'esforç solidari que vós heu predicat des del primer moment de la vostra tornada és quelcom molt important per a desfer les incògnites que avui se'ns presenten als ciutadans d'aquestes Illes. Incògnites de tal magnitud com la que representa la possibilitat de perdre definitivament l'oportunitat històrica de tenir un Estatut que pugui resumir els vertaders i grans interessos de la nostra terra. I certament que no estic acusant ningú amb aquesta referència, estic només intentant de constatar el que podria esdevenir un gravíssim i irreparable error col·lectiu, a la vegada que voldria expressar el meu desig sincer per a que siguem capaços de donar una sortida digne, des del diàleg, la comprensió i l'esforç solidari, a una situació que tan negativament pot incidir en la història futura de les nostres Illes Balears i Pitiüses.

Per això mateix, Honorable Senyor, tot expressant les meves inquietuds respecte del moment present, vull també aferrar-me a l'esperança que serem capaços de comprendre que només des de l'esforç i la unitat podrem aconseguir unes Illes més nostres dins d'una Espanya de tots.

Moltes gràcies, Honorable Senyor, moltes gràcies Senyor Ministre per la vostra presència a aquesta casa que és la vostra.

J. M. Q.

Senyores i Senyors:

A l'acceptar l'amable invitació que heu tingut l'atenció de fer-me per parlar-vos dels meus anhels i de les meves inquietuds, pel que fa referència a certs aspectes del futur d'Espanya, podeu ben creure que us en quedo sincerament agraït. Em sembla que, avui més que mai, tots nosaltres tenim el deure —que cada dia que passa és més exigent— de fer conèixer el nostre pensament per tal d'ajudar a aquells que tenen feixugues responsabilitats en les nostres Institucions, per tal de que millor puguin jutjar i decidir en tot el que es relacioni amb la vida del nostre país.

Avui, Senyores i Senyors, el que diré —i ho faré d'una manera molt simple— tal vegada us semblarà que és un pensament que ja he manifestat en altres ocasions, que tots més o menys el recordareu i per tant no és massa necessari repetir-lo. M'excusareu que no ho tingui massa present i, si ho faig així, és perquè crec que en un país com el nostre, que des de fa un temps dóna la sensació de què viu amb un cert fatalisme i que va perdent il·lusió pel futur, la insistència en assenyalar els nostres errors i les nostres esperances no és per demés.

Reflexionar-hi i tenir el coratge d'estudiar a fons el perquè hem arribat a l'actual situació que, ara per ara no és dramàtica, però que ho pot ser el dia de demà, suposa complir amb un deure que s'imposa a tots els homes que durant molts anys hem tingut importants responsabilitats en el govern del nostre país.

Si per un moment algú de vosaltres pensés que en les meves paraules s'hi respira un cert pessimisme o una fonda decepció, cometeria un error. No és res d'això. Sense cap jactància vull recordar que poc temps abans d'aprovar la Constitució, en 1978, vaig dir molt clarament que Espanya corria el perill d'ésser ingovernable. Després, altres vegades ho vaig manifestar i aquestes meves temences em portaren disgustos i l'expressió del sarcasme per part d'aquells que emportats per una eufòria sense motius i altres amb bona fe, estaven convençuts de que tot marxava vent en popa. Si fins a finals de 1979 molt donava a creure-ho, després hem vist que poc a poc, i ara una mica massa depressa, s'anava imposant un clima que deixava d'ésser asserenat i esperançador.

En cap moment voldria que en les meves paraules hi veiéssiu un blasme als que tenen les responsabilitats de governar-nos. Estic segur que tots ells posen el millor de la seva intel·ligència per tal de servir amb eficiència al país. Sóc ací no per expressar solament elogis ni per posar de manifest que la manca d'ambició és un acte assenyat i per tant, que res cal preveure sinó que amb paciència i optimisme tot ho arreglarem.

Sóc ací per intentar explicar i amb franquesa quina és la situació tal com jo la veig i voldria que tots i coincidíssim.

És urgent clarificar la nostra vida política i social i donar-li una imatge i una tossuda voluntat d'acció perquè deixi d'ésser pertorbada i per damunt de tot, perquè aquesta faci possible que en tots els àmbits de la nostra vida ciutadana es tingui plena i mesurada consciència del que tenim davant nostre car és evident que si ens deixem emportar per demagògies i eufòries ridícules donarem la sensació de que ens interessa escamotejar els nostres problemes en lloc de voler resoldre'ls.

Em sembla que la primera premisa que ens hauríem de posar és la de veure si Espanya en aquest moment té la voluntat i la possibilitat de consolidar tot el que fins ara ha fet, i després, com i de quina manera —i que sigui la més efectiva— es pot continuar anant endavant. No es tracta de fer un programa de govern, no es tracta tampoc de caure en l'arrogància de pensar que cada un de nosaltres té la decisió clau que ha de resoldre problemes o donar solucions inapel·lables. Em sembla que el que caldria constatar és que, per damunt dels errors comesos, del 1976 fins avui, si hi ha hagut i hi ha mancaments, febleses i errors, també hi ha hagut i això ho oblidem massa sovint, encerts, molts encerts, que han marcat el present i el futur d'Espanya.

Però és clar, seguint la tradició de la política espanyola, el resultat de les tasques importants realitzades poc per uns o molt per altres, ens fan creure que es poden oblidar els deures que tenim i que alegrement podem pensar que ens cal preocupar-nos de les eleccions que farem d'aquí a dos anys, i naturalment, això resulta descoratjador. Jo crec que cal meditar davant d'aquesta situació, que per ara no és greu, però sí inquietant, ja que ens ha portat un cert desencís i desinterès.

Em sembla, doncs, que abans de profunditzar en els problemes que ens envolten hauríem de crear al país un estat d'opinió que comportés una fe en els nostres destins i una convicció plena que, si ens ho proposem, tenim prou força i prou raó per a sortir-nos-en. És a dir, veure amb ull net i amb fermesa tranquil·la el que tenim davant nostre i quina és la millor manera de superar-ho.

I si ho fem així, em sembla que primer de tot veurem que la nostra personalitat nacional, les arrels de la qual vénen de lluny, de molt lluny, forjades amb tots els altres pobles de la Corona d'Aragó, donà al món un exemple del que ha d'ésser la llibertat i la bona entesa entre tots aquells ciutadans que volen governar-se tal com ells mateixos ho entenen.

Tenint a la vegada present el que acabo de dir-vos, i per

evitar capcioses interpretacions, permeteu-me repeteixi les primeres paraules que vaig pronunciar en arribar a Mallorca l'any 1978 després del meu llarg exili: no sóc partidari de la política dita dels Països Catalans. Estic convençut que aquests, és a dir, les Illes Balears, València i Catalunya, tenen uns lligams històrics, espirituals, culturals i socials que fan que el vincle que els uneix sigui indestructible, com s'ha demostrat durant tots els segles de la seva existència, però, al meu entendre, això no vol dir que ara puguem capgirar les estructures polítiques dels nostres pobles.

Entre nosaltres no hi ha d'haver privilegis per a ningú, ni aspirants a imposar fórmules que no s'adiuen al pensament ni a la voluntat de la immensa majoria dels nostres pobles, encara que siguin propugnades amb bona fe per alguns.

Als Ciutadans de les Illes, de València i de Catalunya no ens cal enterbolir ni complicar la vida amb accions que respecto, però que, almenys per ara, no són ni entenedores ni convenients, si és que tots plegats volem viure amb la noble ambició de fer grans i pròsperes les nostres Comunitats.

El que hem de fer, al meu entendre, es treballar sense esbojarraments en una tasca, els resultats de la qual siguin que la nostra potencialitat econòmica, la nostra llengua i cultura i la nostra solidaritat constitueixin una força que sigui admirada i respectada, com també un exemple per a tots els altres pobles d'Espanya, a fi que tots plegats avancem per un camí de pau, de llibertat i de benestar.

Per altra banda, avui més que mai crec que nosaltres no hem d'ésser els destructors del que tenim sinó els constructors d'un futur venturós, doncs, si ho fem així, és evident que serà més fàcil portar a cap una política, els resultats de la qual seran beneficiosos per a tots, i consolidaran els llaços de germanor que existeixen entre nosaltres.

Per tal de realitzar-ho, hem de sentir-nos també solidaris amb tots aquells que, com nosaltres mateixos, lluiten per a ésser dignes d'un món millor, tot compartint a la vegada les seves

angoixes i preocupacions. Aquestes, tots ho sabem, avui són moltes però no és impossible trobar-hi solucions vàlides que permetin, no solament resoldre els problemes que tenim ara plantejats, sinó també els altres que veiem en el nostre horitzó.

Ben francament vull dir-vos, que al meu entendre, a Espanya avui existeixen problemes greus i urgents, però n'hi ha tres que són més urgents que els altres i per tant, d'aquests us parlaré: el primer és la seva situació econòmica, que comporta una situació més angoixosa cada dia que passa. Aquesta és ben difícil de resoldre perquè els factors que la produeixen no depenen solament de nosaltres, sinó també d'una situació internacional de la que cap poble se'n pot escapar.

Però crec que el fet que aquest any no s'hagi agreujat excessivament demostra que no és tan difícil com alguns diuen, i per altra banda el país és conscient que no ha de caure en un pessimisme estèril, ja que res resoldria, sinó tot el contrari.

Jo crec que el govern posa tota la seva intel·ligència i voluntat per superar-ho, però és evident que la manca d'autoritat pel fet de ser minoritari i monocolor i les excessives preocupacions que té a causa de la política dels partits ha produït una manca de fe en el futur i el desencís que tots coneixem i que és de greus conseqüències, perquè en certa manera paralitzen el país.

No és el meu propòsit, ni de bon tros, presentar-vos, un pla de realitzacions ni de suggeriments en aquest ordre de coses, perquè són problemes que mereixen llarg estudi i meditació no solament d'un home, sinó d'un equip que representi tots els sectors de la nostra vida; altrament tota suggerència individual està condemnada per endavant al fracàs.

I aquesta avui tampoc no és la meva intenció, però estic convençut que si nosaltres arribem a conclusions serioses i despulades de tot sectarisme i de tota ambició política, pensant només en la urgent necessitat de consolidar la Constitució i la democràcia, i tenim una tossuda voluntat de donar al país la noble i generosa ambició de superar les febleses de tot ordre en

què avui ens debatim i ens adonem dels perills que ens amenacen, retrobaríem la confiança que ara ens manca.

Aquest fet obriria un període de la nostra vida econòmica i social que, tant interiorment com exteriorment ens donaria impuls i confiança en nosaltres mateixos que, si bé no resoldria tots els nostres problemes, evitaria almenys que s'agreugessin i oferiria esperances positives per al nostre poble que, n'estic segur, li permetrien de recuperar la gran autoritat moral que abans tenia.

És evident que el problema econòmic i social, amb l'amenaça que representen els dos milions d'obrers en atur, per les esperances que desperta i per les inquietuds que provoca, fa néixer, i amb una certa raó, neguits de tota mena. Avui encara més, perquè ve a afegir-se al problema de les autonomies. Al meu entendre, el problema econòmic i el de les autonomies estan connectats, perquè com sap tothom, la condició bàsica del redreç econòmic ha d'ésser la confiança, i si aquesta no és mútua, no serà possible dotar Espanya d'un ideal i una fervorosa i permanent voluntat de crear en la nostra vida col·lectiva una nova eficiència i una imatge per a despertar l'entusiasme i la confiança necessàries per a triomfar i per tal d'aconseguir el que tots desitgem.

És per això, doncs, que no he considerat mai que l'autonomia es pugui entendre separatament dels altres problemes polítics i socials d'Espanya, i les meves preses de posició en aquest sentit han estat sovint molt discutides i fins i tot algunes vegades mal interpretades.

Però qualsevol que hagi tingut la paciència de seguir, encara que sigui de lluny, el meu pensament i la meva acció, s'haurà adonat que en tot moment he estat fidel a uns principis que considero absolutament essencials i que si no els adoptem amb un estricte rigor, correm el risc de fer fracassar tota la política que es va inaugurar amb el restabliment de la Generalitat de Catalunya el setembre de 1977.

El primer d'aquests principis és el de la confiança mútua.

No insistiré mai prou en aquest meu convenciment, perquè si no hi ha confiança entre el govern central i els nous governs autònoms, si la línia política a seguir entre uns i altres és l'enfrontament, el recel, el regateig i la crítica desmoralitzadora, que ningú no es faci la il·lusió de pensar que construirem res de positiu.

Espanya té una Constitució i algunes nacionalitats tenen ja els seus Estatuts. El respecte total a aquests textos és la condició bàsica de la construcció de les autonomies.

Tota política d'agitació sentimental d'una banda o de l'altra, encaminada a enterbolir la immensa tasca de transformar una administració centralitzada i centralista, i de donar vida als nous organismes polítics que neixen a l'empar de la Constitució i dels Estatuts és el pitjor servei que es pot fer a la voluntat autonomista del país.

L'establiment de les autonomies ja sabeu que suposa una transformació de l'Estat, de manera que tota precaució per a evitar friccions innecessàries és poca. Especialment és del tot imprescindible no traslladar a la lluita política partidista diària tot el que fa referència a la construcció del nou Estat naixent, ja que és responsabilitat igual de tots. En aquests moments no podem dir que el clima de confiança sigui bo, per les reticències que determinats sectors mantenen a l'esguard del procés autonòmic i les formes com s'ha desenrotllat, i això és un mal presagi per al futur.

És pensant en les dificultats que han sorgit en el tema autonòmic que en la conferència que vaig donar a Santander el 10 de juliol passat, en el marc de la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo, em vaig permetre d'insistir que la qüestió de la confiança, a la meua manera de veure, és fonamental, i que aquesta confiança no seria una realitat mentre Espanya tingués un govern central minoritari i unes comunitats autònomes regides per governs monocolors.

Si no hi ha unitat de pensament i d'acció a nivell de govern central i de governs autònoms, no simples concertacions

entre determinats partits, tothom acabarà fent política sectària i partidista, i donarem la sensació que ens interessen més les ideologies polítiques que els problemes immediats dels nostres pobles i la construcció del nou Estat. I amb això correm el perill que les nostres nobles ambicions siguin solament una il·lusió que anirà poc a poc desapareixent.

D'altra banda, del mes de maig de 1980 fins avui, hem pogut constatar, tant per part del govern central com d'alguns governs autònoms, una pràctica massa freqüent del recurs anti-constitucional. Ja sé que no sempre és possible d'evitar-lo, justament a causa de les excessives ambicions partidistes o personals d'alguns, i també perquè a vegades és del tot imprescindible que algun punt de la Constitució rebi la interpretació definitiva del Tribunal Constitucional.

Però una cosa és acudir al Tribunal Constitucional per tal de solucionar dubtes i una altra és mantenir una mena d'oposició o de guerra larvada entre les administracions que s'hagi de dirimir a cops de sentències del Tribunal Constitucional. Moltes iniciatives o disposicions que han estat anul·lades totalment o en part pel Tribunal Constitucional, al meu entendre, havien d'haver estat pactades abans entre l'organisme autonòmic i l'Estat central mitjançant negociacions o consultes, i amb això ens hauríem estalviat les reclamacions i baralles que tant desmoralitzen i que afegeixen dificultats imprevisibles i enutjoses al procés autonòmic.

Un segon principi és l'exigència que el Govern central i els governs autonòmics no donin la impressió que enganyen o s'enganyen, i per tant, que respectin escrupolosament els principis constitucionals i estatutaris. Tota conducta, norma o manifestació unilateral, es vulgui o no, esdevé partidista i sectària, i és especialment nociva per a la convivència.

I aquí és inevitable de repetir el que ja he dit altres vegades: no és correcte de pretendre que el Govern de Madrid tot ho fa malament i nosaltres, és a dir, les forces autonomistes ho fem tot bé, i viceversa... Això no és exacte o, en tot cas, s'hauria de

demostrar cada vegada amb la Constitució i l'Estatut a les mans. Que jo sàpiga, aquesta prova no s'ha donat mai, i per això certs conflictes han estat del tot innecessaris i contraproductius.

D'altra banda, aquest rigor, que hauria de ser molt estricte, s'hauria de manifestar també en la manera de procedir a reformar l'actual administració espanyola, de forma que les transferències i valoracions dels serveis que passen a les Comunitats autònomes tinguin el ritme adequat i permetin d'assegurar la màxima eficiència en el servei públic. Res de presses exagerades que sovint són contraproductius, i tampoc res d'ajornaments inútils i polititzats.

Mai no serà suficient l'exigència per a fer impossible els entusiasmes abrandats d'aquells que en les autonomies només hi volen veure el reconeixement dels seus drets, però obliden de veure-hi la part dels deures que també els pertoca.

Un tercer principi per a orientar el procés autonòmic és distingir bé entre allò que és reformar les estructures administratives d'un Estat centralitzat al màxim, i allò que representa el reconeixement ple dins Espanya dels anhels d'autogovern dels pobles que la integren.

Són dos problemes netament distints, però que ara apareixen barrejats, perquè no han estat tinguts en compte ni en els textos jurídics fonamentals, ni en l'acció del Govern, ni en les propostes dels partits. Perquè sigui ben clar el meu pensament, em referiré a una realitat històrica.

Catalunya va disposar des del 1914 al 1924 de la Mancomunitat, que era un organisme administratiu format per la unió de les quatre diputacions provincials catalanes. En aquells moments en què l'Estat tenia unes estructures ben precàries, la Mancomunitat realitzà una obra molt positiva, perquè va saber afavorir les necessitats d'expansió tècnica i espiritual de la societat catalana. Però els catalans i els mateixos dirigents de la Mancomunitat van entendre sempre que aquella Institució era només un pas en el camí de les llibertats que volien assumir.

Per això, en ésser liquidades les conseqüències de la Dicta-

dura de Primo de Rivera i en sobrevenir la República, els catalans no s'acontentaren amb la reivindicació de la Mancomunitat, és a dir, de l'autonomia administrativa, ans volgueren la Generalitat, que significava l'autonomia política. I el mateix s'esdevingué ara fa quatre anys, després de les eleccions del Juny del 1977: el clam de Catalunya fou unànim a reivindicar la Generalitat i a fer tots els esforços per tal d'aconseguir el seu restabliment i el retorn del seu President, perquè la Generalitat comportava l'autonomia política i el restabliment de totes les seves Institucions.

Per tant, és evident que la tradició jurídica espanyola ha distingit amb claretat el procés descentralitzador i el procés autonòmic. Per al primer, la llei general de Mancomunitats de Diputacions del 1913 fou suficient. Per al segon, calen Estatuts diferents per a cada poble. El mateix fet que l'article segon de la Constitució distingeixi entre nacionalitats i regions dona a entendre que no tots els pobles d'Espanya tenen la mateixa apetència d'autonomia, i això ho hem vist ben clarament els últims anys.

Aquest principi ens porta sense solució de continuïtat al quart, molt important segons la meua manera de veure les coses: no hi poden haver règims autonòmics iguals. En aquest sentit, i per a expressar millor el meu pensament de sempre, he d'advertir que una cosa és uniformitzar el procés de construcció de l'Estat de les autonomies, i una altra pretendre que totes les autonomies siguin iguals, que és allò que a mi em sembla impossible i no convenient per ningú.

Com és natural hi ha raons polítiques i jurídiques poderoses que han empès els actuals dirigents espanyols a preparar una llei d'harmonització del procés autonòmic, amb la qual, d'altra banda, correm el perill que siguin minimitzats els nostres drets. Que l'Estat vulgui construir les autonomies d'una en una o totes de cop és un problema a discutir, però cal no oblidar que el resultat de l'establiment de les autonomies no serà ni pot ser

mai un resultat igualitari, encara que des del punt de vista legal totes les autonomies puguin ésser iguals.

Cal no deixar de tenir en compte que l'autonomia té uns components locals molt acusats, i entre les diverses nacionalitats i regions hi ha grans diferències internes. N'hi ha prou de pensar només un moment en aquelles comunitats que tenen una llengua pròpia. Uns països tenen una immigració forta, altres pateixen el fenomen contrari. Ja no cal parlar de les diferències econòmiques i encara d'altres diferències més particulars que han donat origen fins i tot a la reivindicació d'autonomies uniprovincials. Es per això que sempre he mantingut el criteri que les autonomies no podien ser uniformes, i el mantinc tothora.

Però aquest principi no s'ha d'interpretar com si significés per part meua un menyspreu o un agravi. No es tracta tampoc de dividir les autonomies entre pobles rics i pobres, com alguns diuen. Podeu ben creure, senyores i senyors, que és ben lluny de mi la voluntat d'encoratjar situacions de privilegi. Parlo com l'home de realitats que he volgut ésser sempre: és a dir, des del punt de vista polític, la realitat d'Espanya fa que les autonomies no puguin ser iguals, perquè cada comunitat autònoma és diferent i cada comunitat sent el problema de la seva autonomia en diversos graus de profunditat i capacitat.

Ara ja ha passat aquell moment d'eufòria en què molts pretenien de veure en l'autonomia la solució per a una situació econòmica insatisfactòria o un mitjà de lluita social. L'autonomia ve a resoldre determinats problemes polítics que té Espanya, però no tots. No entendre-ho així ha estat i pot ser encara la causa de molts malentesos i de profundes decepcions.

Ja sé que en propugnar autonomies diferents algú em podrà retreure la relativa riquesa econòmica d'algunes nacionalitats decididament autonomistes, que contrasten amb les dificultats de tot ordre que pateixen altres nacionalitats i regions que fins ara no havien reivindicat ni exercit l'autogovern. Cal que siguem pragmàtics i compreguem que l'arrel de la prosperitat econòmica no prové solament de l'autonomia.

Les regions riques és natural que han d'ajudar les que no ho són tant, i per això sóc partidari, en la situació actual, que el fons de compensació territorial sigui generós envers les regions menys afavorides, sempre que aquesta generositat no tingui per objecte perpetuar la pobresa, ans generi noves fonts de riquesa. És a dir, crec que no hi pot haver autonomia política sense una solidaritat econòmica real.

Després de la qüestió autonòmica, heus ací que ara ens trobem davant del problema més violent i angoixós que tenim i que, si és veritat que en el que va d'any no té aparentment la virulència d'anys enrera, no crec que sigui per manca de combativitat, sinó per raons d'una tàctica de la qual desconeixem l'abast, i això ens té a tots inquiets i capficats. Em refereixo al problema d'Euskadi, que m'ha preocupat tota la meua vida, i l'interès que sempre li he portat era i és vigilant, en el sentit que temia que aquest problema no tingués ressonàncies negatives per Catalunya.

Crec conèixer molt bé els motius de la lluita política d'aquest poble, ben inestable a través de la seva història, i sempre a l'aguait de portar endavant les seves aspiracions i la lluita per a fer-les triomfar.

És amb tristesa, doncs, que hem vist i veiem la desesperada actitud que no troba solució, ni permet de crear un clima de pau i de tolerància. Malgrat això, mai no he deixat d'estimar-lo per damunt de totes les posicions, i són moltes les no coincidents. I si a això hi afegim les meves velles relacions amb les Institucions i els partits polítics ja de molt abans de la República, així com amb els dirigents de quasi totes les organitzacions polítiques durant aquest darrer llarg període de temps, és fàcil de comprendre que per sobre de les divergències que ben sovint hem tingut i encara tenim, jo diria que sempre he experimentat una especial estima per al país basc, perquè em dol profundament la seva actitud i crec que no els ajuda a obtenir el que desitgen.

És justament per tot el que us acabo de dir que sovint he

jutjat severament les seves posicions, que respecto però no comparteixo, les quals porten a la desolació, i no a la tolerància ni a la llibertat. És, doncs, per aquesta meva manera de pensar que ja fa tres anys vaig manifestar públicament que el problema basc esdevenia un càncer per a Espanya. El que no era possible de fer era deixar que les coses anessin agreujant-se per arribar on som ara.

Avui ens trobem que una solució factible s'allunya cada dia més, malgrat la tranquil·litat aparent que hi ha. No obstant tot el que ha succeït, crec que és urgent ara fer una cosa o altra. No és possible de renunciar a trobar una solució, perquè l'estancament i l'abandó són un suïcidi.

No cal oblidar ni un moment que ni el Govern basc, ni el Partit Nacionalista Basc, ni l'ETA, el Partit Socialista d'Euskadi, el Partit Comunista d'Euskadi, Herri Batasuna o cap altra força no abandonarà ni els seus presos ni els seus exiliats, i és comprensible en tots ells el desig d'alliberar-los. Al meu entendre, mentre aquesta ferida estigui oberta, no crec que a Espanya hi hagi pau, perquè el problema dels presos bascos no és solament un problema polític, és també un problema humà, que aquí i a tot arreu produeix reaccions sentimentals apassionades que caldria evitar.

És clar que sempre que parlem de buscar una solució per al País Basc, topem amb el problema de saber quin govern pot prendre la iniciativa d'un diàleg o d'un pacte que apaivagui la lluita violenta. Sobre aquest problema sempre he dit i repetit que sense una àmplia unitat és ben poc el que podrem aconseguir. Com també per part d'Euskadi, caldria una posició unànime de totes les forces polítiques, fet que no s'ha produït.

Però això no vol dir que s'ha de deixar de treballar per trobar una solució pactada entre les dues posicions. Ja sé per endavant que aquestes suggerències no són ben vistes, ni són fàcils, ben al contrari. Però cal pensar que si tota negociació fracassava, és evident que hi haurà una solució imposada, i aleshores això significa que Euskadi s'enfonsarà més i més en una

situació mancada de pau i de llibertat, i que l'Estat es trobarà també en una situació que agreujarà tots els aspectes de la seva vida.

A través de la meva llarga vida, he dit sovint que l'home que té responsabilitats de govern o polítiques no pot ser pessimista, i que si amb el seu comès no aporta una fe i una resolta voluntat de lluitar com sigui per a vèncer les dificultats que troba en el compliment de la seva missió, el millor que pot fer és desaparèixer, tot confessant el seu fracàs.

Dic això, perquè sovint, quan hi ha qui, emportat pels seus deures, coneixements o intuïcions, assenyala els perills que ens envolten, la reacció que sol trobar és la d'ésser acusat de pessimista, fórmula fàcil per a escamotejar unes realitats i no voler prendre decisions que podrien enterbolir la tranquil·litat de la seva vida.

Em permeto de fer-vos aquestes reflexions, perquè de cap de les maneres no voldria que després del que em prendré la llibertat d'exposar-vos, algú de vosaltres pogués pensar que en deixo endur pel descoratjament o pel pessimisme.

És clar que si teniu present quin ha estat el meu combat, les meves fidelitats i el meu més que llarg exili, veureu tot seguit que la meva presència entre vosaltres, i el fet que us exposi clarament el meu pensament és l'afirmació esclatant de l'esperança d'un home amarat d'optimisme, però que no li agrada d'enganyar ni d'ésser enganyat, i que ha posat i posa el millor de la seva vida al servei del seu país.

És per això que crec que, ben garbellat, el problema més angoixós que Espanya ha de resoldre, és cicatritzar les ferides obertes des de fa temps i que van aparèixer a la llum pública en ocasió dels fets del 23 de Febrer al Parlament.

No és, doncs, per demés repetir avui el que he expressat aquests darrers mesos. Tal com està plantejada aquesta qüestió —i en les meves paraules no vull que hi veieu cap censura al govern, que prou n'esta preocupat, sinó un meu estat d'esperit inquiet—, ens hem de preguntar si un govern monocolor i amb

components ideològics distints, té l'autoritat necessària per a fer complir les sentències que es poden produir arran del judici als militars implicats en els actes del 23 de Febrer. Les seves decisions poden ser acceptades per tothom? Ho desitjo de tot cor, però ho dubto. I dubto encara més que, si el Tribunal no els condemnava, que aquesta decisió fos acceptada per tots aquells sectors de la nostra vida política que volen i esperen la seva condemna, justament perquè creuen que aquesta ha de ser la solució dels nostres mals.

Al meu entendre, davant la situació dramàtica en que ens trobem, filla d'una resolta voluntat dels uns i dels altres de no voler oblidar res, caldria prevenir des d'ara el que podem fer, sense esperar a fer-ho quan els fets ja són irreversibles.

¿S'ha pensat que si ens deixem emportar per la peresa de pensar ens podem trobar d'aquí a uns mesos que totes les solucions que ara són possibles es converteixin ja en matèria de baralles que dividiran encara més la nostra vida col·lectiva? Per endavant ja pressenteixo que certs sectors del país pensaran que les meves suggerències amaguen un determinat impunisme o que obeeixen a determinades simpaties polítiques. Us puc ben assegurar que aquestes no són les meves intencions. Es tracta simplement, molt simplement, del meu anhel de veure'ns sortir dignament i sense perilloses convulsions de la situació en què ens trobem, i que per comoditat o covardia no podem deixar de tenir present en cap ocasió.

En fi, crec que si a Espanya no es dona aquell cop de timó que fa tres anys vaig demanar, poc de bo podrem obtenir. Què cal fer?

En primer lloc, cal que tothom tingui el patriotisme i el coratge de voler veure la nostra situació tal com és i no tal com ens agradaria que fos, encara que això comporti disgustos i decepcions; després tenir l'apasionada voluntat de respectar la democràcia i la Constitució que el Rei amb tanta dignitat ha defensat i defensa.

Per altra banda, em sembla que ningú no es pot fer la

il·lusió de voler triomfar, si abans no està posseït de la voluntat d'actuar amb el noble i generós anhel de realitzar una àmplia unitat sense sectarismes, amarada de tolerància i comprensió, amb tots els partits polítics representatius del país. I després cal anar a la formació d'un govern que fins a les properes eleccions legislatives vetlli pel compliment estricte de la Constitució, que porti al país una onada de fe en el nostre futur i que ningú no discuteixi la seva autoritat.

Ja sé que això és ben difícil de realitzar, però aquesta feixuga tasca és la que fa necessaris i grans els homes de govern que porten la pau i el benestar al seu país.

Senyores i senyors, tal vegada us estranyarà que les meves reflexions girin només al voltant d'aquests problemes. Ja sé que n'hi ha d'altres d'importants, molt importants: no els oblidó, però en tots els ordres de la vida sempre hi ha prioritats, i els problemes que assenyaló són veritablement prioritaris. I estic segur que, com jo mateix, compartiu aquesta opinió.

Cal, al meu entendre, fer sempre el treball ben fet, sense esveraments, pensant tothora que si es vol fer obra que duri i ben consolidada, ha de ser realitzada amb el rigor i la serenitat que tenen els pagesos del meu poble i els de tots els altres pobles del món, quan fan els marges a les nostres muntanyes, aprofitants el màxim de terra i posant bé les pedres perquè la feixa no s'enfonsi, i així els arbres i les vinyes que hi van plantant donin fruits saborosos i esperançadores collites.

Jo crec que si ho fem així triomfarem, perquè estem convençuts que Espanya és un poble coratjós i ple de nobles ambicions, i, si vol, i ara ho ha de voler, aconseguirà plasmar els nostres anhels i esperances en realitats de pau i de benestar.

Senyores i senyors, moltes gràcies per la vostra amable atenció, i a reveure.

J. T.

**PALABRAS DEL MINISTRO DE CULTURA IÑIGO CAVERO
AL CERRAR EL ACTO DE INAUGURACION DEL
CURSO ACADEMICO 1981 - 82**

Al llegar a este Acto, me he encontrado con la sorpresa que en el índice de temas, aparte de declarar la inauguración, colocan: “y palabras que crea procedentes”.

Pocas palabras voy a poder decir después de la interesante y magistral lección que ha dado el Muy Honorable Tarradellas. Creo que los hombres, como decía un filósofo francés, no se clasifican por el tiempo transcurrido de su vida, los hombres se dividen entre los que tienen ilusión por el futuro y los que no la tienen; y, efectivamente, D. Josep Tarradellas es un hombre que sigue teniendo una gran ilusión y preocupación por el futuro.

Yo me siento muy satisfecho, evidentemente, de haber tenido el honor de acudir a la invitación de este Ateneo, ya que el año pasado no lo pude hacer cuando me invitó mi buen amigo el anterior Presidente Olives, y este año, el acudir a este acto creo que tiene un profundo sentido.

Un Ateneo es fundamentalmente una Casa que hace Cultura, y un Ministro de Cultura debe tener el máximo respeto y deseo de apoyo a un Ateneo; a un Ateneo como el de Maó, un Ateneo con tanta tradición de sensibilidad por la Cultura, en una comunidad como la menorquina, por la que han pasado tantas influencias culturales diversas. Influencias culturales que yo no necesito recordar, pero creo que se dan pocos casos, entre la variedad de pueblos que integran España, en los que concurra esta pléyade de influencias culturales.

Hoy mismo, esta tarde, visitando el templo o antiguo convento de San Francisco —donde están en este momento en proceso de realización y ejecución inmediata unas obras importantes de consolidación—, al examinar allí los materiales arqueológicos que se iban depositando en malas condiciones —y que espero que en un plazo breve puedan albergarse en un Museo, que recoja toda esta riqueza arqueológica excepcional de todas las civilizaciones que han pasado por esta Isla—, allí me daba cuenta, una vez más, de la importancia cultural de Menorca en cuanto a expresión de toda una serie de culturas mediterráneas, que han pasado y dejado cierta huella en la isla.

Por otro lado, nos encontramos con la influencia de Cataluña —que se inicia desde lo lingüístico y cultural—, influencia debida a su proximidad y a sus raíces de tradición común, al igual que con las otras Islas que integran la gran comunidad Balear; la presencia también siempre en Menorca de pueblos europeos, aquella presencia del siglo XVIII que ha dejado tanta huella y que la singulariza de los otros pueblos de las Islas Baleares.

Evidentemente, yo siempre que trato de entender el fenómeno de las Islas Baleares señalo que Menorca tiene sus propias singularidades y que su propia historia y la huella del siglo XVIII también han dejado una mayor sensibilidad y una mayor preocupación por los temas de la Cultura; y, si alguien lo duda, que piense que muchas veces sopla aquí la Tramontana —que trae vientos de Occitania—..., sin duda, se detecta en Menorca una mayor sensibilidad cultural y un mayor deseo de proximidad a todas las culturas europeas.

Esta Isla de hombres cultos, evidentemente, tiene que tener un Ateneo de la tradición y la importancia del de Mahón; porque los Ateneos, Señores, cumplen una extraordinaria función social de extensión de la Cultura y, como bien señalaba su Presidente Quintana, un Ateneo tiene que ser suprapartidista; un Ateneo es un lugar de diálogo cultural, de preocupación entre hombres civilizados que buscan la convivencia y la toleran-

cia y que, a través de la investigación de los valores de la Cultura, encuentran un vínculo de aproximación y de superación, muchas veces, de sus diferencias de intereses o ideológicas.

Por eso creo que esta tierra ha producido hombres singulares como, por ejemplo, recuerdo ahora, a los hermanos Ramis —precisamente en este momento, en uno de los teatros de Mallorca se acaba de estrenar la obra “Lucrecia”, obra importante del siglo XVIII—; u otro hombre singular, que sin duda ha dado esta Isla, Mateo B. Orfila, aquel Decano de la Sorbona, que sigue siendo el gran maestro y base de toda la Toxicología; u hombre también como José Ma. Quadrado, el gran polígrafo, que titula uno de los centros de investigación del Consejo Superior de Investigaciones Científicas; y de Angel Ruiz y Pablo, el excepcional prosista y poeta; y hoy quiero recordar también a Francisco Hernández Sanz precisamente por la luctuosa circunstancia en que se encuentra su hijo el Profesor Hernández Mora, que el año pasado inició el curso de conferencias en esta Casa, y al que en este momento envió mi condolencia y creo que todos le recordamos con sentido afecto en esta tribulación que pasa por la pérdida de su esposa.

Quiero decir que en este Ateneo no hay tarea más noble que la que se realiza: la del fomento de la Cultura. La Cultura es absolutamente necesaria en una sociedad; una sociedad como muy bien señalaba el Presidente Tarradellas, puede tener una Constitución, y tener una Constitución muy democrática, pero una Constitución democrática no garantiza en absoluto la consolidación de un régimen de libertades; un régimen de libertades sólo es posible en un país de hombres cultos, de hombres cultos que sean capaces de dialogar y de tolerarse y por eso creo que es excepcional la tarea que se realiza en este Ateneo. Y al oír la Memoria que leía la Secretaria, donde veía que efectivamente se hacían planteamientos diversos pero con un afán de búsqueda de una realidad cultural, me sentía extraordinariamente confiado de que en el proceso autonómico de las Islas Baleares, y en la Autonomía y autogobierno que indudablemente adquirirá la

Isla de Menorca, estoy seguro se perfeccionará y potenciará más la tradicional cultural secular de los hombres de Menorca.

Por ello, Señores, muchas gracias al Ateneo: por la hospitalidad que me brinda y por haber tenido la satisfacción de oír una lección tan importante; y, por otro lado, señores menorquines, señores de Mahón, estoy seguro que ustedes, cuando accedan al proceso autonómico, en materia cultural, van a hacer las cosas bastante mejor que las ha venido haciendo la Administración Central. Muchas gracias.

I. C.

POSIBILIDAD DE EXPLOTACION DE ALGAS MARINAS EN BALEARES

por JUAN FLORIT BOSCH (*)

INTRODUCCION

En comparación con las costas del Atlántico, debe reconocerse que el Mediterráneo no es muy rico en recursos vegetales marinos. Uno de los motivos de esta relativa escasez es la falta de vastas extensiones intermareales cubiertas de vegetación uniforme y accesible para la siega, pues el recorrido de la marea es muy corto. Otra razón es el pobre valor de dos tipos de poblaciones cuantitativamente dominantes: las de la hierba marina **Posidonia**, que cubre amplias áreas de fondo arenoso, y las constituídas por especies del género **Cystoseira**, cuya utilización para la extracción de ácido algínico únicamente parece posible en unas pocas áreas.

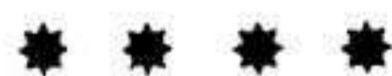
A pesar de todo, varios autores han indicado la posibilidad de explotación de algas en varios puntos del Mediterráneo. En Yugoslavia, Maldura (1952), teniendo en cuenta la composi-

(*) Juan Florit Bosch es licenciado en Ciencias Biológicas.

ción química y la abundancia con que crecen en ciertas áreas, considera dos algas rojas aprovechables: **Hypnea** y **Vidalia** (Michanek, 1975). Decheva y Khardalov (1970) estiman que la extracción de alginato de **Cystoseira barbata** recogida en la costa de Bulgaria es económicamente factible (Michanek, 1975). En Túnez, una firma belga tiene interés en explotar las extensas praderas de **Caulerpa prolifera** (Michanek, 1975). Feldman (1953) manifiesta que **Rissoella verruculosa**, bastante abundante en la costa francesa, es una especie de valor potencial (Michanek, 1975). Bellón (1953) dice sobre **Laminaria** que crece del Estrecho de Gibraltar a Málaga: "*Debe sin duda constituir una verdadera pradera*" y "*Su abundancia puede permitir una explotación industrial*" (Michanek, 1975). Por otra parte, **Gracilaria verrucosa** se utiliza como materia prima para la producción de agar en Italia y está prevista una recogida de 50 T/mes de **Cladophora prolifera** para usar como fertilizante y posiblemente para enriquecer el pienso (Michanek, 1975); además, en Egipto hay una pequeña factoría en la que se extrae agar de **Pterocladia** (Michanek, 1975).

Con respecto al Mar de Baleares, no tenemos referencia de ningún estudio orientado a conocer las posibilidades de aprovechamiento de alguna especie de su flora marina. Sin embargo, como puede comprobarse en el Catálogo Sistemático de Navarro y Bellón (1945), hay representantes de composición química valiosa, alguno de los cuales son abundantes. Por tal motivo deben tenerse en consideración y averiguar hasta qué punto este factor y otros (distribución, densidad, etc...) hacen factible su explotación.

En el presente artículo vamos a considerar estas especies potencialmente aprovechables del Mar de Baleares. De cada una se facilitará una serie de datos que nos parecen significativos para dar soporte a la idea de posible explotación.

ALGAS MARINAS APROVECHABLES

1.— FEOFICEAS

1.—1. *Cystoseira* sp.

Cystoseira es cuantitativamente un género dominante en el Mediterráneo. En algunas áreas alcanza densidades del mismo orden que otras Fucáceas en las costas del Atlántico de Europa. Así, al Sudeste de Marsella, en zonas muy abatidas, *Cystoseira stricta*, que con subespecies y ecotipos forma, en la parte superior del nivel sublitoral, un cinturón casi ininterrumpido a través del Mediterráneo occidental, llega en verano a una densidad de 13.2 kg/m² (peso fresco) y en invierno a 6.9 kg/m². En aguas tranquilas, *Cystoseira crinita* alcanza en invierno una densidad de 5.16 kg/m² y en verano, 5.88 kg/m². Asimismo, una población de *Cystoseira mediterránea* en Banyuls-sur-mer fluctúa de 10.1 kg/m² en verano a 1.8 kg/m² en invierno. En las islas Tremiti, en medio del Adriático, el peso fresco de *Cystoseira spicata* es 6.9 kg/m² y el de *Cystoseira corniculata*, 5.2 kg/m². En el Mar Tirreno, *Cystoseira fimbriata* alcanza un valor medio de 6.7 kg/m² y *Cystoseira spinosa*, 4.2 kg/m². (Michanek, 1975).

Las especies de *Cystoseira* poseen un contenido relativamente alto en ácido algínico. Como dato ilustrativo puede señalarse que L. Pellegrini y M. Pellegrini (1970) obtuvieron de ramas primarias de *Cystoseira stricta* los siguientes porcentajes sobre peso seco: Cenizas 18.4 a 32.6 por ciento, Manitol 9.78 a 16.01 por ciento, Acido algínico 26.1 a 37.6 por ciento y Proteína 5.25 a 12.78 por ciento. De acuerdo con tales resultados, en ciertas zonas esta especie da un rendimiento de ácido algínico de 360 a 610 gr/m², lo que permite una industrial o semi-industrial explotación (Munda, 1973).

Varias son las especies de *Cystoseira* en la costa de Baleares. El Catálogo Sistemático de Navarro y Bellón cita las siguientes: *C. barbata* J. Ag., *C. mediterránea* Sauv., *C. spinosa* Sauv..

C. opuntioides Bory in Mont., *C. stricta* Sauv., *C. Baleárica* Sauv., *C. discors* Ag. emend. Sauv., *C. abrotanifolia* Ag. y *Cystoseira* sp. pl. Entre todas, se resalta la abundancia de *C. spinosa* y *C. abrotanifolia* ("*herba de saupa*"); pero, aparte de esto, no se puede disponer de más información. Esto en cierta manera nos sorprende, pues hemos observado en varios puntos poblaciones muy densas de *Cystoseiras*, lo cual parece que debería haber motivado una serie de estudios con objeto de cuantificar esta abundancia y estimar las posibilidades de aprovechamiento.

1.-2. *Laminaria rodriguezii* Born.

"*Sa fulla de col*", nombre con que se conoce vulgarmente a esta laminaria, es especie exclusivamente mediterránea. Ha sido hallada en varios puntos del Mediterráneo occidental. Es de profundidad, encontrándose hasta 150 m., estolonífera, con estolones rastreros, ramificados de los que salen las plantas jóvenes. Su longitud sobrepasa los 80 cm. y su anchura los 20 o 30 cm.

En Baleares es abundante. Así lo señala el Catálogo Sistemático de Navarro y Bellón y lo prueba el hecho de que, a veces, las redes, durante la pesca de arrastre, la recogen en cantidad considerable. Aunque no hay referencias bibliográficas al respecto, seguramente forma extensas praderas parecidas a la de Centuri (Cap de Corse), descrita por M. Roger Molinier (1956).

Como es bien sabido, las laminarias son la principal fuente de laminarina, manitol y ácido algínico. El contenido de estos dos últimos productos en *L. rodriguezii* se aproxima bastante al estimado para otras laminarias. Los valores en ácido algínico oscilan de 11.87 por ciento (otoño) a 21.06 por ciento (primavera) del peso seco del alga; los de manitol, de 10.85 (primavera) a 19.48 (otoño) (Bosch, 1981).

La cantidad de laminarias recogida en España es mínima. En el Anuario de Pesca Marítima de 1978, únicamente consta la

Región Noroeste y Cantabria como recolectores y la cosecha obtenida fue de 68.5 Tm, que representa un valor de 685.0 miles de pesetas. En comparación, Noruega recoge anualmente unas 50.000 Tm. de **Laminaria hyperborea** y produce 2.000-3.000 Tm. de alginato; Inglaterra y Francia cosechan unas 30.000 Tm. y obtienen cada año alrededor de 1.200 Tm. de alginato. (Chapman, 1980). Nuestros recursos no creemos que permitan alcanzar semejantes cantidades, pero, como afirma Seoane (1966), probablemente admiten una explotación mucho mayor de la actual. Si consideramos la **Laminaria rodriguezii**, aunque prolifera en profundidad lo que dificulta su recogida, nadie ha hecho un cálculo exacto de toneladas disponibles y densidades por lo cual debe tenerse como una posibilidad.

2.— CLOROFICEAS

Cladophora prolifera, **Ulva lactuca** y **Caulerpa prolifera** son tres clorofíceas interesantes por su relativamente alto contenido proteico. Ahora bien, de todas, únicamente encontramos indicaciones bibliográficas sobre la abundancia en Baleares de **Caulerpa prolifera** (Forsk.) Lamour., conocida con los nombres vulgares de "*herba napolitana*" y "*camarotja de la mar*". Vamos, por ello, a destinar este apartado exclusivamente a dicha especie.

Caulerpa prolifera es un alga marina cenocítica, clasificada como miembro de las Sifonales y de talla grande, en comparación con otras especies del mismo orden. Presenta, para su nivel de organización, un considerable grado de diferenciación. Tiene un talo estolonífero del que parten láminas foliares simples o con proliferaciones de su superficie.

Esta especie forma praderas extensivas y la densidad que alcanza puede ser considerable. Por ejemplo, en la bahía de Villefranche-sur-Mer (Francia del Sur), de la asociación **Caulerpa-Cymodocea**, que se desarrolla en suelo arenoso en profundidades que varían de 3 a 6 m., se obtuvo un peso fresco de 2175 y

y Hammer, 1960). Tales valores, que se corresponden muy bien con los de las praderas terrestres, posiblemente pueden obtenerse en Baleares, en donde es "*abundantísima en Bahías tranquilas y calas abrigadas, a poca profundidad*" (Navarro y Bellón, 1945).

El análisis de esta alga da, sobre peso seco: 29.3 por ciento de proteína, 25 por ciento de celulosa, 17.5 por ciento de almidón y 1.65 por ciento de grasas (Michanek, 1975). De ahí resulta que **Caulerpa prolifera** tiene un contenido proteico relativo a peso seco equiparable al de fuentes comunes de proteína vegetal, tales como la copra, las semillas de girasol y las de cacahuete, y superior al de las leguminosas forrajeras (alfalfa, esparceta, trébol). Por otra parte, si consideramos los valores de densidades anteriormente indicados, el rendimiento de proteína por hectárea sale bastante mayor que el obtenido con los granos de soja, los cuales dan unos 500 kg/Ha. de proteína y son la fuente común de proteína vegetal de más rendimiento (U.E.B., 1976).

En conclusión, todos estos datos nos llevan a proponer el aprovechamiento de **Caulerpa prolifera**, al menos, con fines de baja rentabilidad (abonado y enriquecimiento del pienso) y sugerir el estudio de otros posibles usos.

3.— RODOFICEAS

Destacaremos, en primer lugar, la abundancia en Baleares de **Vidalia volubilis** (L.) J.Ag, una especie perenne de la familia Rodomeláceas, conocida vulgarmente con los nombres de "*herba gerriquera*" y "*herba crespa*" (Navarro y Bellón, 1945). Como hemos indicado en la introducción, Maldura (1952) señala esta planta como una posible materia prima. En la cita, sin embargo, no se especifica qué sustancia útil puede extraerse y nosotros no podemos añadir nada al respecto, ya que no hemos 4375 gr/m² y un peso seco de 378.7 y 717 gr/m². En ambos casos, **Caulerpa** presentaba una densidad aproximadamente de 2.000 gr/m² en peso fresco y 370 gr/m² en peso seco (Gessner

encontrado ninguna referencia sobre su composición química. Sería, pues, interesante determinarla para conocer las posibilidades de aprovechamiento.

A continuación, vamos a considerar dos rodofíceas sobre las que disponemos de relativamente más información: **Gracilaria verrucosa** (L.) e **Hypnea musciformis** (Wulf.) Lamour. La primera es la única alga roja actualmente usada para la producción de agar en Italia. Su contenido en agar es un 36 por ciento del peso seco (Michanek, 1975). **Hypnea musciformis**, por su parte, contiene un carragenate particular, la hypneana, que puede representar hasta un 45 por ciento del peso seco (Rama Rao, 1970).

El Catálogo Sistemático de Navarro y Bellón no señala la abundancia de **Gracilaria verrucosa** en Baleares, aunque sí la de **Hypnea musciformis** ("*herba cuquera*"). Con todo, y en tal caso, no le damos demasiada importancia a esta circunstancia porque pensamos que debe conseguirse, ahora que el desarrollo de la tecnología de los cultivos de algas superiores en el mar está en pleno auge, la producción en cultivo de estas dos especies. Tanto una como la otra tienen la capacidad de propagarse vegetativamente y esto es uno de los principales factores para el cultivo de algas superiores.

En EE.UU. los cultivos marinos de **Gracilaria sp.** e **Hypnea musciformis** son un hecho. Por otra parte, estas especies se desarrollan perfectamente en tanques que contienen una mezcla de agua de mar y agua polucionada con un primer tratamiento. En tales sistemas se consiguen rendimientos entre 12 y 17 gr/m². día de ambas especies y, al mismo tiempo se depura el agua (Lapointe y col., 1976).

En España, no se cultiva hasta el momento ninguna alga superior, aunque se han hecho algunos esfuerzos para cultivar **Gelidium sesquipedale** (especie productora del llamado agar español) en las costas del Norte (Seoane, 1980). Pues bien, el éxito obtenido con **Hypnea musciformis** y **Gracilaria sp.** en

otros países pensamos que debería estimular los ensayos de cultivo de estas especies en el nuestro. Para ello, Baleares, con sus calas y Bahías tranquilas, ofrece un buen campo de experimentación.

BIBLIOGRAFIA

- BOSCH, J. (1981).— *Laminaria rodriguezii* (Born.): Contenido de ácido algínico, manitol y fucoidina. *Tesina*. Universidad de Barcelona.
- CHAPMAN, V.J. y D.J. CHAPMAN (1980).— *Seaweeds and their uses*. 3rd ed. Chapman and Hall Ltd, London.
- GESSNER, F. y HAMMER, L. (1960).— Die primärproduktion in mediterranen Caulerpa-Cymodocea Wiesen. *Bot. Mar.* vol. II, Fasc. 1/2 pp. 157-63.
- GOLDSTEIN, M.A. (1973).— Regeneration and vegetative propagation of the agorophyte *Gracilaria debilis* (Forsskal) Borgesen (Rodophyceae) *Bot. Mar.* vol. XVI, pp. 226-28.
- LAPOINTE, B., L.D. WILLIAMS, J.C. GOLDMAN y H.H. RYTHER (1976).— The mass outdoor culture of macroscopic marine algae. *Aquaculture*, 8 pp. 9-21.
- MICHANEK, G. (1975).— *FAO Fisheries Tech*, Paper 138, Rome.
- MOLINIER, R. (1956).— Les fonds à laminaires du "Grand Banc" de Centuri (Cap Corse). *C.R. Acad. Sci. Paris*, 242 pp. 147-61.
- MUNDA, I. (1973).— The production of biomass in the settlements of benthic marine algae in the Northern Adriatic. *Bot. Mar.* vol. XV pp. 218-44.
- NAVARRO, F. y L. BELLON (1945).— Catálogo de la flora del mar de Baleares. *Notas y Resúmenes*. Serie II núm. 124. Ministerio de Marina. Inst. Esp. Oceanog.
- NIELL, F.X. (1973).— Situación actual y perspectivas del aprovechamiento de las algas marinas en España. *Pub. Tecn. de la Junta Est. Pesc.*, 11 pp. 365-97.
- PELLEGRINI, L. y M. PELLEGRINI (1971).— Contribution à l'étude biochimique des Cystoseiracées méditerranéennes. I *Cystoseira stricta* (Mont.) Sauv. *Bot. Mar.* vol. XIV pp. 6-16.

- RAMARAO, K. (1970).— Studies on growth cycle and phycocolloid content in *Hypnea musciformis* (Wulf) Lamour. *Bot. Mar.* vol. XIII pp. 163-65.
- SEOANE-CAMBA, J. (1966).— Las laminarias de España y su distribución. *Publ. Tecn. de la Junta Est. Pesca*, 5 pp. 425-36.
- (1980).— Aportación menorquina a la algología; la obra de Rodríguez Femenías y el futuro de la algología española. *Revista de Menorca* pp. 8-23.
- UNILEVER EDUCATIONAL BOOKLETS (1976).— Plant protein foods. London.

J. F. B.

RICHARD KANE Y SU MUNDO

(Conclusión)

por **BRUCE LAURIE**

PARTE V: KANE EN GIBRALTAR, 1725 - 1727

1.- Intento de toma por fuerzas españolas

A mediados de 1725 hubo otra crisis en la guarnición inglesa en Gibraltar. Habían circulado rumores de una gran concentración de tropas españolas en Cádiz, destinadas, según hicieron abiertamente alarde, a intentar la toma de Gibraltar, capturado por los Ingleses en 1704 (véase pág. 14) y de Menorca también. El lugarteniente-gobernador y comandante-en-jefe, el brigadier Clayton, se había ausentado, la guarnición quedó reducida y los preparativos para la defensa eran inadecuados. (283)

2.- Instrucciones para Kane

El rey (entonces en Hanover) mandó instrucciones secretas a Kane, por mensajero especial, para que se dirigiese a Gibraltar (284), llevando refuerzos de la guarnición de San Felipe para unirse con otros mandados desde Inglaterra e Irlanda. El rey le dió autoridad para tomar todas las medidas que él considerarse necesarias para hacer frente al esperado ataque de las fuerzas españolas.

3.- Actuación de Kane

Al llegar Kane a Gibraltar, a fines de agosto de 1725, el ingeniero de las fortificaciones le informó que el motivo por el cual no estaban terminados los preparativos de defensa era que él había recibido órdenes de la Junta de Ordenanza de no seguir con la obra por falta de dinero. Sin embargo, en vista de las instrucciones explícitas recibidas del rey, Kane tuvo que insistir en que siguiese la obra. Informó al secretario de estado, el duque de Newcastle, quien escribió al director-general de la Ordenanza (entonces el duque de Argyll) el 23 de noviembre de 1725, autorizándole, en nombre del rey, para que aceptase cualquier cuenta entregada por el ingeniero para el pago de las obras de defensa construidas de acuerdo con las instrucciones de Kane. (285)

Desde su llegada a Gibraltar, en agosto de 1725, hasta su partida en 1727 (el 27 de marzo), Kane se dedicó a dirigir las obras de defensa, "sin omitir nada que pudiera contribuir a evitar el posible ataque de las fuerzas españolas. Se comportó de una manera digna del favor de su Príncipe y del agradecimiento de su País. Todos sus planes resultaron provechosos, salvo uno: se dejó persuadir para que se demoliese el viejo portal que conducía a la Gran Batería, exponiendo así una parte de la villa al fuego del enemigo, de suerte que se perdieron cien casas por el fuego de la artillería". (286)

El 25 de diciembre de 1725, en parte como reconocimiento de su acertada actuación en Gibraltar, Kane fue nombrado coronel del 9º Regimiento de Infantería ('East Norfolk') (287).

Efectivamente, su comportamiento en Gibraltar había merecido la aprobación del rey. El duque de Newcastle le escribió el 31 de diciembre de 1726 dándole el permiso del rey para volver a Menorca. "Su Majestad está muy complacido por su celo y Diligencia en su Servicio", le dijo, "y está tan contento por el gran cuidado que Vd. ha demostrado tanto en el mando de la guarnición como en la promoción de la defensa y seguridad del Peñón, que su Majestad me ha mandado de una manera muy particular que notificara a Vd. su entera aprobación de su conducta". (288)

El lugarteniente gobernador volvió el 13 de febrero de 1727 y el gobernador, el conde de Portmore, el 27 de marzo, diez días después de la partida de Kane. El asalto español empezó el 23 de febrero y continuó hasta el 23 de junio sin lograr derrotar a las fuerzas inglesas que, con los refuerzos traídos por Kane y los de Inglaterra e Irlanda, sumaron unos 6.000 hombres.

4.- Menorca otra vez sin Kane

Mientras tanto, se había nombrado al coronel James Otway, en San Felipe desde el año 1718, como lugarteniente gobernador interino, en ausencia de Kane. Recibió la orden cuando se encontraba en Inglaterra con licencia y, el 3 de agosto de 1725, escribió a un amigo, George Radcliffe, con la noticia de que tenía que volver a Menorca "por motivos que no conviene poner por escrito", pero sí se refiere a la misión secreta de Kane o al 'mercado negro' que él y otros oficiales seguían (según se deduce de su correspondencia) no está claro. (185) Llegó a Mahón el 3 de septiembre, unos diez días después de la salida de

Kane, y pocas semanas más tarde, escribiría, "ojalá estuviese todavía aquí". (290)

Su mando en Menorca fue corto. Murió el 14 de enero de 1727, después de cinco días de enfermedad. La única disposición que dio fue la del 9 de noviembre de 1725, aboliendo las 'foraciones' de trigo, queso y lana, que Kane retiró después de su regreso de Gibraltar, el 12 de julio de 1728. (291)*

5.- El gobernador Carpenter en Menorca

Mientras tanto Lord Carpenter, gobernador de Menorca, había llegado a la isla, el 16 de mayo de 1726 (292), sin duda para evitar la confusión que había ocurrido cuando Kane estuvo en Londres en 1717-19. De inmediato, se comunicó con los Jurados Generales confirmándoles que se conservaría en toda su integridad la religión católica y que en cuanto a los asuntos civiles no tenía otro fin que el servicio de Su Majestad, la seguridad de la Isla y el bien público, procurando en todo fomentar la mejor administración de la justicia. (293)

6.- Carpenter en conflicto con la iglesia

Carpenter siempre dio su más completo respaldo a Kane, su Lugarteniente Gobernador, tanto en lo que a sus recomendaciones al rey como a sus gestiones en Menorca se refieren. Sabiendo que el punto cardinal en la problemática del gobierno de Kane era la dependencia del clero del obispo de Mallorca, Carpenter procuró de resolver el asunto durante su estancia en Menorca, mientras Kane estaba en Gibraltar. Pero no logró hacerlo, como lo relata el historiador menorquín Oléo y Cuadrado, (294), citando un documento contemporáneo escrito por el doctor Juan Company Gomila, asesor de la curia eclesiástica. El Dr. Company relata cómo 'el Exmo. Sr. Gobernador' había in-

(*) Véase también informe a la oficina de Ordenanza del 15 de enero de 1727. (BM., Lansdowne MSS 820 f21-22).

sistido, durante una reunión entre él, sus ministros y la curia, celebrada el 21 de marzo de 1727, en que el vicario-general diera su opinión sobre si era lícito o no el pedir al Papa que se separase la dependencia del clero de Menorca de la Diócesis de Mallorca. El vicario-general se excusó, manifestando que, por muchas razones, no debía ni podía declarar el referido punto.

Sigue relatando el Dr. Company cómo el día siguiente el gobernador le llamó a su despacho, diciéndole que estaba muy enfadado con el vicario-general porque aconsejó mal al clero para que mantuviesen su correspondencia con sus superiores en España, 'muy próximos a ser nuestros enemigos' (es decir, de Inglaterra) y que no quería más su amistad. Añadió que era su intención poner paz y tranquilidad en la isla... pero si el vicario-general no la quería, él por su parte haría cuanto pudiera para que experimentara toda la isla su rigor... Acto seguido se celebró otra reunión de la curia (sin la presencia del gobernador) en la que se resolvió consultar las universidades sobre el punto. Se dio parte al gobernador sobre esto, el cual, según Company, se apaciguó, retirando lo dicho ayer y explicándole que era su intención introducir unas leyes que asegurarían la seguridad de la religión católica.

Ahora bien, este documento citado por Oléo se refiere al 'Exmo. Sr. Gobernador' o 'Su Señoría', sin mencionar el nombre. Ha sido interpretado por otros historiadores como referente a Kane (295), pero erróneamente, como lo demuestra un estudio detallado de las referidas páginas de Oléo. Sabemos también que Kane abandonó Gibraltar el 17 de marzo y la travesía a Menorca habría durado unos diez días y aunque hubiera llegado antes del fin de marzo está claro que no participó en este conflicto. Sin embargo Carpenter se encontró en el mismo callejón sin salida que Kane en este asunto.

7.- Última actuación y muerte de Juan Miguel Saura

Durante la estancia de Carpenter en Menorca, Juan Mi-

guel Saura, celoso como siempre por la causa inglesa, se ofreció a enviar un buque durante la noche a la costa de Mallorca para espiar cualquier movimiento de tropas o buques que pudiera presagiar una invasión de Menorca, que, según los rumores de Cádiz, iban a emprender las fuerzas españolas, a la vez que la de Gibraltar. Carpenter, el 31 de marzo, de 1727, le escribió agradeciéndole esta vigilancia e inteligencia. (296)

Saura murió en Ciudadela el 1 de julio de 1729. (297)

PARTE VI: TERCER PERIODO, 1727 - 1728

1.- 1727-28: Años apacibles

Kane volvió a Menorca a fines de marzo o principios de abril de 1727, (no se sabe la fecha exacta) permaneciendo allí con él el gobernador, Lord Carpenter, para respaldar las gestiones de Kane —y quizá para refrenar un poco su gran celo. El resto del año en Menorca pasó sin mayor incidente, mientras que en el plano internacional había discusiones en Fontainebleau sobre las relaciones entre el gobierno y el clero de Menorca, como ya hemos visto, culminando con el informe de Carpenter (entonces vuelto a Londres) del 8 de abril de 1728 recalcando la importancia de tener un obispo de Menorca, 'como también lo desean los menorquines'. (véase pág. 107)

Un señor James Auchmutty fue nombrado por el rey 'capellán del gobernador y comandante-en-jefe de Nuestra Isla de Menorca', el 1 de julio de 1727, como resultado de las recomendaciones de Kane al arzobispo de Canterbury, pero parece que no quedó contento porque poco después de su llegada redactó una memoria, que Carpenter y Kane también firmaron, solicitando del rey una prebenda en la iglesia de Irlanda. (298)

Somos conscientes durante este período de una nueva y

más tranquila relación entre Kane y las autoridades civiles y eclesiásticas de la isla. Ya hemos anotado (pág. 96) una carta de los Jurados de Mahón a Kane, refiriéndose a su “benignidad, prendas y buen celo”, (refiriéndose al asunto Bayarte) y la contestación de Kane diciéndoles que “las querellas las daba por olvidadas”, en gran contraste con la turbulenta correspondencia de los primeros años de su mandato. Al fin y al cabo, los adolescentes de los años 1712-20 (entre ellos quizás los Jurados de 1728) habían ya madurado, habían aceptado como ‘de facto’ el mando inglés y habían reconocido el bien que representaba la administración de Kane, sobre todo el traslado de la capitalidad, la administración de justicia y sus muchas disposiciones para el mejoramiento de la isla. A los 66 años Kane era considerado como el ‘padre de la isla’.

2.- Disposiciones

El ‘Libro de órdenes del Gobernador Kane’ en los archivos de Mahón (f. 26) nos da detalles de otras disposiciones de importancia, fechadas el 12 de julio de 1728 (día en que ordenó, siguiendo los consejos de los jurados, que el decreto de Otway sobre la abolición de las aforaciones quedara sin fuerza ni valor). (299) La principal de estas disposiciones tenía que ver con el abastecimiento de trigo. Era privilegio y deber de los Jurados, una vieja costumbre, el responsabilizarse de la importancia y venta del trigo. Las disposiciones actuales tenían por fin poner este comercio en manos de la iniciativa privada menorquina. Incluyeron medidas para la protección de tales comerciantes contra los extranjeros y para evitar el perjuicio de los pobres al acaparar el trigo. (300)

Otra disposición de la misma fecha se refirió a recompensas para los denunciadores de fugitivos de la justicia –incluso los asesinos de los tres soldados cerca de la Albufera en 1713, que nunca habían sido apresados (Véase pág. 56). (301)

3.- Traslado de la capitalidad: etapa final

Como vimos en la pág. 138 el traslado de la capitalidad de Ciudadela a Mahón comenzó en septiembre de 1721, según órdenes de Kane a los Ministros de la Real Gobernación y Patrimonio para que fijasen sus residencias en Mahón, además de los tribunales. El decreto del 12 de julio de 1728 completó esta medida, dando a conocer los procedimientos para las elecciones de los oficiales principales y —muy importante para el buen gobierno de Kane— su juramento ante el gobernador o comandante-en-jefe.

Entre los primeros elegidos como oficiales del gobierno real se nota al Dr. Francisco Sancho, nombrado Asesor en 1714 en sustitución del Dr. Lorenzo Beltrán (con gran disgusto de éste, como vimos en la pág. 49) y que fue más tarde uno de los delegados de los Magistrados en Londres; y al mismo Dr. Lorenzo Beltrán como Fiscal. Bien podría preguntarse si estos dos hombres habilidosos cooperarían entre sí en el nuevo gobierno, en vista de lo ocurrido antes: sobre esto veremos más detalles a continuación (pág. 117). (302)

El efecto del traslado de la capitalidad sobre el crecimiento de Mahón fue considerable. Como es bien conocido, se destruyeron las murallas y sus portales (con la sola excepción del Portal de San Roque) para dar lugar a calles nuevas: las actuales calles Prieto y Caules, Dr. Orfila, San Jorge (“George Street”), Cos de Gracia, entre otras, deben su origen a esta medida de Kane, así como el reloj que él encargó en Londres para adornar el Pont d’es Castell, que se convirtió más tarde en el Ayuntamiento. (303) Políticamente, también el traslado se reflejó en mejores relaciones entre Kane y los Jurados de Mahón, reconocidos por la prosperidad que Kane había atraído a la ciudad (véase pág. 238).

PARTE VII

KANE EN INGLATERRA POR SEGUNDA VEZ: 1728 - 1730

Sabemos que Kane salió de Menorca para Inglaterra el 15 de septiembre de 1728, pero los detalles de sus actividades allí son escasísimos. Sabemos que estaba enfermo, hasta tal punto que el secretario de guerra, Henry Pelham, se vio en la obligación de escribir, el 1 de diciembre de 1729, al coronel Montagu (lugarteniente-gobernador interino) en San Felipe, diciéndole que “el estado de salud del coronel Kane es tan delicado que me temo que no le será posible abandonar Inglaterra este invierno sin poner en peligro su vida. De haber ido a Menorca, hubiese solicitado de Su Majestad el permiso para que Vd. volviese a Inglaterra a su llegada allí, pero si no fuese posible su viaje deduzco que no sea su intención que yo dijese algo” (a S.M.) “de su deseo de abandonar la isla”. (304)

Aquí podemos intercalar la observación de lo extraño que parece hoy en día, que se esperara a un señor que había cumplido sus sesenta y siete años, emprender el largo viaje —por mar o por tierra— entre Londres y Menorca en cuanto mejorara su salud, pero no sabemos si esto fue o no su voluntad.

Como medida de seguridad de la isla, Carpenter y Kane escribieron al secretario de estado, el duque de Newcastle, el 2 de marzo de 1730, pidiéndole que diese las instrucciones necesarias al vice-cónsul inglés en Mallorca para que avisara al gobernador de Menorca sobre cualquier preparativo español en Barcelona, Mallorca o Ibiza que llevaría a sospechar un intento de ataque por sorpresa contra Menorca. (304)

Se anota en un documento emitido por el departamento de Guerra, fechado el 24 de julio de 1730, una referencia al pago tanto de Carpenter como de Kane: una libra esterlina diaria cada uno, concargo a las rentas de la isla, más dos libras diarias

por las expensas del cargo de gobernador o lugarteniente-gobernador. Es decir el sueldo mensual de Kane llegaría en total a £90, o sea 13.500 ptas. al cambio actual --pero con muy diferente coste de vida. (305)

PARTE VIII

TERCER Y ULTIMO PERIODO EN MENORCA: 1730 - 1736

1.- Estado de la Isla

Kane volvió a Menorca desde Londres a fines de septiembre del año 1730. (307)

Subsistía el ambiente de tranquilidad que había caracterizado el segundo período, de 1727-28.

En el curso del año 1731, el Consejo del Rey volvía a considerar, en sus reuniones de junio, agosto y noviembre de aquel año, los asuntos de Menorca, sometiendo al fiscal-general (Lord Hardwicke) su informe que incluía las recomendaciones de Kane sobre la necesidad de tener un tribunal de apelaciones. (308)

2.- Muerte de Lord Carpenter

El 21 de febrero de 1731 murió el gobernador de Menorca, el general Lord Carpenter, que durante muchos años había respaldado ante la corte de Londres la actuación de Kane, que gozaba de su entera confianza. (309).

3.- Conflicto con el Fiscal

Como vimos en la pág. 15, el Dr. Beltrán fue destituido por Kane en 1714 y sustituido por el Dr. Sancho en el puesto de

Asesor, con gran protesta de aquél. En 1728 fueron elegidos los dos como Fiscal y Asesor, respectivamente, del nuevo gobierno de Kane en Mahón. Faltaba ver si estos dos rivales podían cooperar amigablemente entre sí. ¿Esperaba Beltrán acaso una ocasión para vengarse de Kane y Sancho a la vez? No lo sabemos, pero el hecho es que tal ocasión se presentó en febrero de 1731, cuando el Dr. Sancho fue juez en un pleito criminal donde el acusado tuvo como abogados al hijo y yerno del mismo juez. Beltrán denunció el asunto ante Kane, por intermedio de su abogado, el Dr. Ruby, basándose en la ley de Cataluña y de Mallorca, lo que, según él, el duque de Argyll había prometido que Inglaterra conservaría. Kane, después de consultar a todos los abogados de la isla, que recomendaron unánimemente en contra de Beltrán, ordenó, el 12 de septiembre de 1731, que el Dr. Sancho, en su calidad de Asesor de la Curia Real Gobernación, y en virtud de la comisión que tenía del rey, siguiese obrando como juez, fallando todas las causas, no obstante que su hijo o yerno fuera abogado de una u otra de las partes. En cuanto al Dr. Ruby, por haber “procurado ofuscarle” (a Kane), “embarazarle y ocultarle el conocimiento de aquellas leyes que como Govdor. le pidió manifestarle” Kane prohibió a todas las curias de Su Majestad en la isla recibir memoriales de Ruby o permitir que abogara ante ellos.

En otra disposición, del 22 de septiembre de 1733, referente a la reforma de la administración de la ley civil, se levantó la prohibición contra Ruby, por haberla respetado decididamente en el curso de los dos años de su vigencia. (310)

4.- Reforma de la administración de la Ley

Victory, en su monografía sobre Kane, cita detalladamente todas las quince cláusulas de la disposición del 22 de septiembre de 1733. Aquí nos limitamos a citar nada más que unas líneas del preámbulo de Kane, dirigido a sus ministros reales,

Sancho y Beltrán, por demostrar, una vez más, la fuerza de su carácter:

“Señores: Cualquier hombre que de los negocios de Menorca tenga algún conocimiento moderado, bien puede imaginar que ningunas disputas en causas civiles ni pretensiones algunas que en esta Isla sucediesen, necesitasen de una inteligencia intrincada del derecho, para conducirlos a una breve determinación; Con todo se experimenta, que se han alargado pleytos aquí, hasta diez, veinte y treinta años; Y esto se presume se deve en gran manera a aquella costumbre de pagar los abogados por años en todas las causas, estilo verdaderamente tan pernicioso al Pueblo, que no dexa de poner en descrédito todos aquellos que profesan el derecho...”

Sigue exponiendo en su carta sus propuestas para evitar estos abusos (limitación de tiempo, tanto a los abogados como a los jueces, para la determinación de los pleitos) y para la emisión de nuevas reglas referentes a la administración de la ley por el mayor bien del pueblo. (311)

5.- Muerte de Sancho

El 11 de mayo de 1734 murió el Asesor Real, don Francisco Sancho. Fue promovido a su cargo el fiscal don Juan Fons Llambías y como fiscal don Jaime Andreu y Costabella. (312) Kane solicitó Comisiones Reales para estos señores, las cuales fueron otorgadas el 15 de junio. (313)

6.- Seguridad de la isla

Kane, siempre vigilante en cuanto a la posibilidad de un ataque por sorpresa contra Menorca por fuerzas españolas, escribió al secretario de estado, el duque de Newcastle, el 17 de febrero de 1732, avisándole que importantes embarcaciones de tropas españolas en Barcelona salían para un destino desconocido. (314)

Newcastle, en su respuesta, del 27 de marzo, le dijo que el rey le agradecía su diligencia, pero no pensaba que fuese muy probable una invasión española. Sin embargo, pidió a Kane un informe sobre el estado exacto de la guarnición, sus municiones, etc., con lo que Kane cumplió en su informe del 24 de abril (315) llamando la atención sobre el hecho de que la fuerza total de los cuatro regimientos sumaba 1756 hombres, faltando 244 del número presupuesto de 2000.

Kane seguía informando a Newcastle de las noticias llegadas a él desde Barcelona, Alicante y Argel, sobre los movimientos de las fuerzas españolas, incluso de la toma de Orán en mayo de 1732.

El Dey de Argel murió en diciembre de 1732. Kane escribió al nuevo Dey felicitándole con motivo de su subida al trono; contestó manifestando sus deseos de tener buenas relaciones con el rey de Gran Bretaña, correspondencia que Kane mandó a Newcastle el 23 de diciembre de 1732. (316)

Más tarde (el 30 de julio de 1733) el nuevo Dey mandó a Kane unos regalos para el Rey: dos leones, un caballo y una yegua. No se sabe cómo Kane solucionó los problemas creados por estos regalos. (317)

A la vez, la corte de Madrid se quejaba ante Kane de que abrigaba en Menorca a buques armados moriscos con prisioneros españoles, contraviniendo así el artículo 11 del tratado de Utrecht. Tanto los Jurados como el Asesor y Fiscal redactaron documentos que firmaron, bajo sello y juramento, manifestando que tales aseveraciones eran falsas, todas las cuales Kane mandó a Newcastle el 31 de enero de 1733. (318)

Seguía el conocimiento de movimientos de las fuerzas españolas, tratándose esta vez de la expedición contra Italia, la que, al igual que la toma de Orán, presentó problemas a Menorca en cuanto al suministro de trigo se refiere, y, por consiguiente, la posibilidad de que los enemigos de Inglaterra se aprovecharan del hambre de Menorca para emprender una invasión de la isla. Kane lamentó que muchos cargamentos de trigo destina-

dos a los ejércitos españoles en Italia fueron llevados por buques mercantes ingleses y mandó a un buque de guerra inglés tomar posesión de uno de estos cargamentos para el pueblo de Menorca. El rey atendió a las dificultades de Kane, ordenando el embarque de 1300 quintales de trigo inglés para Menorca. Por desgracia al almacenarlo en Menorca fue atacado por el gorgojo (*diplosis tritici*) y Kane tuvo que informar, en julio de 1734, que preferiría adquirir el trigo de las islas mediterráneas y del Levante, a pesar de su precio más alto, por ser más seco que el inglés.* (319)

También advirtió Kane a Newcastle, el 9 de febrero y 11 de marzo de 1734, que había recibido la noticia de que iba a intentar volver a Inglaterra el 'Pretendiente', es decir el hijo del ex-rey Jaime II. (321)

Respondiendo a los informes de Kane, Newcastle le dijo, en carta fechada el 1 de mayo de 1734, que efectivamente había un proyecto fomentado por la Corte de Francia para una invasión de Menorca y que, en diciembre de 1733, se había mandado disfrazado a bordo de un buque francés con un cargamento de sal, con destino a Italia, a un ingeniero encargado de la misión de informar sobre las fortificaciones de San Felipe. Informó que sería fácil tomar Menorca, pero, a pesar de esto, tal intento de invasión no se realizó. Sin embargo, el rey consideraba muy necesaria la continuada vigilancia por parte de Kane. (322)

Otro problema fue el nombramiento de un cónsul de España en Menorca. Tal nombramiento había sido acordado por el rey en 1717, a instancia de los mercaderes, pero fue retirado, un año más tarde, al romperse las relaciones entre España e Inglaterra, con motivo de la Cuádruple Alianza (véase pág. 226). Catorce años más tarde, el 12 de septiembre de 1732, el mismo cónsul se presentó a Kane, con la misma condición (fechada el 13 de

(*) Se aseguró el suministro de pan para las tropas inglesas en Menorca más tarde mediante un contrato con el comisario de abastecimientos, Henry Ingram (más tarde Lord Irwin), el 1 de agosto de 1735, aunque más adelante en el del gobernador Anstruthers, hubo muchos abusos por este contrato. (320).

junio de 1717) del rey, más cartas del marqués de la Paz y del gobernador de Mallorca, pidiéndole que lo aceptara como cónsul. Kane se negó hacerlo, sin instrucciones del rey, y recomendó que no se diesen tales instrucciones, por temor a las consecuencias para la seguridad militar de la isla, como explica Kane en su carta a Newcastle de 20 de septiembre de 1732. (316)

7.- Propiedades expropiadas

Kane escribió al secretario de estado, el duque de Newcastle, el 13 de febrero de 1733, diciéndole que había recomendado a todos los dueños cuyas propiedades habían sido expropiadas por el Real Gobierno en 1718 (por pertenecer a personas residentes en España) que expusieran sus situaciones al rey, por intermedio de Newcastle, pidiéndole la restitución de tales propiedades. (324).

8.- Kane piensa en su posible ascenso

Al final del informe que mandó Kane sobre el estado de la guarnición de San Felipe, fechado el 24 de abril de 1732, siguen estas líneas de su propio puño y letra:

“Cuando recibía la noticia de la muerte de milord Carpenter no solicité a ninguna persona para que influyera al Rey en Mi Favor, estando plenamente convencido de las buenas intenciones de Su Majestad hacia mí; y en esta ocasión solamente haré ver a Su Señoría que he actuado como Teniente de esta Isla desde hace veinte años: no con una vida de dejadez, sino en empleo constante de cuerpo y mente...” (315)

En toda la larga correspondencia de Kane con altos oficiales del gobierno inglés, éste es el primer ejemplo en que menciona su interés personal.

9.- Kane nombrado Gobernador

El 16 de junio de 1733 el rey Jorge II otorgó a Kane su comisión real nombrándole Gobernador de Menorca, nombran-

do a la vez al coronel Anstruthers como lugarteniente gobernador* y al coronel Handasyde como lugarteniente gobernador de San Felipe. (325)

Al recibir la noticia, Kane añadió una post-data a su carta a Newcastle del 30 de julio (la referente al regalo de los leones y caballos diciéndole que "...el Rey se ha dignado otorgarme su Comisión para que yo sea Gobernador de esta Isla, y aunque no he sido informado de esto por ninguna orden de Su Señoría, tengo motivos para creer que tengo gran obligación a Su Señoría por sus buenos oficios junto al Rey en mi favor, para que responda con mi agradecido reconocimiento y puesto que me doy cuenta que no puedo ofrecer a Su Majestad por su gran bondad hacia mí un reconocimiento más aceptable que un cumplimiento exacto de mi Deber, procuraré ejecutarlo con la mayor habilidad y comprensión".

Kane tenía 71 años al ser nombrado gobernador. Bien pudiéramos preguntarnos ¿por qué no fue ascendido antes, por qué, como Stanhope, por ejemplo, no llegó a ser "Lord" o ministro del Estado? La contestación reside en parte en la jerarquía social aristócrata de la Inglaterra de aquella época y en parte quizás en la personalidad fuerte, acaso demasiado fuerte para sus contemporáneos en el gobierno inglés, del mismo Kane. Quedó, por lo tanto, en la situación que más dominaba --y más quería-- el gobierno de Menorca.

Por una estupidez burocrática, al ser nombrado gobernador no se le renovó el pago de una libra por día de las rentas de la isla, de modo que quedó privado de la tercera parte de su sueldo hasta que el asunto fue aclarado. (327)

10.- Relaciones con el clero: última etapa

En el mes de junio de 1733 tuvo lugar el tercer y último 'round' en la lucha entre Kane y el clero de Menorca, esta vez

(*) Anstruthers, futuro lugarteniente gobernador de Menorca, aunque muy corrompido, llegó a la isla en julio de 1735. (326).

sobre asuntos indiscutiblemente 'temporales': los impuestos. Era notorio, como el lector recordará (pág. 102), que el clero de aquel entonces vivía holgadamente de sus prebendas, sin pagar impuestos, y que se regalaban propiedades al clero con el fin de no pagar impuestos, cuestión que recaía sobre los pobres.

Con miras de abolir estos abusos, Kane consultó a sus Ministros Reales que le informaron que efectivamente las Reales Ordenes de 1662 y 1667 exigían el pago de impuestos por el clero, lo que se cumplía en Mallorca pero no en Menorca. "por influjo y manejo secreto". Advirtieron a Kane que existía un decreto del Papa que prohibía poner impuestos al clero sin su permiso. En vista de eso Kane, cansado, casi al final de su vida, no siguió con lo que, sin duda, habría sido otra lucha larga, con repercusiones diplomáticas internacionales, y la resolución del Consejo del 28 de junio de 1733 quedó sin efecto. (321)

11.- Ascenso castrense de Kane

En diciembre de 1735 fue ascendido Kane al rango de Brigadier General. (329)

12.- Mejoramiento de la Isla

Kane dedicó los últimos años de su vida al mejoramiento de la Isla. Una vez más recurrimos a la obra de Victory para los detalles de tales proyectos, solamente resumiéndolos:

El 12 de mayo de 1732, después de una carencia de piensos que causó la muerte de mucho ganado, ordenó la importación de animales desde Berberia y Cerdeña. (330)

El 5 de julio de 1732 se empezó la construcción del pozo en la plaza del Prado (ahora Colón) que se terminó tres años más tarde. (331)

El 10 de julio de 1733 aprobó "el establecimiento de una Compañía u oficio de albañiles, carpinteros y rompedores de piedra en el arrabal del Castillo de San Felipe", para el mejor régimen y beneficio de sus moradores y lustre de dichos oficios,

sirviendo la disposición como modelo para la formación de otros gremios en la Isla. (332)

El 5 de agosto del mismo año dirigió medidas para el mejoramiento de la propiedad y la agricultura de la isla. Solamente la de Ciudadela negó su adhesión a las propuestas por falta de fondos y la pobreza de su población —dos factores que podían haberse subsanado al cumplir con las Reales Ordenes sobre impuestos del clero (pág. 120).

Citamos solamente las primeras frases de esta carta (que Victory inserta íntegra en su obra) como otra muestra de su estilo fuerte y directo, a pesar de todos sus errores de ortografía —que se nota tanto en inglés como en castellano:

“Magcos. Señores: Desde mi primer arribo para mandar en Menorca puedo assigurar que he procurado en todo que dependía de mí el bien del Pueblo y mejoría de la Isla: Y esto ha sido tan manifiesto a algunas personas de reflexión que... han confessado, que si huvieran tomado mi consejo en el principio; Menorca sería en mejor estado de lo que es ahora, y la Gente más rica...”

Y sigue preconizando un proyecto que podía haber servido de modelo para el servicio de extensión agraria y la estación experimental de la Granja de hoy en día. La idea de Kane era la de mandar a “un sugeto de buena fama y capacidad, activo y bien entendido en la calidad y mejoría de tierra...” a Valencia donde se dice “...que la campaña es la más cultivada de toda la España y produce grande variedad de toda suerte de árboles fructíferos...” Al volver de Valencia enseñaría a “la Gente de mejorar y plantar sus tierras” en un terreno que comprarían las “universidades” y que serviría de plantel para los árboles, plantas y semillas que introduciría a la Isla de vez en cuando. (333)

También mandó construir, el 5 de octubre de 1733, una gran cisterna municipal en Mercadal. (334)

El 15 de mayo de 1734 dictó una disposición estilo “control de divisas”, prohibiendo a cualquier persona que salga de Menorca con más de seis pesos de plata. (335)

En el año 1734 se interesó Kane en la asistencia a la iglesia de los oficiales del Real Gobierno y dio órdenes para el protocolo que se debía observar. (336)

El 28 de febrero de 1736, Kane, habiendo recibido la noticia de que algunos monjes de las órdenes agustina y carmelitana habían resistido con fuego a oficiales del ejército español, ordenó a los dueños de buques que no permitiesen desembarcar en Menorca a tales frailes, provenientes de Valencia, rumbo a Marsella. (337)

El 16 de agosto de 1736 ordenó que nadie prestase ayuda a los súbditos de Córcega, que se había rebelado contra la república de Génova, de la que dependía Menorca para el trigo. (338)

Finalmente —y citamos extractos de esta carta— Kane escribió al Bayle de Mahón, el 31 de agosto de 1736, dándole las instrucciones para la construcción de un canal de drenaje entre los huertos de San Juan (que él mismo también había preconizado) al puerto:

“Mgco. Señor. De mucho tiempo han sido de parecer y la Gente en general que el impedir la inundación de las aguas del mar al cabo del puerto de Mahón convendría mucho para la salud de la Villa y si hazían huertos aun convendría más y sería más saludable.

“A fin de dar principio a una obra tan necesaria se señaló un canal en el año passado en medio del pantano y se adelantó un poco... el camino...

“Siendo ahora el tiempo más congruo para passar adelante con dicha obra Ves. Magcos mandarán hombres y bestias con la herramienta necesaria... y lo acabarán este año... (339)

13.- Muerte de Kane

Su puño y letra en una carta a Newcastle (fecha el 2 de agosto de 1736, un poco antes de la del Bayle de Mahón arriba citada) fue tan trémulo que se deduce que pasó los últimos po-

cos meses de su vida enfermo o en estado muy débil.* (La referida carta acompañó una copia de un informe enviado al primer ministro Walpole —entonces en Hanover— sobre la presencia de 8.000 soldados españoles en Livorno). (340)

Murió en Mahón entre las cuatro y las cinco de la tarde del día 31 de diciembre de 1736, a los 74 años, como informó su sucesor, el coronel Pinfold, al secretario de estado el duque de Newcastle. (341)

14.- Funerales

Los magistrados de Mahón consultaron a los de Ciudadela sobre la forma tradicional del funeral de un gobernador. Ellos, después de consultar a unas “muy viejas personas” que habían visto la muerte de un gobernador, contestaron que asistí una compañía de infantería, “anant atrinxerats los tambors cuberts de dol, tocant un so molt trist. Deatras do Cadaver, anaven los Magistrats, axi Reals com Universals, y los jurats aportasen la Insignia de dol y negre. Quant el cadaver sortia de Palacio se disparaven sis canons. Qua a cada costat de la caixa del cadaver anaven tres capitans fins a la sepultura. Atrobantse el cadaver al lloch de la sepultura, lo Alferes ventave la bandera tres vegadas p. sobre de la caxa; I apres tota la gent anave a donar el pesame a la familia del Gobernador; que es quant podem informar y dir a V.M.^a

I es cert que sentim summament la mort del Sr. Gdor. Kane p. lo be que volia a esta Isla, y a sos Moradors”. (342)

Según un acuerdo de la ‘Universidad’ de Mahón, se puso luto en las puertas y ventanas durante el entierro, que tuvo lugar el 3 de enero de 1737. (338)

15.- Lugar del entierro

Si es cierto que algunas dudas atañían a la fecha de nacimiento de Kane (aunque estas dudas han sido resueltas satisfactoriamente: véase pág. 50) es asimismo verdad que rodea el

misterio en cuanto al lugar exacto de su entierro. No hay duda que fue enterrado en la capilla de la fortaleza de San Felipe (346) pero hay que tener presentes las vicisitudes que sufrió dicha fortaleza después del entierro de Kane: conquistada por los Franceses en 1756; ocupada de nuevo por los Ingleses en 1763, conquistada otra vez (por las fuerzas franco-españolas del duque de Crillon) en 1780; destruida en 1782; reconstruida por los Ingleses durante la última dominación de 1798-1802 y finalmente destruida por los españoles en 1803. No es de extrañar que el intento de algunos historiadores menorquines al principio de nuestro siglo para ubicar el sitio exacto de la tumba de Kane no tuviera éxito. Ni siquiera era posible situar la capilla: ningún mapa ni plano la indicaba.

16.- Investigaciones recientes

En el año 1970 el entonces agragado naval británico recorría las ruínas de la fortaleza en compañía de un coronel de la guarnición de Mahón a quien ofreció cualquier ayuda que pudiera lograr ubicar el sitio exacto de la tumba de Kane. (347) Al hacer indagaciones en Inglaterra, se recurrió el asunto a Philip Dennis, quien, en el curso de una búsqueda minuciosa en la biblioteca del museo británico, se encontró con unos planos poco conocidos de la fortaleza fechados en 1735. En el rincón derecho de un edificio se veía en estos planos un portal con pilares de estilo clásico, por encima del cual había una ventana 'ciega' en forma de cruz y arriba de todo una pared con arcos gemelos que podía haber servido de campanario. Se dedujo que fue la entrada de la capilla. Las autoridades militares comenzaron las excavaciones y efectivamente encontraron la capilla, con varias lápidas, algunas de ellas en inglés, de la época de Kane —pero nada, todavía, de su propia tumba. (348)

17.- Monumentos

Ya hemos mencionado el busto de Kane por el escultor

Ruysbrack que se encuentra en la abadía de Westminster (véase fotografía pág. 38). Debajo del busto hay una lápida en latín conmemorando los acontecimientos principales de la vida de Kane. Una réplica de esta lápida se halló sobre o cerca de la tumba de Kane en San Felipe, ya desaparecida.

El gobernador inglés Fox en el año 1800 erigió una lápida conmemorando (también en latín) la famosa carretera que construyó Kane, 'es Cami d'en Kane', que se colocó donde aquel camino (ahora la carretera de Fornells) se bifurca del camino del puerto.

En el año 1919 el Ayuntamiento de Mahón encargó a su entonces arquitecto, don Francisco Femenías, que diseñara planos para un elegante monumento que reemplazaría al de Fox*. Una fotografía del propuesto monumento fue incluida en la monografía de Kane por don Antonio Victory escrita en 1924 cuando fue alcalde. (349) Esta monografía, tantas veces citada en la presente obra, demuestra un verdadero cariño para con su protagonista y hace una llamada al Ayuntamiento de Mahón para que hiciera alguna ostentación de reconocimiento al Gobernador que, al fin, y al cabo, fue quien convirtió a Mahón en la capital de la Isla, y cuyo mando fue el más largo de todos los gobernadores, romanos, españoles o ingleses. En su dedicatoria (al Excmo. Ayuntamiento de Mahón) dice, "por si cree llegada la hora de que Menorca satisfaga la deuda de gratitud contraída con el más ilustre de sus antiguos gobernadores".

Repite su súplica en el texto, diciendo, "hora es ya de que Mahón subsane su ingratitud. Lo menos que puede hacer es dar el nombre de Ricardo Kane a una de las principales calles de la ciudad..." y, además, "justo y decoroso sería que se restaurara el monumento erigido por el General Fox... según el proyecto del arquitecto municipal". (342)

(*) El historiador menorquín, don Francisco Hernández Sanz, propuso un emplazamiento para el nuevo monumento: la "plazoleta de los plátanos orientales", al lado de la carretera de Fornells y lindante con el torrente de San Juan y los Huertos que el mismo Kane había recomendado establecer.

Eso fue en el año 1924. En 1973, siendo Don Rafael Timoner alcalde de Mahón, se cumplió el segundo de los ruegos de su antecesor Don Antonio Victory, construyendo el nuevo monumento en el emplazamiento propuesto por Hernández Sanz, con la colaboración de una sociedad urbanizadora inglesa. Podría ser sitio idóneo para alguna ceremonia anual para conmemorar alguna fecha de importancia en la vida de Kane: su nacimiento, su muerte, o quizás la fecha cuando fue declarada Mahón la capital de la Isla...

18.- Testamento

Ya hemos hecho referencia al testamento de Kane, reproducido íntegro en un libro titulado 'The Macdonells of Antrim' por George Hill. (99)

Lo redactó en Mahón el 29 de mayo de 1735; el original lo tenían un primo, el capitán, John Dobbin, y una copia otro primo, el capitán William Sharman.

A John Dobbin legó todos sus bienes reales en Carrickfergus y a Sharman sus bienes en Menorca, es decir, caballos, muebles, libros, platería, sueldo atrasado, dinero adeudado a él por oficiales de Menorca y Gibraltar, además de una cantidad de £500, "por haberse retirado, a petición mía, de su puesto de juez en Menorca". También le legó el dinero que él, personalmente, había adelantado para los abastecimientos de San Felipe, que correspondía a su sucesor devolver.

Legó cincuenta libras a los pobres de Carrickfergus y otra cantidad igual a los de Duneane. A todos sus parientes legó cantidades justas, agregando que en caso de disputa se resolviera el asunto "por arbitraje de amigos y no de abogados".

Kane nunca se casó y como dice en su testamento nunca tuvo herederos carnales. Como vimos en el capítulo IV un tal Donald Dobbin pretendió ser su primo pero Kane lo negó.

EPILOGO

Se ha dicho que la principal deficiencia de cualquier historia del siglo XVIII de Menorca escrita por un historiador menorquín es la falta de acceso a los documentos originales, gran parte de los cuales se encuentran en bibliotecas inglesas. (350)

Ahora bien, como resultado de las investigaciones detalladas y meticulosas de Philip Dennis, y su análisis en la presente obra, hemos subsanado esta deficiencia: tenemos que preguntarnos: ¿Qué contribución hace a la historia de Menorca? ¿Nos lleva más cerca de la verdad de los acontecimientos del siglo XVIII, de lo que vivía, en el curso de aquel siglo, el pueblo menorquín?

Esto hace surgir la cuestión profunda de qué quiere decir la verdad histórica. Lo que una generación considera 'verdad' la siguiente considera altamente prejuiciado: estamos condicionados por nuestra educación y por los puntos de vista predominantes de la época en que vivimos. Por lo tanto la historia vuelve a escribirse de generación en generación, de régimen en régimen: los comunistas, por ejemplo, escriben la historia del mundo según la interpretación marxista.

Para remediar esta deficiencia de la historia 'subjetiva' se ha hablado de la aplicación del 'método científico', con el fin de producir una historia 'objetiva'. Desde luego, la aplicación de tal método es admirable en el sentido de que nos obliga a la disciplina de la evidencia presentada por los documentos originales, nos obliga a rechazar nuestra hipótesis si la evidencia no la justifica, nos permite hacer deducciones de la evidencia en nuestras manos, etc., etc. Pero el método científico también tiene sus li-

mitaciones en lo que a su aplicación a la historia se refiere, principalmente en el sentido de que no se trata de un experimento controlado en el laboratorio, que podemos repetir un sinnúmero de veces hasta poder deducir unas leyes inmutables del universo. No: se trata de las vidas de los hombres, sus ambiciones, sus temores, sus sufrimientos: y muy poco de todo esto se encuentra en los documentos escritos, solamente puede deducirse. Dennis, en el ensayo que acabamos de citar, se dio cuenta de esto, titulándolo "Un punto de vista inglés". Es cierto que, por inmenso que sea el número de los documentos originales consultados, es nuestra **actitud** hacia los acontecimientos descritos lo que tiene importancia. No hay una "verdad histórica", solamente un punto de vista.

En este sentido la intuición inteligente hace su contribución: una sola frase, tal como, por ejemplo, la de Maria Luisa Serra Belabre, refiriéndose a "...la actitud de los menorquines como sujeto pasivo de los acontecimientos que en torno de su isla se desarrollaban", ilumina más que muchos documentos originales nuestra comprensión de la situación del pueblo menorquín bajo las dominaciones extranjeras, "que consiguieron hacer de los menorquines gentes capaces de aprovechar cuanto de bueno sus nuevos poseedores les ofrecían, sin necesidad de alterar en nada todo lo que constituía su particular manera de ser. (351)

Ahora bien, lo que ha surgido del actual estudio no es tanto una historia del pueblo menorquín del siglo XVIII (aunque algo de esto puede deducirse) sino un fragmento de la historia colonial británica. Fue el principio de la era del colonialismo, del imperialismo, cuando solamente el poder importaba; el bienestar del pueblo fue un factor secundario. Hoy en día nuestras actitudes han cambiado radicalmente: el colonialismo, el imperialismo, son casi palabras sucias; la consideración primordial es el bienestar del pueblo.

Sin embargo —y esta es una verdad paradójica que surge de este estudio— pueden existir, dentro del sistema colonial,

pese al sistema, individuos dedicados, de un humanismo notable, que aman al pueblo, al país que gobiernan, y tal individuo fue Kane.

Otra conclusión que podemos sacar de este estudio atañe a las relaciones entre Kane y el clero de Menorca, generalmente calificadas de malas o tirantes, por culpa de Kane, según opinan los historiadores. (352) Sin embargo, nuestro análisis ha demostrado que el factor predominante en las relaciones entre Kane (como delegado del estado británico) y la Iglesia era la ambigüedad del artículo, del tratado de Utrecht, la falta de un 'concordato' o de algún acuerdo bien nítido sobre la 'frontera' entre iglesia y estado, una definición de cuestiones 'espirituales' y 'temporales'. En la ausencia de tal acuerdo cada parte interpretaba la cláusula de su propia manera* y una polémica amarga fue inevitable.

¿Qué entendían por 'la religión católica' los autores del tratado de Utrecht? ¿El impulso místico, la intuición de la naturaleza, de Dios, del universo, que es la base de toda religión? ¿La formulación de esta experiencia interior, en sistema de creencia, con sus dogmas, su liturgia, sus oficios? ¿O la iglesia como institución, con su jerarquía, con el Papa como su jefe, ejerciendo un poder secular considerable, 'un estado dentro de un estado'?

Seguramente, tan solo el último de estos aspectos de la religión podía considerarse un rival al poder secular británico en Menorca. De aquí la necesidad de un "Concordato". Quizás por falta de experiencia anterior, quizás por su afán de tomar posesión de Menorca por su valor estratégico, cualquiera que fuera el costo, quizás por la mayor habilidad de Felipe V como negociador (véase pág. 40), cualquiera que fuera la causa, el gobierno de Inglaterra firmó un tratado de paz que condenaba a sus gobernadores de Menorca a una lucha inevitable con la jerarquía de la iglesia católica.

(*) La única personalidad de la época que confesó sus dudas sobre la interpretación de esta cláusula parece que fue el arzobispo de Canterbury. (352).

Y Felipe V, al ceder Menorca a los Ingleses, cuando estipulaba sus condiciones, "...que no serán molestados los habitantes y vecinos de dicha isla en su ejercicio libre e ilimitado de la religión católica romana", daba al pueblo menorquín el grito de batalla de lo que habría llegado a constituir un "movimiento de libertad" menorquín, que, sin duda alguna, habría terminado con la soberanía inglesa en Menorca, si esto no hubiera acontecido por la conquista (en 1756) y finalmente por tratado (en 1802).

Siempre ha sido así: tan pronto como el pueblo de un país se encuentra sumiso a otro, sea por conquista o por tratado, inevitablemente en ese día nace un "movimiento de libertad", porque el pueblo sumiso se siente insultado en lo más hondo de su ser. Tal movimiento, por lo tanto, incorporará los ideales más elevados, más nobles, del pueblo sumiso, incluso sus creencias religiosas. Así sería, más tarde, como aprenderían los ingleses, en la India, así ha sido durante toda la historia.

Consideramos, por ejemplo, quizás el más cruel de todos los imperialistas, Genhis Khan. En 1221, después de la conquista de Samarkand musulmán, dijo a sus nuevos súbditos: "bajo mi régimen cada cual puede rezar al dios que le guste", añadiendo, sin embargo, que en cuanto a las leyes seculares reconoció solamente las de él, a las cuales había que acatar. Pero el imperio de Khan cayó, y la religión musulmana de los pueblos sumisos a él sobrevivía. (353)

Volviendo, pues, al caso de Menorca, el conflicto entre el gobernador y las autoridades eclesiásticas era inevitable. El nombrar a un hombre de la experiencia y las cualidades de Kane tuvo dos efectos opuestos. En primer lugar, Kane, como vimos en el capítulo IV, pasó sus años de juventud en el ambiente de guerra civil en Irlanda a fines del siglo XVII. No solamente perteneció a una familia de una secta ultra protestante ("Presbiteriana"), sino que él mismo, como joven oficial, luchó en el ejército de Guillermo III **contra** el católico de Jaime II, participando en la famosa batalla del Boyne, que simboliza, hasta hoy en

día, la enconada lucha entre protestantes y católicos en el Ulster. Las fuerzas de Guillermo desembarcaron en Carrickfergus, ciudad de nacimiento de su madre, y después de la derrota de las fuerzas de Jaime II se decretaron una serie de leyes (las llamadas "leyes penales") altamente perjudiciales a los católicos de Irlanda: confiscación de sus bienes, prohibición al clero de predicar sin tomar juramento de fidelidad al rey protestante, Guillermo, etc. (354) ¡Buen modelo para un futuro gobernador de Menorca! Natural fue que la tendencia inconsciente de Kane, al comenzar sus relaciones con el clero de Menorca, era la de considerarles como enemigos, "gente llena de celos e ignorancia", como él les calificaba al principio).

Pero —y esto es muy importante como segundo factor— Kane fue un hombre cuya fuerza de carácter, cuya bondad innata, trascendía los males del sistema del cual él formó una parte. El efecto de esto fue que sus relaciones con la Iglesia sufrieran una crisis, culminando con su decreto de los '17 artículos' de diciembre de 1721, después del cual, como dice Victory, se calmaron los ánimos y el clero se fue amoldando a las prescripciones del gobernador.

Dejemos a un autor anónimo inglés hacer un juicio póstumo sobre Kane, comparándole con otros gobernadores tanto de Menorca como de Gibraltar. Escribiendo en 1748, dice: "Los gobernadores de Menorca han actuado muchas veces de una manera aún más arbitraria y tiránica que lo que habría sido permitido en Turquía. El gobernador actual, el general Hargrove, es quizás el tirano más grande que vive. Han llegado a mi conocimiento personal algunos ejercicios de su poder, y superan cualquier cosa que una persona educada en Inglaterra pudiese concebir que un gobernador inglés haría..."

"Menorca estaba contenta bajo la benigna administración del benemérito gobernador Kane. Aunque no tuve el honor de conocerle personalmente (ya había muerto cuando llegué a Menorca) el carácter tan amable que oí decir de él por todos quienes le conocían, hizo sobre mí una tal impresión que la mera

mención de su nombre me conmueve. Amaba el género humano, y fue un padre del pueblo que gobernaba. Sus intereses, en cuando su deber a su rey y a su país le permitía, fueron suyos. Un auténtico padre no podía promover el bien de su familia mejor que él promovía el de los menorquines. El camino que construyó desde un extremo al otro de la isla fue digno de un patriarca romano. Procuró por todos los medios posibles despertar a los menorquines de su pereza y estimularles a la industria, como consecuencia de lo cual el valor del terreno ha duplicado". (355)

"De su cariño a esta isla y de su continuo afán por mejorar su gobierno y las condiciones de sus habitantes, dan fe sus muchas disposiciones... en todos los aspectos sociales..." (350)

Murió "...querido y respetado por todos los menorquines, que habían acabado por reconocer los beneficios obtenidos por su paternal gobierno". (357)

Al día siguiente de su muerte escribieron los Magistrados del Consell General de Ciudadela a los de Mahón:

"I es cert que sentim summament la mort del Sr. Gob. Kane p. lo be que volia a esta isla y a sus Moradors". (342).

FIN

APENDICE I

Una nota sobre las fechas.

Cualquier estudio del siglo XVIII que pretende, como este, presentar y analizar los documentos originales de una manera estrictamente cronológica, tropieza con la dificultad de que fue aquel el siglo de la transición, en Inglaterra, entre el calendario juliano y el gregoriano.

Este último (llamado "N.S." o "New Style", estilo nuevo) retrasa once días respecto a aquél, llamado "O.S." o "Old Style", estilo antiguo. Por ejemplo el 14 de abril (O.S.) = 25 de abril (N.S.).

Además el año (O.S.) empezó no el 1 de enero, sino el 24 de marzo, de modo que (por ejemplo) la fecha 13 de enero de 1721 (O.S.) = 24 de enero 1722 (N.S.).

Algunos de los escritores de los documentos citados pusieron "O.S." o "N.S." después de la fecha; otros dejaron la fecha sin indicar a cuál de los calendarios correspondía, y otros no pusieron fecha alguna. En tales casos, otros documentos servían para comprobarla.

Para alcanzar una consistencia en este estudio y para poder ver el desarrollo de la situación tal como los protagonistas contemporáneos lo veían (conscientes del pasado y del presente, pero no del futuro) hemos puesto todas las fechas según el calendario gregoriano (N.S.).

APENDICE II

Carta de la Reina Ana al Almirante Sir John Leake

Kensington, 15 de mayo de 1708

Ya que se nos informa con certeza que el Papa no solamente ha preconizado y alentado la propuesta invasión de Nuestros Dominios por el pretendiente Príncipe de Gales, ayudado por los Franceses, sino también ha adelantado una cantidad considerable de dinero para dicha finalidad, y, de la manera más pública e insolente, ha ordenado oraciones en las iglesias románicas para el éxito de dicha expedición, lo que es un ultraje del mayor grado a nuestra persona, corona y dignidad, a la nación británica y a todos nuestros aliados; pensamos, por lo tanto, altamente justo y razonable que se nos haga no solamente una reparación a un insulto tan grande, sino también un reembolso hasta cierta medida de los gastos que nos ha causado a Nos y a nuestro pueblo esta expedición.

Vd., por lo tanto, cuando llegue con Nuestra flota al Mediterráneo, en el caso de que se considere compatible con los otros servicios para cuyo cumplimiento se le ha mandado allí, se dirigirá en persona, con toda la flota bajo su mando... a la costa de Italia. Y en Civitavecchia, u otro puerto perteneciente al Papa que se considere apropiado, Vd. en persona... exigirá del Papa el pago de la cantidad de 400.000 coronas, ofreciéndole las razones arriba mencionadas para hacerlo, y advirtiéndole que si no pagase esta suma de inmediato, se pondrá su país bajo sumisión militar; lo cual, en el caso de denegación o demora, se cum-

plirá quemando y destrozando sus puertos y navíos y otros medios que se considere apropiados.

CARTA DEL ALMIRANTE LEAKE AL PAPA CLEMENTE XI

Albermarle, Cagliari, 29 de agosto de 1708

Santo Padre, Mi ama real, la reina de Gran Bretaña, siendo informada con certeza que Su Santidad no solamente preconizó etc. etc. (igual que en la carta de la reina)... Su Majestad me ha ordenado que exigiese de Su Santidad la cantidad de 400.000 coronas y que advierta a Su Santidad que si no se cumpliese de inmediato esta exigencia se pondrá su país bajo la sumisión militar, quemando y destrozando sus puertos y navíos.

Soy, Santo Padre,
el servidor más humilde de Su Santidad,
J. Leake.

APENDICE III

Informe del capitán Paget sobre las fortificaciones del puerto de Mahón, 15 de agosto de 1710.

Se ha terminado una nueva batería de 30 piezas de cañones, que domina la entrada del puerto.

Cuando el capitán Paget abandonó el lugar, el 15 de agosto de 1709, trabajaban al otro lado del puerto, frente a San Felipe. El costo de dicho trabajo alcanzó unas 6.000 libras. Se había cambiado el proyecto de la obra 2 o 3 veces. Estas son las obras ejecutadas antes de que el que escribe abandonara el lugar; estaban en muy buena orden, excepto que a las santabárbaras y almacenes les hacía falta una reparación; también hacía falta terminar las empalizadas del camino cubierto de la fortaleza.

En noviembre de 1709 el general Stanhope volvió a Puerto Mahón y al examinar el terreno decidió que no era necesario continuar la obra al otro lado del puerto. Dio la orden de que el dinero para esa obra se empleara para mejorar las fortificaciones de San Felipe. Se había calculado el costo del proyecto al otro lado del puerto en unas £120.000.

El ingeniero Durand recibió la orden del general Stanhope para que redactara un nuevo proyecto para San Felipe. Hecho esto, se aprobó el presupuesto que alcanzó una cifra de £100.000. Trajo unos 1.200 obreros de todas clases para dicha obra.

Mientras tanto, el señor Durand, en espera de que se ejecutara el nuevo proyecto, dio la orden de que se abriera la nueva cuñeta alrededor de la nueva obra, que fue cortada en la roca. Sin embargo, al llegar al mes de julio de 1710 empezó a faltar el dinero y tuvo que devolver a los obreros a Barcelona. Se quedó con algunos de ellos para que, junto con los soldados de la guarnición, pudiesen terminar el nuevo hornabeque que cubría la nueva batería. Eso se hizo pero todo lo demás quedó incompleto.

APENDICE IV

Comisión otorgada por la reina Ana a Henry Neal.
(Dirigida a "Nuestro Abogado General")

Anne R.

Nuestro deseo y placer es que Vd. de inmediato prepare una cuenta para nuestro gran sello de Gran Bretaña a constituir y nombrar nuestro fiel y bien amado Henry Neal, esquire, para ser superintendente de la isla de Menorca y de los puertos que a esa isla pertenecen y a autorizarle a hacer, ejecutar y cumplir toda manera de cosas precisas pertenecientes a tales oficios, y particularmente inquirir y examinar la naturaleza de los títulos de

los presentes habitantes, qué rentas son reservadas a la Corona de España, o a aquellos bajo quienes tienen sus bienes, y cómo los mismos pueden ser dispuestos por nosotros para sacar mejor ventaja; cuáles el producto actual de la isla, qué mejoras pueden ser hechas allí y qué edificios públicos hay; cómo nuestros súbditos de Gran Bretaña pueden ser mejor animados para ir a vivir allí, de qué manera puede ser establecido un puerto libre en esta isla y qué alicientes son necesarios para hacer de Menorca un emporio de comercio en el Mediterráneo, cómo un magistrado civil debe establecerse para la seguridad de los comerciantes y buen gobierno de la isla; y cómo puede establecerse un método de cómo la guarnición pueda siempre ser mejor servida de provisiones. Y Vd. insertará una cláusula en la dicha cuenta para autorizar al dicho Henry Neal, en todos los casos que él juzgara necesario, que administre tales juramentos como él considere necesario para tales finalidades. Vd. insertará también un precepto requiriendo al Gobernador y demás oficiales para que ayuden al dicho Henry Neal en la ejecución de la confianza puesta en él.

Dada en Nuestra Corte en el Castillo de Windsor el 27 de noviembre (8 de diciembre) de 1712, el undécimo año de Nuestro Reinado, por orden de Su Majestad.

(NOTA: El estilo de Su Majestad —o quizás el del Conde de Oxford, quien firmó el documento— era tan complejo que hemos tenido que simplificarlo en esta traducción).

APENDICE V

TRATADO DE UTRECHT

Artículo XI

Además, el Rey Católico, por sí, sus herederos y sucesores, cede también a la corona de Gran Bretaña toda la isla de

Menorca, traspasandosela para siempre todo derecho y la más absoluta dominión sobre dicha isla y en particular sobre la villa, castillo, puerto y fortificaciones de la bahía de Menorca, vulgarmente llamada Port Mahón, junto con los otros puertos, lugares y villas sitios en dicha isla. Pero se provee, como escrito en el artículo anterior “(el artículo X sobre Gibraltar)” que no se abra ningún refugio ni abrigo a cualesquiera buques de guerra de los Moros en Port Mahón ni en ningún otro puerto de la isla de Menorca, de donde las costas españolas pudiesen ser infestadas por sus excursiones: y a los Moros y sus buques solamente se les dejará entrar dicha isla por motivos de comercio, según el acuerdo de tratados. Y la Reina de Gran Bretaña promete por su parte que si sucediese en algún tiempo que la isla de Menorca y los puertos, villas y lugares sitios en ella estén por cualesquiera medios enajenados de la corona de sus reinos, se dará preferencia a la corona de España antes de ninguna otra nación de adquirir de nuevo la posesión y propiedad de dicha isla. Promete también su Majestad de Gran Bretaña que hará que todos los habitantes de aquella isla, tanto eclesiásticos como seculares, gocen segura y pacíficamente de todos sus bienes y honores y se les permite el libre uso de la religión católica romana; y para conservar esta religión en aquella isla, se tomen aquellos medios que no parezcan enteramente opuestos al gobierno civil y leyes de la Gran Bretaña. Aquellas personas que ahora prestan servicio a su Majestad Católica gocen sus honores y bienes aunque continuen en dicho servicio; y a cualquier persona que desea abandonar dicha isla le será lícito vender sus bienes y pasar libremente con el valor de ellos a España.

BIBLIOGRAFIA Y REFERENCIAS

ABREVIATURAS.

AFE	: Archivos Eclesiásticos de España.
AMA	: Archivo Municipal de Alayor.
AM	: Archivos de Mahón.
Add.MSS	: Additional Manuscripts (del BM)
ASV	: Archivos Secretos del Vaticano
BM	: British Musuem (Museo Británico, Londres)
CLO	: Christ Church Library, Oxford (biblioteca del colegio de Christ Church de la Universidad de Oxford).
CO	: Colonial Office
CSP	: Calendar State Papers
f	: folio
HCJ	: House of Commons Journal (diario de la Cámara de los Comunes.)
HLM	: House of Lords Manuscript (manuscrito de la Cámara de los Lores.)
HMC	: Historical Manuscripts Commission
HOA	: Historical Orders, Admiralty
FRB	: Fontes Rerum Balearis (Fundación March, Palma)
KAO	: Kent Archives Office (Oficina de los Archivos del Condado de Kent, Maidstone, Kent.)
MP	: Marlborough Papers (documentos del duque de Marlborough)
MD	: Marlborough Despatches (Id., militar)
PRO	: Public Record Office, Londres
PRONI	: Id., de Northern Ireland, Belfast
RCM	: Registre Cartas Missivas (AM)
RL	: Registro de Libros (AM)
TP	: Treasury Papers (documentos de la Tesorería, Londres)
SP	: State Papers (documentos del estado, PRO)
p	: página

BIBLIOGRAFIA Y REFERENCIAS.

1. Davis, Ralph : 'England and the Mediterranean, 1570-1670 '(Essays in the Economic and Social History of Tudor and Stuart England) Ed. F.J.Fisher, Cambridge U.P. (1961) p. 117
2. Ramsay, G.D. : 'English Overseas Trade during the Centuries of Emergence', Macmillan, London (1957), p.47
3. Ramsay, G.D. : op. cit., p.60
4. Davis, Ralph : op. cit., p.122, 124
5. Earle, Peter : 'Corsairs of Malta and Barbary', Sidgwick and Jackson, London (1970), p.14
6. Davis, Ralph : op. cit., p. 125
7. Ramsay, G.D. : op. cit., p. 47
8. Ramsay, G.D. : op. cit., p. 47
9. Davis, Ralph : op. cit., p. 126
10. Davis, Ralph : op. cit., p. 126, 128
11. Earle, Peter : op. cit., p. 13, 16
12. Davis, Ralph : op. cit., p. 127, 129
13. Davis, Ralph : op. cit., p. 129, 130
14. Davis, Ralph : op. cit., p. 131, 132
15. Earle, Peter : op. cit., p. 15
16. Ramsay, G.D. : op. cit., p. 58
17. Corbett, Julian : 'England in the Mediterranean', Longmans, London (1904), p. 418
18. Corbett, Julian : op. cit., p. 421
19. Corbett, Julian : op. cit., p. 422
20. Corbett, Julian : op. cit., p. 424
21. Corbett, Julian : op. cit., p. 424, et seq. Veáanse también HLM 461, 467, 472
22. Lediard, Thomas : 'The Naval History of England', London (1735) p.693
23. Lediard, Thomas : op. cit., p. 693, 694
24. Fanshawe, Sir Richard : 'Original Letters of Sir Richard Fanshawe, London (1702)
25. Corbett, Julian : op. cit., p. 448
26. Corbett, Julian : op. cit., p. 473
27. A.P- : 'A Full and Impartial History of the Expedition into Spain' London, (1702)
28. Monk, W.F. : 'Britain in the Western Mediterranean', Hutchinson's University Library, London (1953), p. 30
29. Corbett, Julian : op. cit., p. 505. Veáanse también HOA XIII, March 24, 1704
30. Corbett, Julian : op. cit., p. 527, et seq.
31. Corbett, Julian : op. cit., p. 544
32. Mondk, W.F. : op. cit., p. 34

33. Trevelyan, G.M. : 'England under Queen Anne', Longmans, London (1923), p. 147
34. Trevelyan, G.M. : op. cit., p. 76
35. Trevelyan, G.M. : op. cit., p. 77
36. Martin-Leake, S. : 'The Life of Sir John Leake', Navy Records Society, (1920)
37. Martin-Leake, S. : op. cit., p.86
38. Martin-Leake, S. : op. cit., p.93
39. Martin-Leake, S. : op. cit., p.104
40. Martin-Leake, S. : op. cit., p.120. Veáanse también Corbett, J., op. cit., p. 550
41. Lediard, Thomas : op. cit., p.809. Veáanse también Martin-Leake, op.cit., p. 124 - 138
42. Trevelyan, G.M. : op. cit., p.159
43. Monk, W.F. : op. cit., p.36
44. Trevelyan, G.M. : op. cit., p.376. Veáanse también HMC MP*p.27,33,35
MD*III,p.45,471
MD IV,p.81,108,
118, 213
45. Hernández Sanz, F. : 'Compendio de Geografía e Historia de la Isla de Menorca', Mahón (1908), p.262-265
46. : PRO CO 174-16, f169
47. Martin-Leake, S. : op. cit., p.225
48. Martin-Leake, S. : op. cit., p.300
49. Trevelyan, G.M. : op. cit., p.376
50. Martin-Leake, S. : op. cit., p.254-270, 279
51. Martin-Leake, S. : op. cit., 267-273. Veáanse también Trevelyan, op.cit., p. 376
52. Martin-Leake, S. : op. cit., p.273-278. Veáanse también ref.69, .apendice, p.lxxi-lxxii)
53. Martin-Leake, S. : op. cit., p.274
54. Martin-Leake, S. : op. cit., p.279
55. Martin-Leake, S. : op. cit., p.280. Veáanse también Corbett, op.cit., p.561
56. Martin-Leake, S. : op. cit., p.281
57. Martin-Leake, S. : op. cit., p.282
58. Martin-Leake, S. : op. cit., p.286
59. Corbett, Julian : op. cit., p.563
60. Martin-Leake, S. : op. cit., p.282
61. Martin-Leake, S. : op. cit., p.283
62. Martin-Leake, S. : op. cit., p.283, Corbett 560, Lediard 831
63. Turnstall, Brian : 'The Byng Papers', Navy Records Society, London, (1931) p.307

* 'Letters and Despatches of John Churchill, First Duke of Marlborough', Ed. F.G.Murray, London 1845.

64. Corbett, Julian : op. cit., p.561. Veáanse también Cope, BM Add MSS 22231, f78/80
65. Trevelyan, G.M. : op. cit., p.377. Veáanse también Martin-Leake, op.cit., p.285
66. Lediard, Thomas : op. cit., p.831. Veáanse también Trevelyan, op.cit., p. 377, Martin-Leake, op. cit., p. 286
67. Turnstall, Brian : op. cit., p.299
68. Trevelyan, G.M. : op. cit., p.378. Veáanse también Corbett, op.cit., p.562
Lediard, op.cit., p.832
69. Mahón, Lord : 'History of the War of the Succesion in Spain, London, (1836), Ap., p.lxxiv-lxxvi
70. Martin-Leake, S. : op. cit., p.293. Veáanse también Clowes, W.L., Royal Navy.
71. Trevelyan, G.M. : op. cit., p.383
72. Martin-Leake, S. : op. cit., p.303
73. Turnstall, Brian : op. cit., p.296, 303-307, 325
74. Corbett, Julian : op. cit., p.564. Veáanse también Trevelyan, op.cit., p. 381, MD IV, p.409, 562
75. -- : PRO SP97-77 (1707-1710)
76. Turnstall, Brian : op. cit., p.326, 327
77. Lediard, Thomas : op. cit., p.843
78. -- : PRO Adm. 1-376
79. -- : PRO SP 94/81 (1713)
80. -- : PRO SP 94/79 (1712)
81. -- : PRO SP 104/132 (1710-12)
82. Dalton, C. : 'George I's Army', v.I, p.122
83. -- : PRO SP 94/230 (Supplementary) f.120, 124
84. Hernández Sanz, F. : op. cit., p.210
85. -- : PRO SP 109/1
86. s -- : PRO SP 41/34, f.97
87. -- : PRO SP 94/79
88. s -- : PRO SP 174/15, f.13
89. -- : PRO SP 174/15, f.17
90. Dalton, C. : op. cit., v.1, p.6
91. -- : PRO SP 174/15, f.41
92. -- : PRO SP 109/1
93. -- : CSP (TP) 1708-14, CLI. 14
94. -- : PRO Adm. 1-376
95. -- : HMC, Report, AppIII, p.246. Veáanse también KAO, U120, C18/2
96. -- : FRB, I, 1977, p.417-432, ASV, Vescovi, v.119, f.148
v.123, f.897
v.123, f.844
97. Laurie, Bruce : 'In some Corner of a Forgotten Land', La Roqueta, Mahón, 1973

98. Victory, Antonio : 'Gobierno de Richard Kane en Menorca, 1712-1736', Mahón, 1924
99. Hill, George : 'The Macdonells of Antrim', PRONI DA 107/44, Ap., p.XX
100. -- : BM MSS Harlein, No.35, f188v-194v
101. -- : Carrickfergus Town Brochure (publicación del ayuntamiento de Carrickfergus), 1967
102. -- : PRONI 'Burke's Collection for forming Irish Pedigrees' T559, v18, p.205
103. Hill, George : op. cit.,
104. -- : Guia de la Abadia de Westminster, 1742
105. Kane, Richard : 'Narrative of Campaigns in the Reigns of William III and Queen Anne', London 1747
106. Pass, N. : BM, Grabada del monumento en Abadia de Westminster.
107. -- : Guia de la Abadia de Westminster, 1812
108. Hernández Sanz : op. cit.,
109. - : Correspondencia no editada entre Philip Dennis y Patrick Smythe-Wood, geneólogo, de Belfast
110. -- : PRONI Deed (escritura) 2121/4/4
111. McSkinnin, Samuel : 'History of Carrickfergus', 1909, p.419
112. -- : HCJ, 8 junio 1698, p.304
113. Gretten, Lt.col.G.O.M. : 'The Campaigns and History of the Royal Irish Regiment from 1684 to 1902'. Blackwodd's Magazine, Edinburg, 1911
114. Cannon, H.M. : 'Historical Records of the 18th Foot (Royal Irish) Regiment', p.18
115. Churchill, Sir Winston S : 'Marlborough: His Life and Times', II, p.596-7.
116. Dalton, C. : op. cit., v2, p.144
117. Cannon, H.M. : op. cit., p. 36
118. Kane Richard : op. cit. (ref 105)
119. Churchill, Sir Winston : op. cit. III, p.616, 617. Veáanse también BM, Parker's Memoris, p.138,140
120. Wolfe, Robert : 'The Life of Major-General James Wolfe', London (1864) p.191
121. Kingsford : 'Canada', ii, p.464
122. Hill, John : 'Letters to the Earl of Oxford', HMC MSS of Duke of Portland at welbeck, v5, p.199
123. - : PRO SP 104/133, Spain, Foreign Entry, 1712, f1-4 y 34-35
124. -- : PRO CO 174-15 f45
125. Dalton, C. : op. cit., v2 p.144
126. -- : PRO SP 94/79. Veáanse también ref.127
127. -- : PRO Adm 1-376

128. -- : PRO SP 94/78 (Spain 1711)
129. Fortescue : 'History of the British Army', p.63
130. -- : PRO CO 174/15 f43
131. -- : AM CM 1710-1713
132. -- : BM Add.MSS 23638 p.73
133. -- : PRO CO 174/15 f51
134. -- : PRO CO 174/1 f43
135. -- : PRO CO 174/15 f55
136. -- : BM Add.MSS 17775. Veáanse también CSP-TP 1708-14 clxxix, 41 (T1-179)
137. -- : CSP TB v27,2,1713
138. -- : BM Add.MSS 32556,f89 (Book of letters of Dr Cox Mackroc)
139. Turnstall, Brian : op. cit., p.83
140. -- : PRO CO 389-54
141. -- : CLO W139, 148, 150
142. -- : CLO W150
143. -- : CSP TP 1720-28 colxv,55. Veáanse también CSP TP 1714-1719 clxxxii, 2t.*
144. Victory, Antonio : op. cit., p.14
145. -- : HMC Duke of Portland at Welbeck, v5 p.269
146. -- : HMC Duke of Portland at Welbeck, v5 p.273 (carta de Kane a Argyll, 8.4.13)
147. -- : PRO CO 174-1 f232
148. Victory, Antonio : op. cit., p.21. (RCM 1710-1713)
149. -- : PRO CO 174-15 f75
150. Dalton, C. : op. cit., v1 p.239 (Artillery Officers at Port Mahón, 1715)
151. -- : PRO Adm.1-376 (carta del vice-almirante John Baker al secretario Burchett, fechada 'Lyon' Gibraltar, 31.12.15)
152. -- : AM RCM (1710-1513)
153. -- : BM Hardwicke MSS P.166 (35885)
154. -- : PRO CO 174-15 f83
155. Victory, Antonio : op. cit., p.85
156. -- : AM Memorials y cartas 1708-15
157. Victory, Antonio : op. cit., p.16-18

(*) Stanhope se cuidó personalmente de que la Tesorería continuara los pagos a Mercader y Sancho, como sigue:

4 de junio de 1715: 200 libras para el uso de los dos delegados (PRO CSP-TP 1714-19, excvii, 27).

7 de septiembre de 1715: 100 libras para el dr. Sancho, más una medalla, valor de 30 libras (Id., exci, 65).

3 de marzo de 1716: 100 libras para Mercader (Id., cxviii, 46).

16 de julio de 1716: 100 libras para Mercader seguido por pagos mensuales sumando a 300 libras anualmente. (Id. cciv, 90).

158. -- : PRO CO 174-16 f169
 159. -- : PRO SP (Spain) Foreign entry 104/135 f21
 160. -- : PRO SP (Spain) Foreign entry 104/135 f72
 161. -- : PRO SP (Spain) Foreign entry 104/135 f31 et seq.
 162. -- : BM Egerton 2171 f357
 163. -- : PRO SP 104/135 f219
 164. Tunstall, Brian : op. cit., VIII p.79
 165. -- : PRO Adm 1-376
 166. Victory, Antonio : op. cit., p.23
 167. -- : PRO Adm 1-376
 168. -- : PRO CO 389-54
 169. -- : BM Egerton 2171 f312
 170. -- : BM Egerton 2172 f115
 171. -- : BM Egerton 2173 f29 (carta Kane a Bubb,29.9.16)
 172. Victory, Antonio : op. cit., p.55
 173. Lediard, Thomas : op. cit., p.870
 174. Dalton, C. : op. cit., VI p.247
 175. -- : FRB I 1977,p.417-432,ASV v124
 176. -- : FRB I 1977,p.417-432,ASV v124 f101
 177. -- : FRB I 1977,p.417-432,ASV v127 f165-6
 178. -- : FRB I 1977,p.417-432,ASV v127 f163-4
 179. -- : FRB I 1977,p.417-432,ASV v128 f134-5
 180. -- : FRB I 1977,p.417-432,ASV v128 f133-4
 181. -- : FRB I 1977,p.417-432,ASV v128 f20-20v copia 21-
 21v y 130-131
 182. -- : FRB II (1978) no.1, AEE, Leg.166,no.176
 183. -- : op. cit., no.1, AEE, Leg.166,no.176
 184. -- : op. cit., no.1, AEE, Leg.166,no.176
 185. -- : op. cit., no.1, AEE, Leg.166,no.176
 186. -- : BM Egerton 2172 f201
 187. -- : BM Egerton 2172 f271
 188. -- : BM Egerton 2174 f198
 189. -- : BM Egerton 2173 f281
 190. -- : BM Egerton 2173 f407
 191. -- : BM Egerton 2174 f63, 79
 192. -- : BM Egerton 2172 f115
 193. -- : BM Egerton 2174 f81
 194. -- : BM Egerton 2173 f29
 195. Dalton C. : op. cit., VI, p.247
 196. -- : BM Egerton 2174 f148-151, Memoria f154-156
 197. -- : BM Egerton 2174 f160-162
 198. -- : BM Add.MSS 23638 f32
 199. -- : PRO CO 174-15 f129
 200. -- : PRO CO 174-15 f131
 201. -- : PRO CO 174-15 f133

202. -- : BM Egerton 2174 f154, Veáse también 'A Vindication of Colonel Kane', Londres 1720. También CLO W140.
203. -- : BM Add.MSS 23638
204. -- : CLO W148
205. -- : CLO W142
205. -- : CLO W146,150
207. Calamy, Edmund : 'A Historical Account of my own Life'
208. -- : PRO CO 174-15, f171
209. -- : PRO CO 174-15 f171
210. -- : PRO CO 174-15 f167
211. -- : PRO CO 174-15 f185
212. -- : BM Egerton 2175
213. -- : PRO CO 174-16 f169
214. Dalton, C. : op. cit., v1, p.xlv
215. -- : PRO CO 174-15 f209-210
216. Dalton, C. : op. cit., v1, p.252
217. -- : PRO Adm.1-377
218. -- : PRO CO 174-15 f139
219. -- : FRB, op. cit., ASV op. cit., v130, f446-8
220. -- : PRO CO 174-15
221. -- : PRO CO 174-15 f137
222. -- : PRO CO 174-15 f135
223. -- : PRO CO 174-15 f143
224. -- : PRO CO 174-15 f133
225. -- : AMA
226. -- : PRO CO 174-15 f149
227. -- : PRO CO 174-15 f163, 141
228. -- : PRO CO 174-15 f153
229. -- : PRO CO 174-15 f151
230. -- : PRO CO 174-15 f85-86
231. -- : PRO CO 174-15 f151 et seq.
232. -- : PRO CO 174-15 f207
233. Dalton, C. : op. cit., v1, p.252
234. Victory, Antonio : op. cit., v1, p.60
235. -- : PRO CO 399-54, de 12.3.1723
236. -- : CLO W164
237. Victory, Antonio : op. cit., p.61
238. -- : AM RCM
239. Victory, Antonio : op. cit., p.16
240. -- : PRO SP 41 36
241. -- : CLO W151
242. -- : CLO W152
243. Victory, Antonio : op. cit., p.30
244. Victory, Antonio : op. cit., p.36
245. -- : PRO CO 389-54

246. -- : CLO W153
 247. -- : CLO W157
 248. Victory, Antonio : op. cit., p.26
 249. -- : CLO W149 no.4
 250. -- : CLO W149 no.5
 251. -- : CLO W149 no.6
 252. -- : CLO W149 no.7
 253. -- : CLO W149 no.8
 254. -- : CLO W149 no.10-14
 255. -- : CLO W149 no.15
 256. -- : CLO W149 no.16
 257. -- : CLO W150
 258. -- : CLO W160,161
 259. -- : CLO W149,161
 260. -- : CLO W160
 261. -- : CLO W167
 262. -- : CLO W166
 263. -- : CLO W169
 264. -- : CLO W174
 265. Victory, Antonio : op. cit., p.27
 266. -- : BM Add.MSS 32752 f453
 267. -- : BM Add.MSS 32755 f212
 268. -- : BM Add.MSS 32755 f213.214
 269. -- : BM Hardwicke 35855 f160,188,196-208,228
 270. -- : CLO W168
 271. -- : CLO W141/2
 272. -- : CLO W152
 273. -- : CLO W159
 274. -- : CLO W162
 275. -- : PRO CO 389-54
 276. -- : BM Hardwicke 35885
 277. -- : PRO HMC Alwyck MSS f39
 278. -- : Rev. Men. XXIX Cuad.V-VI, 1934
 279. -- : PRO HMC Alwyck MSS f38
 280. Victory, Antonio : op. cit., p.44,49 et seq., 56,58
 281. -- : PRO SP 41/35 f98
 282. -- : PRO CO 389/54
 283. Defoe, Daniel (?) : 'An Impartial Account of the late famous siege of Gibraltar', London 1728, p.5
 284. -- : Hertfordshire Record Office, Hertford, HMC Delme-Radcliffe MSS DF 4114
 285. -- : PRO 41/36 (SP)
 286. Defoe, D., : op. cit., p.20
 287. Victory, Antonio : op. cit., p.11
 288. -- : PRO CO 389-54

289. -- : Veáanse ref 280, DE 4220A
 290. - : Veáanse ref 280, DE 4115
 291. -- : Veáanse ref 280, DE 4578. Veáanse también PRO WO 1/294. Veáanse también BM Landsdowne MSS 820,f21, 22
 292. -- : BM Landsdowne MSS 820, f35
 293. Victory, Antonio : op. cit., p.11
 294. Oleo y Cuadrado : Historia de Menorca II, p.105, Mahón 1890
 295. Casanovas, A. : 'Un documento fehaciente sobre las intromisiones de Kane', diario MENORCA, 4.4.79'
 296. -- : PRO CO 174-16 f170
 297. -- : PRO CO 174-16 f169
 298. -- : PRO CO 174-16 f7, 11
 299. Victory, Antonio : op. cit., p.47
 300. Victory, Antonio : op. cit., p.45
 301. Victory, Antonio : op. cit., p.18
 302. Victory, Antonio : op. cit., p.39
 303. Victory, Antonio : op. cit., p.57,59
 304. -- : Duke of Newcastle MSS, County Records Office, Newcastle.
 305. -- : BM Add MSS 32766 f195
 306. -- : PRO WO 26/18 p.138
 307. Victory, Antonio : op. cit., p.12
 308. -- : PRO 174/1 f52-64
 309. Dalton, C., : op. cit., v1 p.247
 310. Victory, Antonio : op. cit., p.32 et seq.
 311. Victory, Antonio : op. cit., p.34
 312. -- : PRO WO 1-294 f205
 313. -- : PRO CO 389-55 p.87-90
 314. -- : PRO WO 1-294 f5 et seq.
 315. -- : PRO WO 1-294 f9, 15 et seq.
 316. -- : PRO WO 1-294 f97
 317. -- : PRO WO 1-294 f145
 318. -- : PRO WO 1-294 f113
 319. -- : PRO WO 1-294 f241-243
 320. -- : PRO CO 389-55 p.98-99.131
 321. -- : PRO WO 1-294 f173, 189
 322. -- : PRO WO 1-294 f179
 323. - : PRO WO 1-294 f67
 324. -- : PRO WO 1-294 f121
 325. -- : PRO CO 389-55 p.80,81,82-85
 326. Victory, Antonio : op. cit., p.62
 327. -- : PRO WO 26.18 p.138
 328. Victory, Antonio : op. cit., p.29
 329. -- : Gentleman's Magazine

330. Victory, Antonio : op. cit., p.55
 331. Victory, Antonio : op. cit., p.57
 332. Victory, Antonio : op. cit., p.55
 333. Victory, Antonio : op. cit., p.52
 334. -- : AM, RCM 1733
 335. Victory, Antonio : op. cit., p.43
 336. Victory, Antonio : op. cit., p.41
 337. Victory, Antonio : op. cit., p.25
 338. Victory, Antonio : op. cit., p.61
 339. -- : AM RCM 1736
 340. -- : PRO WO 1-294 f337,341
 341. -- : PRO WO 1-294 f345
 342. -- : AM RCM 1729-38. Veáanse también Rev.Men.1923,p.220
 343. Gratton : op. cit., Chapter III p.711,712
 344. -- : AM RCM 1729-38 (18 de diciembre de 1733) Veáanse también Victory p.67
 345. -- : AM Libro de Acuerdos del Consejo, 12 maig 1731-16 juni 1737
 346. Armstrong, John : History of the Island of Menorca, London, 1756, 3o. carta, p.22. Veáanse también nota de pie de los editores de la versión española, Mahón 1930
 347. Dennis Philip : Correspondencia particular legada al autor.
 348. Dennis Philip : 'The search for a Governor's grave': ensayo no editado legado al autor.
 349. Victory, Antonio : op. cit., p.66
 350. Dennis, Philip : 'En el siglo XVIII: un escándalo en Ciudadela', Rev. de Men., Año LXIII, 7o.época, Mahón 1972,p.205.
 351. Serra Belabre, M.Luisa : et. al.: Historia de Menorca, I,p.21.
 352. Marti Camps, F : 'Historia de Menorca'. Alayor, agosto 1972. p.200
 353. Brent, Peter : 'The Mongol Empire', Book Club Associates, London, 1976, p.69
 354. Petrie, Sir Charles : 'The Jacobite Movement, the first phase, 1688-716', Eyre & Spottiswoode, London, 1948, p.102.
 355. Anon. : 'Three letters relating to the Navy, Gibraltar and Port Mahón', London, MDCCLVII, Carta III
 356. Victory, Antonio : op. cit., p.67
 357. Victory, Antonio : op. cit., p.62

RICHARD KANE Y SU MUNDO

ERRATAS

AÑO LXVIII, SEGUNDO SEMESTRE

- Pág. 140, sub-título 7: 'fundación' debe leer 'función'
- " 145, " 5: 'invierno' debe leer 'verano'
- " 150, párr. 3, línea 8: insertar '(*)' despues de 'Felipe V'.
- " 150, final: " Nota de pie: 'Referente al testamento secreto de Carlos II, vease 'War of the Succession in Spain: Historical Essays, Vol. II, Lord Macaulay, pág. 178, Oxford University Press, London 1913.
- " 158: suprimir nota de pie, sustituir: 'Véase nota, pág. 147'.
- " 179, nota (**): 'Posteriormente' debe leer 'Posiblemente'.
- " 179, línea 11: 'tuvo' debe leer 'quería'.
- " 185, párr. 3, línea 4: '1718' debe leer '1708'.
- " 189, segundo párr. línea 10: '6000' debe leer '600'.
- " 189, " " " 12: '(76)' " " '(AM,RCM)'.
- " 190, final " " '(78)' " " '(73)'.

AÑO LXXI, PRIMER SEMESTRE

- Pág. 26, segundo párr. líneas 5 y 6,
tercer " " 3 y 6: 'Kane' debe leer 'Cahan'.
- " 31, " " " 9, entre 'catolicos' y 'irlandeses': insertar 'llegó a
Dublin para levantar a los católicos.
- " 32, nota de pie, línea 12: despues de 'sucedió' insertar 'su hijo'.
- " 32, " " " final: insertar 'su participación en la batalla del Boyne y las
medidas tomadas por los ingleses despues de esta victoria, muy perjudicia-
les para los católicos irlandeses'.
- " 38, cuarto párr. línea 2: 'aqui' debe leer 'alli'.
- " 48, tercer " " 14: entre 'de' y 'los' insertar 'todos'.
- " 49, primer " " final: despues de 'isla' insertar '(sic)'.
- " 51, " " " línea 14: insertar '*' despues de 'exterior'.
- " 51, tercer " " suprimir primera frase, insertar '*' antes de 'Es', el resto de este
párrafo debiendo leer como nota de pie.
- " 53, línea 3: 'imprudentes' debe leer 'impudentes'.

- " 55, cuarto párr., línea 2: 'un' debe leer 'en'.
- " 61, final: 'Lyn' debe leer "Lyon".
- " 63, sub-título 24: sin coma.
- " 70, final: 'amenazó' sin comillas.

AÑO LXXI, SEGUNDO SEMESTRE

- Pág. 217, párr. 2, línea 5: 'contraron' debe leer 'encontraron'.
- " 225, " 1, " 7: '77' " " '67'.
- " 225, nota de pie: añadir 'Vease pág. 233'.

AÑO LXXII, PRIMER SEMESTRE

- Pág. 133, Sub-título: 'Utrech' debe leer 'Utrecht'.
- " 134, párr. 3, línea 7: 'cad' debe leer 'cada'.
- " 137, " 4 " 2: abrir parentesis antes de 'aunque'.
- " 138, final: borrar '(sic)'.
- " 139, párr. 3, línea 8: 'reivindicado' debe leer "vindicado".
- " 145, " 4 " 4: 'moderador' debe leer 'moderado'.
- " 149, " 1 " 2: 'reivindicaciones' debe leer 'revindicaciones'.
- " 152, " 1 " 1: 'Utrech' debe leer "Utrecht".
- " 152, " 1 " 8: 'el' debe leer 'al'.

MEMÒRIA DE LES ACTIVITATS DE L'ATENEU(*)

per CATALINA SEGUI DE VIDAL

Amb la vènia.

Digníssimes Autoritats, Honorable Senyor, Senyores i Senyors.

És costum d'aquesta Casa que a l'Acte d'obertura d'un

* El passat 9 d'octubre se celebrà a l'Ateneu de Maó la solemne obertura del curs 1981-82. La presidència de l'acte estava formada per l'Excel·lentíssim Senyor Iñigo Cavero, Ministre de Cultura, l'Honorable Josep Tarradellas, ex-president de la Generalitat de Catalunya, l'Excel·lentíssim Senyor Jacint Ballesté, Governador Civil de les Illes Balears, l'Il·lustríssim Senyor Francesc Tutzó, President del Consell Insular de Menorca, l'Il·lustríssim Senyor Julián Abad, Delegat del Govern a Menorca, el Senyor Ramon Homs, Batlle-President de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Maó i el Senyor Josep Ma. Quintana, President de l'Ateneu.

Després d'obert l'acte, la Secretària de l'Ateneu, Catalina Seguí va llegir la memòria de les activitats de l'any anterior, llegida la qual i prèvia la presentació del conferenciant per part del President de l'Ateneu, Josep M. Quintana, el molt Honorable Josep Tarradellas llegí la seva conferència d'obertura de curs.

L'acte acabà amb unes paraules del Senyor Ministre que s'inclouen també en aquest número.

nou curs, el Secretari prengui la paraula per a donar compte de les activitats desenrotllades durant el curs passat.

Ben enfora de mí rompre amb aquesta tradició, però sí maldaré esser breu. No vull abusar de l'extrema benevolència de Vostès, donant-los llistes, sempre fatigoses, dels actes realitzats a l'Ateneu durant el darrer any. A més, compartesc amb Vostès les ànsies de poder escoltar, com més prest millor, l'autoritzada paraula de qui ens ha fet el gran honor d'acceptar enguany la invitació per a pronunciar la lliçó inaugural de curs.

Açò no obstant, per força hem de recordar ara que l'Ateneu celebrà l'any passat el seu 75è aniversari, fita important dins la història d'una Societat com la nostra, que aspira a esser —en paraules del seu primer President Antoni Victory — *“una acrópolis, encara que modestíssima, de la ciència, l'art i la filantropia menorquines”*.

L'acte d'obertura de curs tingué lloc el dia 3 de desembre, pronunciant el discurs inaugural D. Joan Hernández Mora, Fill Il.lustre d'aquesta Ciutat, a qui acompanyam des d'aquí en el dol per l'irreparable pèrdua de la seva estimada esposa. El con-

tingut de la magistral lliçó fou **“Els orígens de l'Ateneu de Maó”**.

Després d'aquell acte, la vida de l'Ateneu ha discorregut normalment durant tot l'any amb les activitats acostumades: nombroses conferències, de la més variada temàtica, debats, tertúlies i taules rodones; exposicions i concerts; classes de dibuix i d'idiomes; trobades setmanals d'aficionats a Filatèlia i Numismàtica; projeccions de cinema a través del Cine-Club Ateneu.

Es convocaren així mateix el XXè Saló de Primavera, dedicat a les arts plàstiques, i els Premis Ateneu per a treballs d'investigació.

Dos actes d'homenatge voldria destacar també: al mes de març una vetlada necrològica dedicada a la memòria del periodista i escriptor Andreu Casasnovas Marqués, antic subdirector de la **“Revista de Menorca”**; just tres mesos després, els ateneïstes ens reunirem, en un emotiu acte, entorn la venerable persona del Dr. D. Francisco Aristoy Santo, President que va esser d'aquesta Casa.

La sessió de fi de curs, dia 10 de juliol, va coincidir amb el canvi de Junta Directiva. (1) Es despedí el President Guillem d'Olives, i el President entrant, Josep Ma. Quintana, pronuncià un discurs de presa de possessió. Es presentaren també les darreres publicacions de l'Ateneu, entre elles el darrer nombre de la **“Revista de Menorca”**. La commemoració del 75è aniversari, quedava així clausurada amb aquell acte.

Durant l'estiu l'activitat ateneïstica no ha decaïgut: serveixi de mostra l'inussitada aflluència de públic, en ple mes d'Agost, al debat sobre l'Avantprojecte d'Autonomia de les Illes Balears; o bé, dia 7 de setembre, a la conferència de l'eminent filòleg Francesc de B. Moll.

I així, arribam al dia d'avui amb el mateix entusiasme d'aquell grup d'inquiets intel·lectuals que fundaren l'Ateneu el 1905.

L'actual Directiva acaba de concloure la Programació de les Activitats per a aquest curs que avui començarà. Els diferents

membres han exposat els seus projectes que, una vegada assumits per tota la Junta, presentam ara a vostès.

Ja s'han convocat els Premis Ateneu 1982: Un de 100.000 ptes. per a un treball d'investigació sobre Menorca, i un altre, dotat amb la mateixa quantitat, per a un treball de creació en prosa. El fall dels Jurats i la proclamació de guanyadors serà el dia de la festa de Sant Antoni Abat.

La **“Revista de Menorca”** tindrà caràcter trimestral, després que surti, a finals de desembre, el nombre corresponent al II Semestre de 1981.

Els afeccionats a la Filatèlia i la Numismàtica continuaran les seves reunions els diumenges matí, i, dins un altre ordre de coses, la Vicepresidència ha organitzat per a cada dilluns, a partir de les 20,30 les tertúlies, que tindran tema preestablert anunciat a la premsa amb anterioritat.

Està en estudi la remodelació de la Biblioteca. De moment ja podem anunciar que el servei de prestam i consulta de llibres i revistes antigues ha ampliat el seu horari: de cinc i mitja a vuit i mitja del vespre, de dilluns a divendres.

Es preveu així mateix per al pròxim curs l'obertura al públic del Museu de Ciències Naturals, i, d'esser possible, també el de Ceràmica.

La Vocalia de Filosofia i Lletres té organitzats, entre altres coses, un cicle d'Història i Cultura menorquines, un altre d'Història de la Literatura Catalana amb especial referència a autors i obres illenques; un tercer, sobre Literatura castellana Contemporània, i, finalment, un de Filosofia.

La Vocalia de Ciència i Tècnica preveu fonamentalment la realització de tres grans cicles de conferències: un d'Energies alternatives, un altre de Ciències ocultes i un tercer sobre Aviació.

A més, aquesta mateixa Vocalia s'encarrega d'enregistrar en cinta magnetofònica tots els actes que es realitzen en aquesta Sala, material amb el qual s'està formant una “Casseteca” que

pot esser consultada pels Socis dins el mateix horari de prestam de llibres.

L'activitat de la Vocalia de Ciències Polítiques, Econòmiques i Socials se desenrotllarà a través de dos grans Cicles de conferències, un titulat **"Espanya a la dècada dels 80"** i l'altre de temes específics.

Per a aquest mes d'octubre estan ja confirmades dues intervencions, sobre el tema **"Espanya i la OTAN"**, per part dels diputats Fernando Morán i Javier Rupérez. Dins el mes de novembre, dues conferències sobre **"Anàlisi de la Llei del Divorci"** i s'iniciarà un cicle sobre la República Espanyola en el seu 50è aniversari. Podem avançar així mateix que, salv dificultats de darrera hora, el Sr. Fraga Iribarne ocuparà prest aquesta tribuna per a tractar el tema **"Política i Estat"**. Per al desembre es tenen previstes tres conferències sobre qüestions de Règim Local.

La Vocalia de Música ha ampliat les seves activitats amb la creació del **"Jazz Club Ateneu"**, que es va donar a conèixer al públic, fa un parell de setmanes, organitzant un primer concert que constituí un èxit rotund. La periodicitat dels concerts de Jazz tindrà caràcter mensual.

El Grup Filharmònic, a més dels seus propis concerts habituals, ha organitzat dins aquest primer trimestre un concert de violí i piano a càrrec de Da. Rosa Faria i Da. Maria Canela, i, per a desembre, la intervenció de la pianista i compositora lleidetana Da. Teresina Jordà.

Aquesta mateixa setmana acaben de començar, organitzats per la Vocalia d'Aules i Estudis, els cursos d'Anglès, Francès, Alemany i Dibuix, esperant puguin començar prest les classes de Català.

La Vocalia de Belles Arts convocarà un nou Saló de Primavera i té previst organitzar una quinzena d'exposicions diferents.

El programa de Cine-Club Ateneu referit a aquests tres

primers mesos del curs està des de fa dies totalment confeccionat i ja editat.

Aquest és, Senyores i Senyors, un extracte del Programa d'Activitats per a aquest curs, que la Junta Directiva espera poder dur a terme amb el suport econòmic de les Entitats col.laboradores i amb el recolzament de tots Vostès.

Moltes gràcies.

C.S. de V.

-
- (1) La Junta Directiva quedà constituïda per les següents persones:
- President: Josep Ma. Quintana Petrus
 - Vicepresident: Francisco García Olives
 - Secretària 1a.: Catalina Seguí de Vidal
 - Comptador: Antonio Salom Vidal
 - Bibliotecari 1o.: Antonio Pons Monjo
 - Vocal F. i Lletres: Juan Luis Hernández Gomila
 - Vocal Ciència i Tècnica: José Ma. Cardona Natta
 - Vocal Ciències Polítiques, Econòmiques i Socials: José Luis Leal Isern
 - Vocal de Filatèlia i Numismàtica: Juan Cardona Mercadal
 - Conservador de Museu: Bernardo Mateo Alvarez
 - Vocal de Música: Benjamín Sintés Camps
 - Vocal de Belles Arts: Hans Roters Siedler
 - Vocal d'Aules i Estudis: Juan Santaló Gomila
 - Vocal de Cinema: Juan J. Gomila Portella
 - Bibliotecària 2a.: Catalina Orfila Orfila
 - Secretari 2o.: Benjamín Carreras Font

NECROLOGICA

El presente artículo, original de D. Francisco Aristoy Santo, es su colaboración póstuma a la "Revista de Menorca", de su querido Ateneo, y de su entrañable isla. Llegó a esta redacción unos días antes de que el Dr. Aristoy falleciera en Cádiz, junto al otro mar hispano, sede también el importantísima cultura.

Universitario en el genuino sentido de la palabra, sensible a toda manifestación cultural, el Dr. Aristoy sintonizó admirablemente con la singularidad de nuestra isla, enriquecida por sucesivas civilizaciones desde épocas prehistóricas. Y se prendó de su arqueología, y de su historia, y del carácter de sus habitantes.

Integrado plenamente en el ambiente intelectual isleño, contribuyó eficazmente a la continuidad y progreso de la actividad ateneística, desde la presidencia de la entidad, activa y ejemplarmente ejercida durante varios años.

Su postrera visita a la isla, con motivo del Congreso de Higiene y Medicina Preventiva Hospitalaria celebrado en el Lazareto, confirmó su gran amor a Menorca y al Ateneo, expresado en emotivas palabras pronunciadas en el acto de homenaje que se le tributó en justo reconocimiento a su labor en pro de la cultura menorquina.

La publicación del presente artículo reafirma dicho reconocimiento a la persona del Dr. Aristoy, que descansa ya en la paz del Señor.

LA LEYENDA DE SANTA GALDANA

FRANCISCO ARISTOY SANTO

Un erudito bibliotecario que conocí en Madrid, me dió una copia de esta leyenda, suponiendo que por referirse a Menorca podría interesarme.

La había descubierto en el archivo de un conocido bibliófilo y coleccionista de obras de arte, ya desaparecido. Estaba manuscrita en un pergamino redactado en latín vulgar, que él tradujo no sin dificultad, porque muchas letras y aún palabras enteras estaban borradas, pero por el sentido de las frases pudo reconstituir el texto, aunque no pudo descifrar el nombre del autor ni la fecha.

Los nombres toponímicos de lugares son, casi siempre, el recuerdo de alguien o de algo, de un sucedido con más o menos trascendencia histórica, que el instinto del pueblo consagra y perpetúa transmitiéndolo oralmente de generación en generación. Con el tiempo, se va esfumando la leyenda y termina por no quedar más que un nombre como huella indeleble de una vivencia que tuvo lugar en lejanos tiempos.

Sin responder, como es lógico, de su rigurosa autenticidad, he creído oportuno dar a conocer esta leyenda, porque si bien la tradición ha respetado durante siglos el nombre de Cala

Santa Galdana, ahora se habla de "Cala Galdana", suprimiendo lo de Santa, no sabemos si por un exceso de laicismo en estos tiempos materialistas o porque Santa Galdana no figura en el calendario. No está en el Calendario pero, según esta historia, debe estar en el Cielo.

Precisamente la Iglesia ha creado la Festividad de Todos los Santos para honrar a estos Santos anónimos y desconocidos.

Francisco Aristoy Santo

Relato de lo sucedido a Ludovico Galdeano y a su hija Roseta, llamada Santa Galdana, según noticias recogidas de viejos labriegos en la parte de Mitjorn de la Isla de Menorca.

Una terrible tempestad hizo zozobrar el barco en que viajaban Ludovico Galdeano con su hija Roseta, estos fueron recogidos en un pequeño bote por un marinero, que remó vigorosamente para separarse de la nave que se hundía. La noche era oscura, el viento huracanado, la mar arbolada; una enorme ola cogió a la embarcación de través haciéndole saltar un remo, el marinero se inclinó rápidamente sobre la borda para cogerlo pero con el impulso cayó al agua, nadó para apoderarse del remo pero luego no pudo alcanzar el bote que se alejaba velozmente arrastrado por la corriente y empujado por el oleaje. Padre e hija quedaron a merced de la Divina Providencia, a la que invocaban sin cesar; viéndose perdidos, se abrazaron y prometieron, si se salvaban, hacer voto de pobreza y dedicarse a la oración, viviendo como ermitaños, retirados del mundo. Al empezar a clarear el día, amainó el temporal, quedando una mar tendida que llevó suavemente a la barca hasta la entrada de una cala, allí los divisaron desde tierra unos pescadores que salieron a socorrerles, y los remolcaron hasta la playa. Galdeano al pisar la arena, se arrodilló para dar gracias a Dios, su hija cayó desvanecida. Luego los llevaron a una cueva excavada en el acan-

tilado, dejándoles en un lecho de algas. El agotamiento los dejó sumidos en profundo sueño. Cuando despertaron, tomaron un poco de comida ofrecida por los pescadores, que les proponían llevarles a un poblado cercano, pero ellos decían, Dios nos ha traído a este lugar y aquí cumpliremos nuestra promesa.

Ludovico Galdeano contó luego la aventura de su naufragio y su salvación milagrosa. Dijo cómo se llamaban y que eran italianos, pero no quiso revelar el lugar de su residencia habitual, donde quizás tendrían parientes que les esperaban, pero su voto era firme y querían romper todos los lazos con el mundo...

Debajo de su tabardo, colgada del cinto, había salvado una bolsa llena de monedas de oro que repartió entre sus salvadores, los que les construyeron una cabaña al lado de la cueva adosada al acantilado.

Pronto corrió la noticia de la llegada de los náufragos y numerosas personas acudieron a visitarles, llevándoles algunos presentes; queso, miel, frutas... Las gentes admiraban la nobleza de aquel caballero y la belleza de su hija y sentían un respeto religioso por aquella vida de santidad y penitencia a la que se habían entregado.

A Roseta le atraían los niños a los que explicaba pasajes de la vida de Jesucristo e historias del Antiguo Testamento. Por las tardes también los hombres se acercaban a oírla, su voz dulce y suave penetraba por los oídos, pero llegaba directamente al corazón. Parecía como si hubiera obrado en ella el Espíritu Santo, porque a pesar de hablar un dialecto italiano, todos la entendían. Roseta hablándole a los niños, evangelizaba a los mayores. En aquella comarca y aún en lugares más lejanos, ya eran conocidos y, simplificando el apellido, dieron en llamarles "El Viejo Galdano" y "La Galdana".

Una tarde, estando rodeada de niños, vió a uno que tenía el brazo torcido, rígido y sin poderlo mover. La madre explicó que, a consecuencia de una caída, se había dislocado el codo y que en vano curanderos y saludadoras habían intentado arreglarlo sin conseguirlo, porque le ocasionaban grandes dolores... La

Galdana, acariciándole, le decía que Jesucristo quería mucho a los niños y lo curaría, el pequeño estaba embelesado oyéndola y mientras ella le hablaba le movía el brazo de uno a otro lado, hasta que en uno de aquellos movimientos el hueso quedó en su sitio. Entonces el niño gritó, “Madre, muevo el brazo y no me duele”. La madre exclamó, “Esto es un milagro, un milagro, esta mujer es una Santa”.

Al conocerse esta curación, que el pueblo consideraba como milagrosa algunos enfermos y tullidos, visitaron a la Galdana en busca de la salud, ella les decía, “Yo no soy curandera, ni hago milagros, es Dios quien da la salud y la vida, si confiáis en la Misericordia Divina, sanaréis”.

Cada día le atribuían más prodigios y curas milagrosas; a veces sucedidos naturales, pero que el pueblo lleno de fe rodeaba de un ambiente sobrenatural de milagro y de misterio. Como el hecho de que brotaran margaritas alrededor de la cabaña y que, hasta las grietas del rocoso acantilado que dominaba aquella rústica vivienda, crecieran flores blancas que exhalaban un suave aroma.

Un día que paseaba por el campo rodeada de niños, la llamaron desde una casa de labor donde había un joven que hacía veinte días sufría fuertes calenturas, dolores en los huesos y le habían salido manchitas por todo el cuerpo.

La Galdana lo vió, le puso la mano en la frente, que ardía por la calentura y le dijo que rogaría por él, pero que él, a su vez, tenía que pedirle su curación a Nuestro Señor. Al día siguiente bajó la fiebre, se calmaron los dolores y comenzaron a borrarse las manchitas.

En aquellos días, sucedió que el Maligno, que siempre está al acecho, encendió torpes deseos en un joven llamado Gaus, el cual prendado de la hermosura de aquella joven distinta de las rústicas campesinas y envenenado por su malsana pasión, quiso raptarla y hacerla suya. Se puso de acuerdo con dos compañeros para que retuvieran al viejo, mientras él se apoderaba de la joven.

Partieron ya anocheado y al llegar a la Cala, Gaus marchaba delante muy decidido, pero al acercarse a la cabaña, sintió una voz interior que le decía: "Pecador de ti, ¿Qué vas a hacer? ¿No ves que es una Santa?". Un escalofrío recorrió todo su cuerpo y se quedó con los pies clavados en el suelo, sin poder moverse ni articular palabra. Los compañeros al verlo con el rostro desencajado, le preguntaron: ¿Qué te pasa? ¿Te has acobardado? Si no te atreves, nosotros iremos a por ella.

Entonces Gaus, haciendo un esfuerzo, rompió hablar y exclamó: Es una Santa, Dios la protege y ahora la defiende yo. El que dé un paso adelante, tendrá que habérselas conmigo.

Los acompañantes quedaron atemorizados sin osar moverse y Gaus cayó de rodillas y besó el suelo que ella había pisado, murmurando: "Es Santa, Santa, Santa Galdana".

Cuando regresaron arrepentidos, confesaron sus malas intenciones y contaron lo sucedido que conmovió a todos y aumentó el fervor y la adoración del pueblo por Santa Galdana y decían, Dios la salvó de la furia de la tempestad y ahora la ha librado de la maldad de los hombres.

Todas las tardes Santa Galdana, arrodillada en la playa junto al mar, se dedicaba a la oración y quedaba como en éxtasis. Los niños al verla así, no se atrevían a acercarse a ella y decían: "Está hablando con Dios".

Sucedió una tarde, que estando de oración, vió como una bandada de gaviotas se posaba en la playa y que unos chicos las ahuyentaban tirándoles piedras, pero una de las aves no pudo levantar el vuelo porque, de una pedrada le habían roto una pata. Santa Galdana la recogió, le curó la pata atándole alrededor la corteza de una rama de pino y le dió de comer. A los pocos días, la gaviota ya seguía a la Santa por todas partes, y le tiraba del vestido pidiéndole comida. A los diez días le quitó la atadura y la lanzó al aire, la gaviota revoloteó por encima de la Cala, y se perdió en el espacio.

La Santa se entristeció, pues se había acostumbrado a la presencia del animalito. Pero a los tres días apareció la gaviota,

llevando en el pico un hermoso pez, que depositó a los pies de la joven y se marchó volando. Al día siguiente, reapareció con un nuevo pescado y así de tiempo en tiempo, volvía a repetirse la ofrenda. Santa Galdana dió gracias al Señor por este sustento que le traía volando la gaviota como si viniera del cielo.

Una de las curas milagrosas que más se recuerdan, es la de la ciega. Se trataba de una mujer que al ver caer un rayo frente a su casa, quedó deslumbrada perdiendo la vista. Se la llevaron a Santa Galdana y ésta dijo: "Jesucristo cuando estaba en la tierra, dió la vista a algunos ciegos, lo mismo puede hacer desde el Cielo si se le pide, con fe y voluntad de curar, confiando en su Divina Misericordia." La Santa hizo que la mujer le acompañara en sus plegarias y ante la admiración de todos, la ciega recobró la vista.

Otra vez, le llevaron a un hombre que tenía grandes dolores de estómago, Santa Galdana le dijo: "Tú has sido esclavo del pecado de la gula y sólo podrás curarte si haces penitencia. Durante quince días ayunarás, no tomando más que pan y agua; al término del ayuno el enfermo estaba curado.

La noticia de estos hechos que se consideraban milagrosos, llegó hasta la vecina costa de Mallorca, desde donde venían en las barcas de los pescadores muchas personas en busca de la salud y del consejo. La Santa atendía con humildad y sencillez, y a todos predicaba el amor a Dios y al prójimo.

Los hombres le pedían su intercesión para conseguir buenas cosechas y las mujeres encinta, para tener un buen parto. A éstas les decía la Santa: "Tener un hijo es una bendición de Dios, si os encomendáis a Nuestro Señor y recibis el niño con gozo y alegría, no sufriréis." Y de hecho, las mujeres que visitaron a Santa Galdana, apenas sufrían dolores al dar a luz.

Todos le llevaban ofrendas y provisiones, que repartía entre los niños y los pescadores, porque ella seguía haciendo una vida de completa austeridad y privaciones, lo que le había hecho adelgazar. Su tez rosada se había dorado por acción del

sol y del aire del mar, sus cabellos rubios enmarcaban el perfecto óvalo de su rostro, embellecido y espiritualizado de tal forma, que más parecía criatura celestial que mujer de este mundo.

Los niños la adoraban y los mayores le rendían veneración, porque todo lo que hacía tenía para el pueblo olor de santidad.

En aquella comarca eran felices, porque sentían la acción bienhechora de la Santa, a la que atribuían la fertilidad de las tierras, la mayor lozanía del ganado y hasta el que la lluvia llegase en el momento oportuno y en la cantidad suficiente.

Nada más se pudo saber de Santa Galdana, pero se cuenta que unos piratas invadieron la isla, y todo lo arrasaron, saqueando, matando y llevándose cautivas a las doncellas.

Cuando se retiraron los invasores, algunos supervivientes que se habían salvado refugiados en las cuevas, fueron en busca de Santa Galdana para implorar con ella la protección del cielo; pero en la Cala no quedaban más que escombros, troncos calcinados y cenizas. Santa Galdana o fue muerta o llevada en cautiverio, pero no pudiendo creer que aquella virtuosa mujer protegida del Señor, hubiera podido sufrir la injuria de los piratas, entre aquella gente sencilla quedó arraigada la creencia de que unos ángeles se la habían llevado al cielo.

Y el sentimiento popular siguió llamando a la Cala y seguirá llamándola por siempre "Cala de Santa Galdana".

REVISTA DE MENORCA

AÑO LXXII

(Séptima época)

TOMO XX - 1981

INDICE ALFABETICO DE AUTORES de las materias contenidas en este tomo

	PAGINA
NECROLOGICA	288
ARISTOY SANTO (Francisco). - El Ateneo en su 75 Aniversario	75
La Leyenda de Santa Galdana	289
BORJA MOLL (Francesc de). - Aspectes polèmics d'un fet cultural	185
BALLESTE i PERARNAU (Jacint). - Paraules de cloenda amb motiu del 75 Aniversari de l'Ateneu de Maó	71
BOSCH FLORIT (Juan). - Posibilidad de explotación de algas marinas en Baleares	225
CARDONA MERCADAL (Juan). - Opiniones, recuerdos y comentarios	78
CAVERO (Iñigo). - Palabras de Clausura "Solemne sesión apertura..."	221
GILI AMENGUAL (Bartolomé). - El Ateneo y yo	85
GOMILA SIREROL (Alberto). - La tertulia del Ateneo	83
HERNANDEZ MORA (Joan). - El orígens de l'Ateneu de Maó	19
LAFUENTE HERNANDEZ (Eusebio). - Cosas hechas y cosas por hacer	88
LAURIE (Bruce). - Richard Kane y su mundo	133 y 234
MACIAN COLERA (Vicente). - El Ateneo promotor de inquietudes culturales	92
MASCARO PASARIUS (José). - Grabdos rupestres en forma de cruz	96
MATEO (Bernardo). - Microfauna malacologica terrestre del enci- nar menorquín	125
OLIVES PONS (Guillermo de). - Discurs del President a l'Acte d'Apertura del Curs Acadèmic 1980 - 81	7
-Discurs amb motiu del canvi de la Junta Directiva de l'Ateneu	165
PONS MONJO (Antonio). - La vida del Ateneo C. L. y A. durante los años 1939 y 1940	101
QUINTANA (Josep Ma.). - L'Ateneu	106
Discurs amb motiu del canvi de Junta Directiva de l'Ateneu	170
Paraules de presentació de l'Honorable Josep Tarradellas	202
QUINTERO FERRER (Carmen). - El Ateneo C. L. y A. de Mahón	109
SEUI MERCADAL (Mateo). - Recuerdos de un ateneista empedernido	112
SEGUI de VIDAL (Catalina). - Memòria de les Activitats de l'Ateneu	282
SEOANE PASCUCHI (Victoriano). - Actividades del Ateneo	156
TARRADELLAS (Josep). - Les meves inquietuds i les meves esperances da- vant el futur d'Espanya	205
VAYA MENENDEZ (Juan). - Evocación nostálgica del Ateneo de Mahón	120